

B 2749

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR
NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET

NAPKÖZI OTTHONAINK NEVELŐMUNKÁJÁNAK KIALAKULÁSA ÉS
FEJLŐDÉSE

Készítette: Hagymásy Katalin
főiskolai tanársegéd

Szeged, 1985.

TARTALOMJEGYZÉK

I.

A NAPKÜZI OTTHONI NEVELÉS ELŐZMÉNYEI ÉS KIALAKULÁSA

1. A napközi otthoni nevelés szükségességét
felvető társadalmi, gazdasági tényezők
a mult század utolsó évtizedeiben 3. oldal
2. A napközi otthoni nevelés kezdetei kül-
földön 8. oldal
3. A napközi otthoni nevelés kezdeti kísér-
letei Magyarországon 10. oldal
4. Az imperializmus első szakaszának neve-
léspolitikai koncepciója és hatása amp-
közi otthonok kialakulására hazánkban
/1890-1918/ 13. oldal
5. A napközi otthoni nevelőmunka alakulása
a polgári forradalom és a Tanácsköztár-
saság idején /1918-1919/ 19. oldal
6. Az ellenforradalmi rendszer iskolapoli-
tikájának hatása annapközi otthonok szer-
vezésére és fejlődésére /1919-1945/ 24. oldal

II.

A NAPKÜZI OTTHONOK FEJLŐDÉSE A FELSZABADULÁS UTÁNI 1945- 1953-AS ÉVEKBEN

1. Legfontosabb közoktatási vívmányok és hatásuk
a napközi otthonok fejlődésére 36. oldal
2. A napközi otthonok szervezeti keretein

belül végbemenő változások, tárgyi és személyi feltételek	42. oldal
3. Az általános iskolai oktató-nevelő munka hatása a napközi otthonok tartalmi munkájára	49. oldal

III.

A NAPKÖZI OTTHONOK FEJLŐDÉSE AZ 1954-61-IG TERJEDŐ IDŐSZAKBAN

1. A legfontosabb közoktatási dokumentumok és hatásuk a napközi otthon tevékenységrendszere	53. oldal
2. A napközi otthonok létszámalakulása a számok tükrében	61. oldal
3. A napközi otthonok működéséhez szükséges tárgyi feltételek alakulása	66. oldal
4. A napközi otthonok működéséhez szükséges személyi feltételek alakulása	70. oldal
5. A napközi otthonokban dolgozó pedagógusok továbbképzése	73. oldal
6. A pedagógus képző intézmények felkészítő munkája a napközi otthoni tevékenységre	79. oldal
7. A napközi otthonok tartalmi munkájában végbemenő minőségi változások	82. oldal
8. A napközi otthontól az egész napos iskola kísérleti kimunkálásáig	101. oldal

IV

KÖVETKEZTETÉSEK, FELADATOK, PERSPEKTIVÁK 118. oldal

Mellékletek 129. oldal

Felhasznált irodalom 146. oldal

BEVEZETÉS

Oktatási rendszerünk egyik legfiatalabb intézményrendszere a napközi otthon, s ha általánosságban eredményesnek mondhatjuk fejlődését, sajnos szembe kell néznünk azszal is, hogy a tartalmi munka színvonala nem minden területen tartott lépést a mennyiségi fejlődéssel. Ez a tény nemcsak pedagógiai, hanem népgazdasági szempontból is káros.

Felszabadulásunkat követően a napközi otthonok fejlődésében jelentős változásokat tapasztalhatunk. Ezeket a változásokat szükségszerűnek kell tekintenünk, mivel a társadalmi rendszerünkben végbemenő minőségi átalakulások a napközi otthonok bővítését, fejlesztését is indokolttá tették.

A napközi otthonban folyó munka tartalmi színvonalát elemezve, a lemaradás okát kutatva megállapíthatjuk, hogy a napközi otthoni nevelőmunkát nem segítette kellő hatékonysággal a tudományos kutatómunka. Mindez elsősorban abban jutott kifejezésre, hogy a csekély számú szakirodalom nem került a gyakorlatban alkalmazásra, a továbbképzési rendszer sem tudott kellő segítséget nyújtani a gyakorlati munkához, s a pedagógusképzésünk rendszerének hiányosságai is nyomatékosan felvetik a tudományos kutatások fontosságát e területen.

A napközi otthon, mint az iskola szerves része, hatékony szerepet tölt be az oktató-nevelő munkában. Az iskola életének, a nevelés-oktatás tartalmának és módszereinek

a továbbfejlesztésében, korszerűsítésében jelentős erőt képvisel, illetve képviselhet, ha a napközi otthon is a korszerűsítés felé halad.

A tanítási órán kívüli nevelőhatások fontossága nagymértékben megnőtt. Alapvető kérdés, hogy miként lehet a napközi otthont alkalmassá tenni az új feladatok ellátására. Napközi otthonaink nevelőmunkájának fejlődésében elért eredmények és értékes kezdeményezések a ma számára is tanulságos tapasztalatokat nyújtanak kialakulásuktól az egész napos nevelés kísérleti kimunkálásáig. A napközi otthon általánossá tétele, korszerűsítése érdekében a jelenleg végzett munkánk is csak akkor mérhető igazán, ha ismerjük azokat a feltételeket, amelyek meghatározóak voltak az első napközi otthonok megalakulásában.

Dolgozatomban a történeti utat követve próbálom vázolni a közoktatási rendszerben végbemenő változásokat, amelyek befolyásolják a napközi otthon tevékenységrendszerének elméleti és gyakorlati munkáját. A napközi otthon tevékenységrendszerének fejlődését követően a várható perspektívák, célok felvázolásával a nevelőmunkánk további hatékonyságát kívánjuk fokozni.

I.

A NAPKÖZI OTTHONI NEVELÉS ELŐZMÉNYEI ÉS KIALAKULÁSA

1. A napközi otthoni nevelés szükségességét felvető társadalmi, gazdasági tényezők a múlt század utolsó évtizedeiben

Hazánkban az 1850-es években kezdődött meg az ipari forradalom, s ennek hatására az 1880-as évektől egyre uralkodóbbá lett a gépi nagyipar. Mivel a nagyüzemek egyharmada az ország fővárosába települt, ezért - a kapitalista fejlődés meggyorsulásával - Budapest a gyáripár és az egyre növekvő munkásság központja lett. Ennek természetes következménye, hogy a főváros egyben a kultúra, a kereskedelem, a közlekedés és a politika központjává is vált. Megváltozott a társadalom szerkezete. A munkásság megerősödött és osztállyá szerveződött, s már ebben az időben kiépítette szakszervezeti képviselőit. A gazdasági fennállást hamarosan - már a századforduló körül - válságok követték. Rohamosan nőtt a munkanélküliek száma és nagymértékben csökkent a munkásság életszínvonala. /1/

Sajnos vidéken sem volt jobb a helyzet. A mezőgazdasági válság hatására emelkedett a főváros lakossága és emiatt egyre nőtt a kiadatlan lakások száma. A nyomor, a hajléktalanság szinte elviselhetetlen volt. "Sok-sok nyomort rejt magában a főváros, viszont erről csak akkor győződhetünk meg, ha felkeressük őket piszkos oduikban." /2/

Az esetenkénti gyermekgondozással általában a községek, az egyházak, a különböző egyesületek foglalkoztak, viszont tevékenységük leszűkült, s nagyon lassan haladt egy-egy intézmény felállítása, berendezése, melyről a következőket olvashatjuk: "Zirzen Janka 30 db inget, 22 dunát, 32 vánkost, 22 nadrágtartót varratott ingyen. Kaurer Jakabné 6 tucat zsebkendőt szegetett be ... stb." /3/ Természetes, hogy az adományozással nem tudták ellátni az anyagi nyomor miatt intézeti elhelyezést igénylő gyermekek ezreit. A községek társadalmi közvéleménye természetesnek tartotta, hogy ha elégtelenül is, de "saját" szegényeikről, koldusaikról maguknak kell gondoskodniuk. Fel sem merült a gondolata annak, hogy e feladatokat az államnak kellene vállalnia.

A század végén a "gyermekvédelem" 1886. évi XXI. tc. 145. §-a szerint: "Amennyiben a jótékony intézetek segítségével és az egyesek könyöradománya a község szegényeinek ellátására nem elegendő ... a község tartozik gondoskodni mindazon szegények ellátásáról, akik magukat közsegély nélkül fenntartani nem tudják." /4/ Az előfeltétel tehát az volt, hogy csak akkor kaphat községi segílyt, ha könyöradományok, segílyek révén sem tud az illető megélni. Hogy ennek a törvényszakasznak gyakorlati végrehajtása hogyan történt, elég annyit megjegyezni, hogy az állami ellátásra szoruló szegény gyermekeknek koldulási engedélyt adtak és ezzel az állam feladatát teljesítette.

A korabeli ujságok nap mint nap közölnek megdöbbentő eseteket a nyomoruságról, annak körülményeiről, pl. egy édes-

anya a szatmári piacon hároméves kisfiát árulta 6 koronáért. Tettét azzal magyarázta, hogy elviselhetetlen nyomorban él és másból nem tud pénzt csinálni. /5/

A tanköteles koru gyermekek egy részét munkára kényszeríti a nélkülözés.

Az 1900. évi népszámlálási statisztika szomorú képet mutat arról, hogy Magyarországon 498000 7-14 éves koru gyermek dolgozott embertelen körülmények között, néhány krajcárért.

A következő adatok számunkra is jelentősek.

A foglalkozási főosztályok a 14 éven aluliak statisztikájában /6/

őstermelés	350.152	70,4 %
bányászat	2.116	0,4 %
ipar	63.233	12,7 %
kereskedelem	9.067	1,8 %
közlekedés	1.112	0,2 %
házi-cseléd	59.908	12,0 %
napszámos	9.203	1,9 %
egyéb	3.007	0,6 %

Az eddigiek igazolják, hogy a magyar munkások és agrárproletárok helyzete a századfordulót megelőző és követő években rendkívül súlyos volt, bár ebben az időben is szervezetten harcoltak életfeltételeik javítása érdekében. Felvonulásokkal, tüntetésekkel adtak hangot követeléseiknek.

Ezekre a megmozdulásokra válaszolva az urakodó osztály azonnal megkísérelte a munkásmozgalmak eltiprását, közben jelentéktelen szociális intézkedésekkel próbálta valós törekvését leplezni. Ilyen szociális intézkedés volt a nyomorgó munkásgyermekek étkeztetése, melegedő helyiségek és felügyelet biztosítása, majd az ezeket tömörítő napközi otthon is. Ezeket az intézkedéseket az urakodó osztály különféle társadalmi egyesületekkel közösen szervezte. Ennek ellenére a gyermekek helyzete, a gyermekekkel való törődés továbbra is elszomorító volt. Alakult néhány egyesület a gyermekvédelem céljára, de ezek jótékonyosságát kevés gyermek élvezhette, mert bevételük nagy részét különböző kezelési költségekre fordították. /7/ "A fiatalok támogatására hivatott jótékonycélu intézmények Magyarországon" címmel megjelent kötet /Kun Béla, Budapest, 1911/ második részében közölt adatok szerint 2600-at is meghaladja az egyesületek száma. A címszavakból megközelítő képet kapunk a szervezetek sokaságáról: felekezeti alapon szervezett nőegyletek, segítő egyletek, jótékony egyletek, jóbarátok, felruházó közművelődési egyletek, gyermekbarát társaságok, népkonyha-egyletek stb. Az egyes szervezetek feladatai pl.: árvák gyámolítása, gyermeknevelés, gyermekfelruházás, munkaközvetítés, n a p k ű z i o t t h o n o k létesítése, fenntartása, népkonyhák, nyaraltatás, szünidei gyermektelepek stb. A minimális állami költségvetés a segélyezésre mindössze 17.000 koronát biztosított, ezt is olyan társadalmi egyesületeknek, amelyek élén befolyásos "hölgyek és urak" álltak. Ezek az egyesületek a kapott összeget alamizsnaadás formájában használták fel. /8/

A kormány, de az egész társadalom továbbra is közömbös maradt a felnövekvő új nemzedék iránt. Az egyik szociológiai tanulmányban "A kültelki gyermekek élete és jövője" címmel a következőket olvashatjuk: "Fel akarom tárni azt a rettenetes helyzetet, amely a mai egyöntetű elemi iskoláztatást és az egyetemes pedagógiai elméletet és gyakorlatot gyászkeretbe foglalja" - mondja Nemes Lipót, aki 877 gyermek családi és környezeti helyzetét vizsgálta.

Ilyen gazdasági és társadalmi viszonyok között a népoktatás és az egész tanügy helyzete elszomorítóan elhanyagolt. Nincs elég iskola, nem elég a tanerő, a törvényes kényszer mellett tandíjat kell fizetni. Vannak olyan vidékek, ahol vagy egyáltalán nincs iskola, vagy az évnek csak néhány hónapján járnak a gyermekek iskolába. Nincsenek szakképzett tanerők. Sok szegény község van, amelyben nem képesek sem a tanítót, sem az iskolát fenntartani. Növekedett az analfabéták száma. A korabeli Magyarország lakosságának 46 %-a nem tud olvasni, írni. A tanítók évtizedes küzdelem árán sem tudták elérni, hogy fizetésük elérje a legalacsonyabb tisztviselői fizetést. A budapesti királyi tanfelügyelő összegyűjtött adatai szerint Magyarországon 20 olyan vármegye van, ahol a néptanítók átlagos fizetése csupán 199 és 299 forint között váltakozik. /9/ Egy név nélkül megjelent cikk szerzője a "Javaslatok a népoktatás gyökeres reformjára /1895/ című cikkében kéri, hogy a tanítók kiképzését és fizetését javítsák, a legkisebb fizetés 600,- Ft-nál ne legyen kevesebb. Javasolja azt is, hogy "a szegény gyermekek ingyenes táplálása napközben, az

iskolában tartózkodás idején" kerüljön megoldásra. /10/

A munkásosztály követelésére a társadalom kereste a megoldás módját. Különösen az iparilag fejlett országokban egyre-másra létesültek óvodák, de az iskolás korú gyermekek gondozása csupán a gyárakon, vállalatokon belül elszigetelten történt.

A társadalmi és gazdasági szükségszerűség egyre kényszerítőbben hatott, s a munkásosztály követelése fokozatosan állami társadalmi feladattá tette a családi nevelésben egyáltalán nem, vagy csak hiányosan részesülő gyermekekről való gondoskodást.

A társadalom gazdasági fejlődésével, lemaradásával kapcsolatos problémák bemutatásával az volt a célunk, hogy rámutassunk a napközi otthonok szükségességére, a társadalom igényére.

2. A napközi otthoni nevelés kezdetei külföldön

A gyermekek tanítási órán kívüli szabad időben való foglalkoztatása - a munkára nevelésre korlátozódva - valamint az iskolán belüli étkeztetése több száz éves múltra tekint vissza. Azokban az országokban, ahol az iparosodás előrehaladottabb volt, korábban jelentkezett az igény a napközi otthonok létesítésére, mint hazánkban.

A nyomorban élő gyermekek felkarolására Svájcban, Zürichben - 1876-ban - kísérletként szünidei gyermektelepeket hoztak létre. Elsődleges célja a rosszul táplált, fejletlen gyermekek 20-30-as csoportban való gyógyítása,

erősítése volt. E kezdeményezést követően Európa nagyobb városaiban is születtek egyesületek, a szegény tanulók üdültetésére. /11/ 1881-ben már Franciaországban és Oroszországban is találhatók hasonló célú gyermektelepek. A legtöbb országban a gyermekbarát egyesületek mögött a szabadkőművesek találhatók, akik harcoltak az erők összefogásáért, a jobb elosztásért.

A napközi otthonok első nyomaival Belgiumban találkoztunk 1875-ben, ahol az egyik brüsszeli iskolában egésznapos tanítás folyt, s a szülők kérésére a tanulók ebédet kaptak. Németországban 1870-ben, Svédországban pedig 1887-ben létesült az első napközi otthon. A tanulók elhelyezése és étkeztetése mellett fő feladatnak tekintették a munkára nevelést. A többféle mesterség közül kettővel kellett megismerkedni a tanulóknak, melyben a szakemberek, iparosok nagy segítséget adtak.

A szociális jellegű pedagógiai intézmények létesítésében Svájc járt az élen. Pl. Genfben minden felügyelet nélkül levő iskolás gyermek köteles volt igénybe venni a napközi otthont, mely kezdetben ingyenes volt. A legtöbb ilyen intézmény csak télen, később pedig már az egész tanévben, sőt néhány a nyári szünidőben is működött. /12/

Mivel a szegényebb szülők gyermekei hátrányos helyzetben voltak, ezért a napközi otthonok egyre inkább feladatuknak tekintették a szülői támogatás hiányának pótlását. Tehát funkciójukat a helyi viszonyokhoz alakították, vagyis egyes napközi otthonokban csak tanultak, másokban ezt kiegészítették egyéb foglalkozásokkal is, pl. játék, séta, éneklés, kézimunkálás stb.

A gyermekvédelem hatékonyságának egy-egy országon belüli erősítése érdekében tett erőfeszítéseket nemzetközi összefogás követte. 1896. október 5-10 között összeült Firenzében az I. Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus, melyen 25 magyar gyermekbarát is részt vett. E kongresszus már a napközi otthonokra is ráirányította a figyelmet. Az 1899-ben Magyarországra tervezett kongresszus feladatául jelölték, hogy meg kell vizsgálni azokat az akadályokat, amelyek a gyermekek fizikai és szellemi fejlődésének gátló tényezői és meg kell keresni azokat az eszközöket, amellyel az akadályok elháríthatók. /13/

3. Kezdeti kísérletek Magyarországon

Hazánkban a külföldi minták alapján elszigetelten tapasztalhatók gyermekjótékonyági intézkedések. A Budai Nőegylet 1829-ben 28 szegény gyermeket látott el meleg ebéddel, ruhával és szerény szórakozási lehetőséget biztosított a délelőtti és délutáni tanítás között. /14/ Az 1880-as évek elejére tehető az iskolás gyermekek nyári üdültetésének kezdete, mely a szabadkőművesek kezdeményezése volt azzal a céllal, hogy a szegény, beteg gyermekek 4-6 hetes üdültetésben részesüljenek. E jótékonyági akció lebonyolítására megalapították a Budapesti Szünidei Gyermektelep Egyesületet, mely fokozatosan kiterjesztette tevékenységét vidékre is. 1899-ig a vidéki telepek száma már 14-re emelkedett. Az eltelt 18 év alatt közel 6539 gyermek

részesült az egyesület üdültetésében.

A Budapesti Szünidei Gyermekebarát Egyesület 1884-ben a VI. kerületi Bajnok utcai iskolában a tanítási órák után a szülői gondoskodást nélkülöző gyermekek számára külön helyiségben gondozást és felügyeletet biztosított. Hazánkban e kezdeményezés a napközi otthonok előhírnökeinek tekinthető. Eleinte a társadalom felkarolta az egyesület ügyét, ezt bizonyítja, hogy 1885-ben 1650 gyermek kapott ebédet. /15/

A szervezett gyermekétkeztetés a különböző állami, társadalmi és jótékonyági szervek részéről, különösebb szakmai irányítás nélkül főként gyomorenhyitő akció volt. Az iskolán belüli étkeztetés 1890-ben kezdődött az angyal-földi Váci ut 89. szám alatt, ahol a Gyermekebarát Egyesület külön helyiséget kapott, azzal a céllal, hogy a délelőtti és délutáni tanítás között ott tartózkodnak a gyerekek. Egy évvel később az étkeztetés általánosan bevonult az iskolaépületekbe, pl. az Istenhegyi uton 20, Angyalföldön 72, Kőbányán 20 gyermek étkezett, ahol a felügyeletet az iskolák tanítói végezték a Gyermekebarát Egyesület megbízottaival. 1889-ben a gondozás nélkül maradt, züllés veszélyének kitett gyermekek támogatására létrehozták a Gyermekvédő Egyesületet. Vidéken fiókszervezetet alakított, de a kedvezőtlen viszonyok miatt végül csak a budapesti Bajza utcai leányotthon működött. A szegénysorsu műveltebb családoknak jobb nevelést igénylő, többnyire árva leányait fogadta be felekezeti különbség nélkül. /16/

A kezdeményezések lassan vidékre is kiterjedtek, s sok vidéki városban több gyermekjótékonyági egyesület működött.

A fővárosi tanács ebben az időben az élelmezés terén nyújtott segítséget, s létrehozta a népkonyhákat, majd támogatatta a "melegedőszoba" kialakításának kezdeményezését, melynek célja a bejáró gyerekek étkeztetése és a hideg ellen való védelmezése. A tanácsok ilyen irányú kezdeményezése újabb átmenetnek tekinthető a napközi otthonok felé.

A népoktatás reformjavaslatai között először kap hangsúlyt a szegény gyermekek ingyenes étkeztetése, s az a gondolat, hogy a gyermekek órán kívüli tevékenységét játszóterek, téli tornatermek kialakításával meg kell oldani. /17/ A reformjavaslat hatására többen felismerték a testi nevelés jelentőségét, fontosságát s széles mozgalom indult a játszóterek létrehozására. Budapesten a VI. kerületi Felsőerdősori Iskolában már működött "napközi otthon", s 1890-től a VI. ker. Váci ut 89. szám alatti iskolában is találkozhatunk hasonló akcióval. E kezdeményezések még nem nevezhetők napközi otthonnak, mivel célja leszűkült a távol lakó tanulók egész napi iskolában való tartózkodására. /18/

Néhány helyi kezdeményezésen kívül a hatóságok részéről általában közömbösség tapasztalható. Az érdeklődés felkeltése és a hatóságok támogatásának megnyerése érdekében ült össze 1899. szeptember 13-án Budapesten a II. Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus, mely javasolta, hogy a szegénysorsu gyermekek részére az iskolák mellett szervezzenek étkeztetést és felügyeletet s biztosítsanak egy állandó helyi-

séget. Javasolta továbbá, hogy létesítsenek megfelelő játszó- és üdülőhelyet és e nevelési színtereken alkalmazzák a játékot, az uszást, a kirándulást. /19/ Ez a program a maga idejében igen haladó volt, hisz nemcsak a tanulók felügyeletét, élelmezését kívánta megoldani, hanem hangsúlyt kapott a testi nevelés szükségessége is. A kongresszusnak sikerült felkelteni az illetékesek érdeklődését az iskolás gyermekek tanításon kívüli ellátása és foglalkoztatása iránt, s ennek eredményeként a jótékony egyesületek, sőt a pedagógusok is egyre sürgetőbben kérték a napközi otthonok létrehozását. Tehát a kapitalizmus kibontakozása a néptömegek elnyomorodásához vezetett, ami a szünidei jótékonykodás kibővítését szorgalmazta, s elvezetett a napközi otthonok kialakulásáig.

4. Az imperializmus első szakaszának neveléspolitikai koncepciója és hatása a napközi otthonok kialakulására hazánkban /1900-1918/

Hazánkban a XX. század elején a kapitalizmus fejlettebb szakaszába lépett. Ennek következtében alapvető változások következtek be az iparban, mezőgazdaságban, s felmerült az igény a kulturáltabb életviszonyok megteremtésére. Javultak a lakásviszonyok és a táplálkozási viszonyok, de ez a javulás főként a polgári középrétegeknél és a birtokos parasztoknál tapasztalható. Az ipar strukturális változása, fejlődése következtében a munkásosztályon belül

tulsúlyba került a nagyüzemi proletáriátus. A munkásosztály gazdasági és szociális viszonyai nem javultak, hisz egyre emelkedett a nőmunkások és a gyermekmunkások száma.

A kormány a korábbiaknál nagyobb figyelmet fordított a közoktatás fejlesztésére. A haladó értelmiség és a polgári munkásmozgalom küzdött a művelődési viszonyok megjavításáért, az iskolarendszer demokratizálásáért, a gyermekek védelméért, az oktatás tartalmi és módszertani reformjáért.

Ennek ellenére a népoktatás helyzetében, szervezeti kereteiben a századforduló után sem következett be változás. Egyedül az 1905-ben kiadott "Tanterv és utasítás" próbálkozott a népoktatás előmozdításával. A tanterv készítői arra törekedtek, hogy a népoktatást a társadalmi igények figyelembevételével reformálják, de a törekvések csak részben realizálódhattak. Az oktatás tartalmát kevésbé sikerült korszerűsíteni, s a célkitűzések sem léphették túl az adott közoktatáspolitikai kereteit. /20/ A megjelölt követelmények végrehajtása érdekében bővíteni kellett volna az iskolák felszerelését, de az iskolaépületek továbbra is elhanyagoltak, zsúfoltak, a szertárak hiányoztak, az iskolák kétharmada osztatlan, egytanítós.

A népiskolai oktatás anyagi, gazdasági feltételein tehát az új tanterv gyökeresen nem változtatott. A tantervi követelmények végrehajtásához a tárgyi és személyi feltételek nem voltak megfelelőek. Ilyen gazdasági és társadalmi viszonyok, a szegénység és az ebből eredő egyéb prob-

lémák, a szülőket elvonták családjuktól, s egyre több gyermek csavargott, nőtt fel az utcán. E baj leküzdéséről a társadalomnak kellene gondolkodni megfelelő intézmények létrehozásával. Ez az intézmény - amint ezt a szakfelügyelők az 1900-as évről szóló jelentésekben említették - a napközi otthon lehetne, mely a gyermekeket napközben elfoglalja, gondozza, neveli. /21/

Először Budapest VI. kerületének iskolaszéke határozta el 1901. május 30-i gyűlésén, hogy "kísérletképpen" engedélyt kér a főváros vezetőségétől egy iskolai napközi otthon felállítására. Az engedély alapján az 1901-02. tanévben az akkori Felsőerdősori iskolában létesítettek olyan napközi otthont, melyben képzett nevelő a kerület megbízásából főhivatásban foglalkozott a rászoruló gyermekek nevelésével. Ez a foglalkozás csupán a leghidegebb három téli hónapra vonatkozott és csak a rászoruló legszegényebb gyermekek számára biztosított napközis gondozást, amely főleg "megőrzőhelyként" funkcionált.

Már a következő tanévben az 1902. november 7-én tartott városi tanácsülésen a főváros vezetősége a "kísérlet" eredményességét értékelve elrendelte, hogy a többi kerületben is létesítsenek a rászoruló tanulók részére iskolai napközi otthonokat. /22/

Ezzel a kezdeményezéssel indult meg hivatalosan a napközi otthonok szervezett nevelőmunkája Magyarországon. A nehézségek ellenére nagy jelentőséget kell tulajdonítani e napközi otthonoknak, hisz a nyomorgó munkásgyermekek ezrei az év legnehezebb időszakában meleg szobát, élelmet kaptak.

Az 1905-06-os tanévben létrehozták a napközi otthonok szakfelügyeletét, mely megalakulása nagy hatással volt a tartalmi munkára.

A napközi otthon számszerű fejlődését - 5985 gyermek - valamint a nevelőmunkát előremozdította az 1906-07-es tanévtől általánossá vált délelőtti tanítás. /23/ A napközi otthonokban ekkor már délutánonként bizonyos foglalkozásokról beszélhetünk, melyek - ha szűk keretek között is - de hozzájárultak a tanulók személyiségének fejlesztéséhez. A foglalkozások tanulásból, tornából álltak, melyek jó hatással voltak a tanulók testi-lelki fejlődésére. /24/

Az 1910-ben megjelent Napközi Otthoni Felügyelők Utmutatója javaslatot tett a napközi otthonok otthonosabb berendezésére, az étkezések kulturáltabb lebonyolítására és arra, hogy a gyerekek mozgás, felfrissülés után kezdjenek a tanuláshoz.

Ezek a javaslatok utalnak a napközi otthonok eddigi színvonalára, de egyben perspektivákat, további célokat is megjelölnek.

Az 1911/12. évi budapesti községi iskolák évkönyve a napközi otthont az iskolai nevelés igen értékes intézményének nevezi, annak ellenére, hogy a napközi otthonok jó része még mindig csak a tanulók étkeztetését oldja meg. Egy évtized alatt igen megnőtt a napközi otthonok száma, hisz az 1911-12-es tanévben már 73 iskola 184 csoportjában 6664 napközis gyermek volt. Egy évvel később "A budapesti községi népiskolákban 92 helyen volt napközi otthon, egy-

egy csoportban átlag 25-30 gyermeket foglalkoztattak. Ez az összes tanulók 13,9 %-a. /25/

Kiszélesedett a vidéki napközi otthon hálózata is. Nagyobb városokban pl. Kolozsvár, Nyíregyháza, Pécs, már korábban, a kisebb települések közül először 1914-ben Aba-ujszántón /Borsod megye/ alakítottak napközi otthont. E vidéki napközi otthonokban egy-egy csoportot indítottak kb. 30-as létszámmal, de rövid időn belül a létszám 100 főre emelkedett. A térítésdíjat pénz híján terménnyel is fizethették a szülők. /26/

A gyermekekről való gondoskodás gondolata a haladó gondolkodású tanítók körében egyre szélesedett. A budapesti Tanítótestület 1913 februári értekezletén nagy lelkesedést váltott ki az az ajánlás, "hogy a tanítóknak hivatásukkal járó kötelességük a nyomorgó gyermekekről gondoskodni" és az "éhező gyermekekről való gondoskodásnál meg kell szünnie minden politikai ellentétnek és pártkülönbségnek." Ugy vélték, hogy a segítség legjobb módja a készpénzzel történő támogatás, mivel magánszemélyeknél az étkeztetés a tömegsztrájkok miatt bizonytalan, viszont az összegyűjtött összeggel a napközi otthonok, a népiskolák élelmezési gondjain tudnak segíteni. /27/

Ekkorra már országos elismerést vívott ki a napközi otthon, annak ellenére, hogy több helyen az iskola "mosztohagyermekének" tekintették, s így a tárgyi feltételek biztosítása továbbra is megoldatlan maradt. A tartalmi munka elmaradása pedig arra vezethető vissza, hogy a szak-

felügyelőknek, tanítóknak nincs megfelelő szaktudásuk, a módszerek sablonosak, a szülők nem ismerik a célokat, hiányzik a jó kapcsolat az osztálytanítók és a napközis felügyelők között.

Az első világháború nagy változást idézett elő az iskolákban - mivel az iskolák nagy részét katonai célokra lefoglalták. A háború alatt a napközi otthonok szerepe megnőtt. A fővárosi tanács több iskolában hozott létre napközi otthont a hadbavonultak gyermekei számára. Néhány egyéni kezdeményezéssel találkozhatunk. Pl. Újpesten Kollár Miklós gyáros pályázatot hirdetett olyan művek jutalmazására, amelyek az újpesti hadiárvák és özvegyek "szenvetű sorsának intézményes megoldását célozzák." A pályaművek nem feleltek meg a céloknak, így Kollár Miklós maga készített tervet a súlyos probléma megoldására. A terv alap gondolata kettős volt: elsősorban arra törekedett, hogy anya és gyermek együtt maradjon, másodsorban, hogy az özvegyek és árva ne a társadalom alacsonyabbjából tengődjenek, hanem munkájuk által szerzett becsületes kenyérből tartsák el magukat. Kollár intézménye 1918-ban kezdte meg működését Újpesten, ahol 21 hadiözveggy és 65 árva részesült elhelyezésben. Minden család külön-külön berendezett lakást kapott, s a telepen létrehozottak egy napközi otthont is azzal a céllal, hogy a gyermekek pedagógiai nevelését az esetre is biztosítsák, ha az anya a gyermekek neveléséről nem tud gondoskodni. /28/ E nemes kezdeményezés sajnos követőkre nem talált.

Sajnos az iskolák tárgyi feltételei elkeserítő képet mutatnak. Egy felekezeti iskolalátogatási jegyzőkönyvben

ezt olvashatjuk: "Cecén az iskolai épületek rettenetesen, ezekről bírálatot mondani lehetetlen, ezt csak látni kell ... Összezsufolni egy tanteremben 138 növendéket, még hozzá 1-2 osztályosokat, ez már olyan állapot, hogy szinte azon csodálkozom, hogy a szülők tiltakozó szavukat föl nem emelték és gyermekeiket egyáltalán járatták az iskolába." /29/

A Magyarországon működő napközi otthonok munkájára rányomta bélyegét e kor szelleme. A gyermekek padban, csendben és fegyelmezetten ülve, állandó tanulásra kényszerítve töltötték idejüket a napközi otthonokban. Figyelmük kívül hagyták a tanulók életkori sajátosságait, a mozgásigényeiket. Mindez a gyermekekben ellenérzést váltott ki, ami az iskolák és a napközi otthonok elkerüléséhez vezetett.

5. A napközi otthoni nevelőmunka alakulása a polgári forradalom és a Tanácsköztársaság idején /1918-1919/

A polgári forradalom győzelmével a közoktatás demokratikus átalakításának társadalmi, politikai feltételei megteremtődtek. A kormány közoktatási programja 1918. november 13-án nyilvánosságra került. A program értékei vitathatatlanok, hisz több lényeges polgári demokratikus követelést megfogalmaztak. Hangsúlyozta az alsófoku iskola nyolcosztályúvá és kötelezővé tételét, diákszociális intézkedéseket, a tanítók helyzetének rendezését. Viszont

több lényeges alapvető kérdésre, az iskolák és az egyház különválasztására nem tért ki.

A kormány saját közoktatási programjavaslatát koalíciós nehézségek, politikai bizonytalanságok miatt nem tudta realizálni.

A polgári forradalom győzelme után az ország haladó gondolkodású tanítói, tanárai kidolgoztak egy átfogó közoktatási reformjavaslatot. Ezek közül kiemelkedik a Magyar Tanítók Szakszervezetének programja, amelyet a Magyarországi Tanítók Szabad Egyesületének 1916-ban kidolgozott javaslata alapján készítettek s 1918 decemberében azt felújították és továbbfejlesztették. A program a demokratikus társadalom igényeit figyelembe véve megfogalmazza a nevelés-oktatás célját, kifejti a kisdidóvás és népoktatás, a felnőttképzés, a középiskolák reformjavaslatát. Minden iskolaköteles gyermeket a község köteles ellátni a megállapítandó normál iskolai felszereléssel... Vagyontalan szülők gyermekeit a község /szükség esetén állami támogatással/ köteles ellátni ruhával, főképpen lábbelivel, téli ruhával, továbbá reggelivel és ebéddel is. E program a népoktatási javaslatokon belül foglalkozik a napközi otthonok létesítésének szorgalmazásával. Ez a lépés a napközi otthonok szervezése és fejlődése szempontjából "mérőöldkönek" tekinthető.

A program kiemeli, hogy az elemi népiskolán kívül - ahol erre legalább 15 gyermek jelentkezik - napközi otthont kell felállítani. Minden népiskolát gyermekfürdővel kell ellátni. Minden népiskolának legyen játszótérnek

alkalmas tere, nagyobb községek külön gyermekjátszóteret is tartoznak berendezni. /30/

Sajnos a reformtervek valóra váltása a polgári demokratikus köztársaság fennállása idején nem történt meg. Ez az időszak a tervek kidolgozásának, előkészítésének időszakának tekinthető.

A Tanácsköztársaság kimunkált, pedagógiai szempontból jól megalapozott tervet kapott a polgári demokratikus forradalomtól.

Az 1919. évi proletárforradalom győzelmének egyik alapvető tényezője a szociáldemokrata és a kommunista párt egyesülése. Az ország kormányzását a Forradalmi Kormányzótanács vette át, s gazdasági, szociális és politikai intézkedéseket dolgozott ki. Pedagógiai koncepciójában tudatosan ötvözte a magyarországi tanítómozgalom legjobb hagyományait és a marxizmus legáltalánosabb pedagógiai tanításait.

A Tanács hatalom 1919. március 29-én kimondja a felekezeti és magánkézben levő iskolák köztulajdonba vételét, de ennek realizálására csak június 23-án került sor.

A legtöbb helyen az egyház képviselői nem ellenezték az iskolák államosítását. Pl. a felső-borsodi református lelkészek Miskolcon a Palóczy utcai templomban tartott gyűlésükön foglaltak állást az iskolák államosítása mellett.

/31/

Kifejezetten szocialista gondolkodásról és gondoskodásról szólt a Tanács hatalom gyermekszociális intézkedése. A gyermekek az iskolában ne csak közös nevelésben és

oktatásban, hanem közös ellátásban /ruha, élelem, könyv stb./ részesüljenek. Megszüntette a "törvénytelen gyermek" minősítést és jogok és kötelességek szempontjából is törvényes házasságból született gyermekekkel tette egyenlővé őket. /32/ E humánus intézkedést több helyen alkalmazták. Pl. a Forradalmi Kormányzótanács VII. sz. rendelete alapján a tokaji Járási Direktórium "Hirdetmény"-t tett közzé 1919. április 26-án, mely kimondja: "... E végből értésére adjuk azon proletártestvéreknek, akik házasságon kívül született gyermekük érdekében eljárni akarnak, hogy haladéktalanul jelentkezzenek az illetékes állami anyakönyvvezető előtt, magukkal vivén azokat az adatokat, amelyek alapján a törvényesítendő gyermek atyja neve az anyakönyvbe bevezethető lesz." /33/

A Tanácsköztársaság a gyermekek védelmére Országos Iskolai Gyermekvédelmi Központ kialakításáról is gondoskodott, melynek egyik feladata, hogy "Ha a gyermek a szülői házban bármilyen irányban kellő gondozásban /ellátás, felügyelet/ nem részesül, a gyám a gyerekeket az iskolával kapcsolatos napközi otthonba helyezi." /34/

A teljesen elhagyott gyermekek részére internátusokban, gyermekotthonokban biztosítják az ellátást. A beteg gyermekek számára iskolaszanatóriumokat, gyógypedagógiai intézetek felállítását szorgalmazták. Nagy gondot fordítottak a gyermekek tisztálkodására, üdültetésére, pihentetésére, orvosi ellenőrzésére. Országszerte megszervezték a proletárgyermekek üdültetését. Borsodban főleg Lilafüreden és Tapolcán biztosítottak üdülési lehetőséget,

Hámorban 180 munkásgyerek üdült. Megszervezték a gyermekek rendszeres fürdőztetését is. Pl. Hirosik János Borsod megyei kormányzótanácsi biztos úgy intézkedett, hogy a proletárgyermekek a miskolci Erzsébet-fürdőben hetenként három alkalommal, orvosi felügyelet mellett fürdhessenek, s gondoskodni akart az iskolák fürdőinek megépítéséről is.

/35/

A Kormányzótanács a különböző szociális intézkedéseivel is felkarolta a napközi otthon ügyét. A dolgozó nők helyzetének javítása érdekében a napközi otthon-hálózat fejlesztését tervezték. Az elemi iskola napközi otthonainak ügyével egy külön bizottság foglalkozott, a "Központi Városháza VII. ügyosztály 11. ajtó" cím alatt. /36/

A Magyar Tanácsköztársaság Köznevelési Népbiztosa körlevélben kérte a megyei direktóriumot, hogy a zsúfolt osztályokból párhuzamos osztályokat alakítsanak ki, s foglalkozzanak a napközi otthonok megszervezésével, s e célra kastélyokat is igénybe vehetnek.

A köznevelési ügyosztály körlevelet intézett a napközi otthonban dolgozó nevelőkhöz, hogy a proletár gyerekek reggeliztetéséről is gondoskodjanak. Később eltörölték a napközi otthonban szedett 10 fillérek beszedését, s ezzel ingyenessé tették az étkezést.

A Magyar Tanácsköztársaság idején jelentősen gazdagodott a napközi otthoni nevelőmunka tartalma. Ezt bizonyítja az a tény, hogy előtérbe került a napközis gyerekek szabadidejének helyes felhasználása, a mesék, játékok, séták szervezése. Felmerült a munkára nevelés gondolata is,

hisz több helyen a menhelyek melletti napközi otthonok mellé olyan gazdaságokat szerveztek, amelyben a nagyobb gyermekek dolgozhattak. /37/

Fokozott gondot fordítottak a világnézet átformálására, mely a napközi otthon nevelőmunkájában is éreztette hatását. A Vörös Hajnal így írt A tanítókhoz c. cikkében: "A kapitalista osztályuralomnak szüksége volt babonák terjesztésére, népbutító ideológiák termelésére... Az analfabeták országából, s a "Regnum-marianum"-ból kulturállamot fog csinálni az új iskola, a proletáriskola." /38/

Sajnos a szép tervek, törekvések jobbára megmaradtak a jó szándék szintjén, s gyakorlati realizálásáról már kisebb mértékben beszélhetünk, hisz az idő rövidsége nem tette lehetővé, hogy az oktató-nevelő munkába a Köznevelési Népbiztosság, a tanácsok minden helyes elképzelése gyakorlati válna.

6. Az ellenforradalmi rendszer iskolapolitikájának hatása a napközi otthonok szervezésére és fejlődésére /1919-1945/

Az ellenforradalmi rend megszilárdításáért vívott harc, s a gazdasági helyzet súlyos leromlása háttérbe szorította a népoktatás fejlesztését. A cél az volt, hogy az oktatási intézmények az uralkodó osztály érdekeit szolgálják, s az ifjúság nevelését politikai érdekeiknek megfelelő pedagógusok végezzék. Az oktatást és a nevelést új célok szolgálta-

tába állították, s intézményeinek a köztulajdonba vételről szóló rendeletét hatályon kívül helyezték. A fegyel-mikkel, a B lista eszközeivel elbocsátott tanítók miatt a tanítóhiány egyre nagyobb nehézségeket okozott. Az intéz-ményekre fordított pénztámogatás nem tartott lépést a leg-szükségesebb követelményekkel sem. Nem volt elegendő isko-la és tanterem, a népiskolák zöme osztatlan, a tankötele-sek 17 %-a be sem iratkozott. A 6158 iskolából 3318-ban 60 és 200 között volt az egy tanerőre eső tanulói létszám. A zsufoltság tehát elképesztő volt. /39/

Időnként polémia folyt az oktatásügy, az iskolapoli-tika, az iskolai nevelés feladatairól, tartalmáról. A kér-dés az volt, hogy milyen mértékben tegyék lehetővé a mű-veltség megszervezését a társadalom különböző osztályai, rétegei körében. Egyetértettek az oktatásügy osztályalapok-ra helyezésében, az oktatás-nevelés ideológiai alapjainak keresztény valláserkölc és nacionalizmus elvében, a vak-fegyelem és engedelmesség kialakításában. Az új célok új népiskolai tanterv kialakítását sürgették, mely 1925-ben életbe lépett. A tanterv az elemi népiskola célját a kö-vetkezőkben határozta meg: "A népiskola célja a hazának val-lásos, erkölcsös, értelmes és öntudatosan hazafias polgá-rokat nevelni, kik az általános műveltség alapelemeit bi-rálják és képesek arra, hogy ismereteiket a gyakorlati élet-ben értékesítsék." /40/

E tanterv hangsúlyozza, hogy a nevelésnek az oktatással összhangban kell haladnia, hisz az egész ember művelését kell elősegíteni. Tehát "a népiskola éppugy nevelő, mint

oktató intézet, és nevelő s oktató feladata el nem különíthető egymástól." /41/ A tantervi célok értékét emeli az, hogy szem előtt tartja a tanulók személyiségének több irányu fejlesztését, s elsőként fogalmazza meg az elméleti ismeretek gyakorlati életben való alkalmazásának szükségességét. Az új tantervi célkitűzések minimális hatást gyakoroltak a napközi otthonok nevelőmunkájára, annak ellenére, hogy a társadalmi nyomás hatására egyre több szó esik feladataikról. A napközi otthonok továbbra is mostoha, kulturálatlan körülmények között működnek, s a szakképzetlen nevelők munkája csak a gyermekek "megőrzésére" korlátozódik. E válságos helyzetben a néptanítók azok, akik egyre sürgetőbben kérik, hogy minden iskolában létesítsenek napközi otthont, s a tanítók nevelőmunkájuk során vegyék figyelembe az új tantervi célkitűzéseket.

1924. október 9-én Budapesten a IV. Nemzetközi Gyermekmentő Szövetség Kongresszusán Magyarország részéről is fogadták és aláírták a gyermekvédelmi törekvések, "addigi legszebb alkotását a Genfi Szózatot". A deklaráció szövege így hangzott: "A gyermekjog alaptételeinek jelen megállapításával, az összes nemzetek fiai és asszonyai elismerik, hogy az emberiség teljesítő képességének legjavával tartozik a gyermekeknek és hitvallást tesznek a gyermekekkel szemben, faji nemzetiségi és hitbeli eltérésektől függetlenül, mindnyájukra nézve fennállnak. Ezek:

- I. A gyermeket abba a helyzetbe kell hozni, hogy testileg lelkileg szabályszerűen fejlődhessen.
- II. Az éhező gyermeket táplálni kell, a beteg gyermeket

- gondozni, az elmaradt gyermeket előbbre kell vonni, az eltévelyedettet visszavezetni, az árvát, az elhagyatottat felkarolni és neveléséről gondoskodni kell.
- III. A válságos időkben a gyermek legyen az első, akin segítünk.
- IV. A gyermeket képesíteni kell arra, hogy majdan kenyerét kereshesse, és meg kell védeni minden kizsákmányolás ellen.
- V. A gyermeket annak tudatára kell nevelni, hogy képességei legjavát embertársai szolgálatára tartozik szentelni." /42/

E szöveg a gyermekvédelmi törekvések "addigi legszebb alkotása", hisz az emberiség felelősségvállalását tükrözi a felnövekvő nemzedék iránt.

Országszerte sok gondot okozott a tanulók bejárása. A tanulók tanítás után a vonatindulásig felügyelet nélkül az utcán kóboroltak, s mivel este értek haza, a másnapra való felkészülés elmaradt. E probléma megoldásához járult hozzá az 1926. évi törvényjavaslat VII. tc-e, mely a népiskolának egy új típusát dolgozta ki, amit "érdekeltségi iskolának" nevezett.

A törvényjavaslat kimondta:

"hogy az olyan közterületek érdekében, amelyeknek tankötelesei a tanyák szétszórtságánál és más okoknál fogva tanyai iskola körül célszerűen nem csoportosíthatók, a beiskolázás végett tanyai internátust, esetleg napközi otthont kell létesíteni." /43/

A törvényjavaslat hatására született meg Putnokon az első napközi otthon létrehozásának gondolata, amely Breznay Lajos tanár irányításával 1925-ben kezdte meg működését. Tanítás után a vidéki tanulók a tanteremben csendben készülhettek másnapra, s tanári kísérettel vonultak az állomásra. /44/ Az ország nagyobb városaiban elég elszigetelten a napközi otthonok fejlesztése, létesítése, különböző népjóléti és szociálpolitikai kezdeményezésekkel, intézkedésekkel párosult. Pl.: Kispesten a munkásság és a szegényebb középosztály jólétére szánt intézmények csaknem teljességében megtalálhatók: napközi otthon, csecsemővédő intézet, árvaház, gyermeknyaraltatási akció stb. /45/

Ujpesten hét év telt el Kollár Miklós intézményének felállítása óta. Ez idő alatt a napközi otthon és a nevelési rendszer megakadályozta, hogy a háborús állapotok rom hatása "a fiatal gyermekek lelkét megmértelyezze, és hasznos, becsületes, dolgos polgárokat nevelt a hazának." /46/

Vidéki városokban, pl. Győrben a lakásüggyel kapcsolatos intézkedések: a napközi otthonok, anya- és csecsemővédelmi intézkedések jól reprezentálják a város szociális politikáját. /47/

Kaposvár közjótékonyági intézményei közül a napközi otthon az, mely a déli órák alatt befogadja a "távoli külső körzetekben lakó szegény kis iskolásokat." /48/

Szociális intézmények szervezésében kiemelkedett Nyiregyháza, s példaképp szolgálhatott sok magyar városnak. Intézményei: Városi szegényház, Népkonyha /a Szociális Miszsió fenntartásából, ahol az arra szoruló szegények, egy-

szerű jelentkezésre minden nap ingyen meleg levest kaptak/, Erzsébet alapítványi Árvaház, Tanoncotthon az Országos Gyermekvédelmi Liga fenntartásában. Gyermek-Napközi otthonok a szegény iskolás gyermekek ebéddel való ellátását vállalták a téli időszakban. Fenntartója a Leányegylet, melyet a célra a város segít. /Katona uton/ A Sóstói Gyermek-üdülőtelen a nyári hónapokban 120 egészségileg rászorult tanköteles korú szegény gyermeket teljesen díjtalanul nyaraltat a város. A város évenként 400 pár téli cipőt ajándékozik az iskolák által kimutatott szegény gyermekeknek. Jótékony célú egyesületek: Szociális Misszió Társulat, Jótékony Nőegylet, Ref. Nőegylet, Gör. kat. Nőegylet, Ag. h. ev. Leányegylet, Nyiregyházi Leányegylet, Izr. Nőegylet, Vöröskereszt Egyesület. /49/

Az 1929-30-as években Budapesten 23 társadalmi egyesület tartott fenn napközi otthont, s közel 1550 gyermekkel foglalkoztak. /50/ Tehát a huszas évek első felében is elsősorban a jótékony egyesületek kezdenek törődni a napközi otthonos ellátást igénylő gyermekekkel, mert a hivatalos állami vezetés továbbra is kevés támogatást biztosít.

Vass József népjóléti miniszter a társadalomra apellál:

"Az állam önmagában ezt a kérdést maradéktalanul megoldani nem tudja. Valóságos tragikum az, hogy az állam nem képes megvalósítani azokat a gondolatokat, amelyeket legjobban szeretne és az éppen nem képes megkapni tőle azt, amire nagy szüksége van. Kell, hogy a társadalom öntudatára emelkedjék a saját kötelességének." /51/

A huszas évek második felétől egyre több szó esik a napközi otthon feladatairól is.

1928. júniusában megrendezett III. Egyetemes Tanügyi Kongresszuson tárgyalták meg a közoktatás egész rendszerének megreformálását. E terv külön foglalkozott a napközi otthon nevelőmunkájával, s javasolta, hogy a napközi otthonok járuljanak hozzá a családi nevelés kiegészítéséhez. Ehhez szükséges a gyermekek rendszeres megfigyelése, családi körülményeik feltárása. A program kitér a foglalkozások tartalmi oldalára, s ajánlja a szabad időben történő változatos tevékenységeket, a mesét, sétát, játékot, "kézimunkázást". Szorgalmazza a szabad levegőn való tartózkodás szükségességét, mivel a séták, kirándulások forrásai lehetnek a tanulói ismeretszerzésnek. Szükségesnek tartja a napközi otthonvezetők előkészítését. E programterv nagy érdeme, hogy az eddigieknél nagyobb hangsúlyt fektet a napközi otthon tartalmi munkájára. Felismeri a nevelés, a gyermeki személyiség fejlesztésének szükségességét. A céltudatos, tervszerű nevelőhatások egységét, az egyéni bánásmód mint pedagógiai alapelv alkalmazását, és a többoldalú, hasznos szabad idő tevékenységek személyiségfejlesztő hatását. 1929-ben viszonylagosan átgondolt koncepció fogalmazódott meg a napközi otthon nevelőmunkájáról. A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus Tézisei alapján a Budapesti Tankerület Kerületi körei a napközi otthon célját a következőkben látják:

1. A tanulók erkölcsi és egészségvédelme azzal, hogy egészséges helyen, a nap nagyobb részében tanító felügyelete és nevelői hatása alatt élnek.

2. Az iskolai feladatok elvégzése.
3. A munkálkodás megkedveltetése.
4. A kedély képzése énekléssel, meséléssel, olvasással, páros jelenetek és ifjusági szindarabok előadásával.
5. A test ápolása és fejlesztése játékkal, testmozgással, kirándulással és lehető legváltozatosabb étkeztetéssel.

A célok megfogalmazása mellett kitértek a napközi otthon tárgyi-személyi feltételeinek tisztázására: legyen külön helyisége, a gyerekek ne a padban üljenek, legyen sok játék, egy csoportban 15-20 gyereknél több ne legyen, a fiú napközi otthonokban férfi legyen a vezető.

A tartalmi munkára vonatkozóan megállapították, hogy a gyerekek másnapra készítsék el házi feladataikat, legyen film, kirándulás, műkedvelő előadás és fordítsanak nagy gondot a játéokra. /52/

A napközi otthon céljának meghatározásánál figyelembe vették az 1925-ös Tanterv népiskolákra vonatkozó hasznos célkitűzéseit. A gyermeki személyiség sokoldalú fejlesztésével bizonyosságot nyert a nevelés és oktatás egységének fontossága. A tárgyi feltételek megjelöléséből következtethetünk arra, hogy az otthonosabb, kényelmesebb környezet biztosítása elengedhetetlen feltétele a másnapra való felkészülésnek. A kötött tanulói tevékenység szükségessége mellett hangsúlyozzák a kötetlen időben történő foglalkoztatás nevelőhatását. A különböző szabad idős tevékenységi formák megjelölésével hozzájárulnak a napközis gyermekek munkára neveléséhez, a kulturális élmények nyújtásához, az egészsé-

gesebb, testileg fejlettebb gyermekek neveléséhez.

1933-ban a Magyar Pedagógiai Lexikon /Révai Irodalmi Intézet 1933./ már pontosabban megfogalmazza a napközi otthon célját: „Napközi /gyermekotthonok/: szociális gyermekvédelmi intézmény, célja: reggeltől-estig pótolni a kenyérkeresés súlyos gondjaival elfoglalt szülők gyermekeinek a családi tűzhely melegét, testi és lelki táplálékot és nevelést nyújtani nekik, hogy a társadalomnak hasznos tagjai, a hazának vallásos és hű polgárai váljanak belőlük.” /53/ Sajnos a szép tervek megvalósításához nem voltak meg az anyagi feltételek, hisz állami támogatásban alig részesültek a napközi otthonok. Az igény egyre nagyobb a napközi otthonok iránt, viszont a számuk nem nő, önálló helyiséggel nem rendelkeznek, felszereltségük a minimális szintet nem éri el. Így a jogos bíráló hangok egyre erősödnek.

1940. május 7-én az országgyűlés elfogadta a nyolcosztályu népiskola tantervjavaslatát, s 1941. szeptember 1-gyel életbe is lépett /54/, mely a következőképpen határozta meg a népiskola feladatát: "feladata, hogy a gyermeket vallásos és erkölcsös polgárrá nevelje, illetőleg a nemzeti művelődés szellemének megfelelő általános és gyakorlati irányu alapműveltséghez juttassa és ezáltal az életben való helytállásra és további tanulmányokra is képessé tegye." /55/ A tanterv külön a III. kötetben fogalmazta meg, s foglalta egységes rendszerbe a nevelés célját, feladatait, módszertanát. Mindezek a konkrét utasítások a napközi otthon nevelőmunkájában is változásokat eredményeztek. A Tantervi célok s a bíráló hangok hatására 1943-ban Ut-

mutatóban megfogalmazott célok a III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus Tézisei alapján az 1929-ben önállósított napközi otthon célkitűzéseivel kapcsolatosak. Az Utmutató nagy érdeme, hogy a célok meghatározása mellett - ha hiányosan is - megtalálhatók a napközi otthon feladatai. E feladatok vonatkoznak a csoportlétszámra, melyet 25-35 főben határoz meg, s először kerül előtérbe a homogén összetételű napközis csoportok szükségessége, a napközi otthon működési idejének 8-13, illetve 13-18 óráig történő meghatározása. A gyermekek testi nevelése érdekében feladatként fogalmazódott meg az a nagyszerű kezdeményezés, mely lehetővé teszi, hogy a tornaterem naponta fél órán át a napközis gyermekek rendelkezésére álljon. /56/

Az Utmutató a foglalkozások időbeosztására a következő javaslatot adja:

Megnevezés	Nyáron	Télen
Ebéd, pihenés	20 %	20 %
Tanulás	20 %	20 %
Tisztaságvizsg., rendre oktatás	10 %	10 %
Játék, társasjáték,		10 %
ének, vers, olvasás, mese,	10 %	3,6 %
beszélgetés, kézimunka		6,6 %
Rajz, film, labdajáték		6,6 %
Játékos testnevelés	20 %	10 %
Szabad foglalkozás		6,6 %
Séták, kirándulások	20 %	

Ez az időbeosztás és elrendezés figyelemre méltó, hisz tükrözi a célokban megfogalmazottakat, s lehetőséget biztosít a napközis gyermeknek sokoldalú foglalkoztatására. A nyári időszakban nagy szerepet kap a szabadban való tartózkodás, a játékos testnevelés, a séta, a kirándulás /40 %/. Viszont a téli hónapokban ugyanezeket a tevékenységi formákat az időbeosztás csak 16 %-ban ajánlja, pedig a friss levegőn való tartózkodásra a gyerekeknek télen is szükségük van. Az Utmutató a napközi otthonok fennállásának 40. évfordulójára 1942-ben jelent meg, mely a napközi otthoni nevelők első kézikönyve. Megjelenését nagy örömmel fogadták a napközis nevelők, akiknek száma, ha lassan is, de emelkedett. Az 1943-as statisztikai adatok szerint a főváros 106 iskolájában 272 napközi otthon, több mint tízezer gyermek gondozását és foglalkoztatását próbálta biztosítani. /57/ A napközi otthon ügye - a háborús nehézségek ellenére - megszakításokkal, de permanensen előtérben állt. A tervek, a célkitűzések egyre konkrétan határozták meg a napközi otthonok feladatát. A kedvezőtlen gazdasági, politikai viszonyok, a reakciós iskolakoncepció nem mindig kedvezett a kitűzött célok megvalósulásának. Mivel a közoktatás irányítói a napközi otthonokat csak a munkásosztály gyermekeinek szánták, így ennek megfelelően rosszul gondoskodtak a tárgyi feltételek biztosításáról, az ott folyó nevelőmunkáról.

A napközi otthon a felszabadulásig - a Tanácsköztársaság ideje alatt tett nagyobb kezdeményezéseket leszámítva - a tartalmi munka kialakításá érdekében hozott ugyan intézkedéseket, de megmaradt szociális jellegű intézménynek. A

döntő fordulat csak a felszabadulás után következett be. Az eddigi feltárások, szerteágazó előzmények pontos határidejét minden esetben nem lehetséges meghatározni, viszont a továbbiakban már határozott időpontok szerinti fejlődést igyekszünk bemutatni.

II.

A NAPIKÖZI OTTHONOK FEJLŐDÉSE A FELSZABADULÁS UTÁNI
1945-53-AS ÉVEKBEN

1. Legfontosabb közoktatási vívmányok és hatásuk a nap-
közi otthonok fejlődésére

1945. április 4-én az ország teljes felszabadulásával új korszak kezdődött hazánkban. Új feladatok kerültek előtérbe, s megindulhatott a népi demokratikus fejlődés. A napközi otthonok fejlődése is hazánk felszabadulásával vált igazán lehetségessé. Nagy erőfeszítések, bonyolult harcok és a munkások áldozatos munkája eredményeként az újjáépítés elkezdődött. E cél érdekében sikerült megnyerni a haladó pedagógusok nagy táborát, akiknek sokat kellett küzdeniük a nyomorúsággal, a hitetlenséggel, azonban a nevelésügy demokratikus átalakítását támogató erők biztatást adtak számukra.

Jelentős mértékben előrevitte a napközi otthonok szervezését az, hogy a hároméves terv sürgette és segítette az általános iskolák rendbehozatalát, hogy a "... demokrácia és az emberség iskolája legyen, azaz, megkapja azt a támogatást, amely szükséges ahhoz, hogy utját helyesen és jól járja meg." /58/ 1948-ig 190 iskola helyreállítása történt meg, ami 2 millió Ft-ba került és 116 iskola felszerelésére összesen 700.000 Ft-ot fordítottak. /59/ Majd később, 1950. januárjától, 1300 tantermet létesítettek beruházás

utján. A társadalmi segítség tere is jelentős eredmények születtek. A szülők, az üzemi dolgozói mozgalmat indítottak az iskolák helyreállításának segítése érdekében. A "Dolgozók az iskoláért", "Üzemek az iskoláért", "Építsük, szedjük iskoláinkat" stb. mozgalmak értékes segítséget nyújtottak. /1953-ban társadalmi úton 470 tanteremmel és 505 egyéb helyiséggel növelték az iskolaépületek számát./

/60/

Mindenek jól alapozták meg a napközi otthonok létrehozásának lehetőségét. Az MKP rövid idő alatt népszerűvé tette a köznevelés demokratikus reformját, és annak megvalósításához szöles körű társadalmi-politikai bizalmat teremtetett. E harcban jelentős eredményeket ért el, a nagy segítségért nyújtott a kommunista vezetésű Pedagógusok Szakszervezete is. Az új nevelés programjainak kidolgozásában több társadalmi szervezet is bekapcsolódott. A Pedagógusok Szakszervezete felhívást intézett a vidéki pedagógusokhoz, hogy dolgozzanak ki tervezeteket az oktatás, a tantervek reformjáról. Pl. a csongrádi állami gimnázium igazgatója a 12 évfolyamos iskolák szervezését javasolta, a szegedi pedagógusok a 8 osztályos, kötelező és ingyenes általános iskolák megteremtését szorgalmazták. /61/ Paragó László főiskolai igazgató joggal fogalmazta "... a tanítóknak, tanárnak ne fizessék, hanem otthona, tanterme legyen az iskola." Tervezetében kitér az egyház és az állam különválasztására kérdéseire is. /62/ A tárgyi feltételek biztosítása mellett gondolt fordítottak arra, hogy szociális tere is legyen nagyobb segítséget adjanak a tanulóknak. A dolgozó szülők

lők gyermekeinek napközi otthonban való foglalkoztatásáról és étkeztetéséről a háború előtt, sőt a felszabadulás után is főleg csak Budapesten gondoskodtak. A napközi otthonok szervezését 1953-tól kezdve az egész ország területére kiterjesztették.

A köznevelés reformjaival nem lehetett addig várni, amíg annak minden személyi és tárgyi feltétele megvalósul. Sürgősen meg kellett kezdeni az ifjúság demokratikus szellemenben való átnevelését, nevelését, az iskolarendszer demokratikus kidolgozását. Ezt a munkát 1945-46-ban számos intézkedés jelezte. 1945. április végén létrehozták az Országos Köznevelési Tanácsot, mely széles külső munkatársi hálózatra támaszkodva, jelentős szerepet játszott az iskolaügy demokratikus reformjainak végrehajtásában. A köznevelés korszerűsítésének tervét 1945 nyarán a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is elkészítette, s "A Magyar köznevelés korszerű kifejtése" címmel az Országos Köznevelési Tanács sokszorosítva kiadta. A tervezetben feldolgozták az állami és társadalmi szervek javaslatait, köznevelésünk újjászervezését. /63/

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. aug. 16-án elrendelte az általános iskolák felállítását, annak ellenére, hogy a rendelet megjelenése előtt sok elvi-tartalmi kérdést nem sikerült eldönteni. Legfőbb ellenérv az volt, hogy az általános iskola megvalósítása olyan anyagi áldozattal jár, amelyet az állam a jelenlegi gazdasági viszonyok között nem bír el. Az általános iskola funkciója körüli vita az alapküldetések készítésekor is érezhető volt, de a pedagógu-

sok közvéleménye felismerte az általános iskolai rendszer célját, hogy:

"A tanulókat felemelje az erkölcsi, művészeti és testi fejlettségnek az iskolai kötelezettség felső határáig elérhető legmagasabb fokáig." /64/

E cél képezte az 1946-ban megjelent új tanterv alapját.

Az új tanterv szerint "Az általános iskola feladata, hogy a tanulót egységes, nemzeti műveltséghez juttassa, mindenirányú továbbnevelésre és önnevelésre képessé tegye és közösségi életünk tudatos és erkölcsös tagjaivá nevelje."

/65/

E meghatározás nem utal azokra a sajátos magyar társadalmi viszonyokra, amelyben az új általános iskola oktatja és neveli tanulóit, A "közösségi élet", a "nemzeti műveltség" bármely polgári társadalom elvont általános nevelési kategóriája." Mindezek ellenére az általános iskola első tanterve a magyar demokratikus közoktatás nagy eredménye.

Népi demokráciánk 1947/48-as fejlődésével, a proletár diktatura létrejöttével megkezdődött a szocializmus építése. A párt IV. kongresszusának közoktatási programja, majd az iskolák államosítása fordulatot jelentett közoktatásunk fejlődésében. Ennek az időszaknak a legjelentősebb köznevelési eredménye az 1948. évi XXXIII. törvény, mely a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvételéről intézkedett. A javaslat június 16-án törvényerejű lett. "A magyar demokrácia és elsősorban a magyar nevelői kar érdeke és feladata, hogy a törvény betűit valóssággá tegye. Az államférfiak elvégezték feladatukat: most

a magyar nevelőkön a sor." /66/

A továbbhaladás szempontjából fontos volt az oktatás elméleti, módszertani problémáinak a marxizmus-leninizmus alapján való tisztázása. A Párt Központi Vezetőségének március 29-i /1948/ határozata jelentős fordulat nevelésügyünkben, mert nagy segítséget adott a hibák, a hiányosságok feltárásához. Az eddig elért eredményekből következett, hogy a köznevelés fejlődése lényegesen elmaradt attól a fejlődéstől, amelyet a népi demokrácia akár politikai, akár gazdasági téren elért. A párt határozata után a tantervi munkálatok megkezdődtek, s az 1950-ben kiadott tantervet "az első szocialista tantervnek" nevezzük, mely következőképpen fogalmazta meg az iskola célját és feladatát: "tanulóifjúságunkat Népköztársaságunk öntudatos, fegyelmezett állampolgárává, a dolgozó nép hűséges fiaivá, a szocializmus építőjévé nevelje." /67/ Fontos szempont volt a feladatok meghatározásánál az, hogy a tananyagnak a marxizmus-leninizmus ideológiáját kell sugároznia, tehát a szaktudományokat tudományosabban kell feldolgozni, az elméleti ismereteket a gyakorlati élettel össze kell kapcsolni, s meg kell szüntetni a túlterhelést.

A tanügyi hatóságok a tantervben megfogalmazott marxista-leninista szellemű oktató munkát aprólékos előírásokkal, utasításokkal akarták segíteni, amely egyre több problémát okozott. E problémák főleg a tantervből, a tankönyvekből, általában a követelményrendszerből eredtek. Így a - szükségessé vált - gyakori módosítások teljesen bizonytalanná tették a követelményeket s általában nem kevesebb, hanem

több tananyagot irtak elő. Még egy év sem telt el és az 1950-ben kiadott tantervet 1951-ben módosították, s e gyakori változtatások miatt a tanterv nem lehetett az oktató-nevelő munka alapidokumentuma, s negatívumai a napközi otthonok munkáját is nehezítette.

Az iskola belső rendjét szabályozó új szellemű Rendtartás, mely az iskola egyik legfontosabb dokumentuma, 1950-ben jelent meg. E Rendtartás általános utasításokat tartalmazott, így sem az iskolavezetés, sem az ott dolgozók munkáját kellő hatékonysággal nem segítette. Rövid idő alatt felismerték a Rendtartás hiányosságait és az 1952-53-as tanévben ideiglenes jellegű Rendtartást adtak ki. A Rendtartás szerkesztésénél próbálták figyelembe venni, hogy az iskola minden dolgozójára konkrét, határozott szabályokat tartalmazzon. Ideiglenes szövegezésével lehetőséget adtak a pedagógusoknak, hogy az egyes általános érvényű rendtartási szabályok gyakorlati alkalmazása közben tapasztalatokat szerezzenek és az állandó jellegű Rendtartás elkészítéséhez, a tapasztalatok alapján javaslatokat tegyenek. Így lehetőség nyílt a napközis nevelők véleménynyilvánítására is. A tárgyalt időszak eseményei közül meg kell említenünk a Budapesti Pedagógus Továbbképző Intézet /1951/ és a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet /1952/ létesítését. Mindkét intézet jelentősen hozzájárult a pedagógusok szervezett továbbképzése színvonalának emeléséhez, mely érintette a napközis nevelőket is. 1951-től jelent meg, havi folyóiratként a Pedagógiai Szemle, mely az elméleti kuta-

tás eredményeinek a gyakorlati pedagógiával való összekapcsolását tekinti egyik fő feladatának. Az 1953-54-es tanévben került sor a Pedagógiai Tudományos Intézet felállítására, az iskolai oktató-nevelő munka színvonalának emelése érdekében. /68/

Az eredmények mellett az 50-es évek elejétől súlyos gondok és ellentmondások jelentkeztek, vagy a korábbi ellentmondások éleződtek. A problémák elsősorban a társadalmi, politikai életben bekövetkezett hibákra vezethetők vissza, mely az oktatáspolitikában is a célok torzulását eredményezte. Az iskolafejlesztés nem állt arányban a nagyméretű tanulói létszámnövekedéssel, a pedagógiai gyakorlatban nem kapott megfelelő hangsúlyt a hazafias nevelés, a tananyag kiválasztásakor nem vették eléggé figyelembe a tanulók életkori sajátosságait, az eltérő előképzettséget. Így az oktatás fejlesztésének céljai nem teljesülhettek maradéktalanul.

2. A napközi otthon szervezeti keretein belül végbemenő változások, tárgyi és személyi feltételek

A felszabadulás után az államosítás, a nők fokozott munkába állítása korábban soha nem tapasztalt mértékben követelte a napközi otthoni hálózat kiszélesítésének szükségességét. A II. világháború az iskolákat, azon belül a napközi otthonokat is szétakarta, tárgyi javait romba döntötte. A felszabadulást követően az iskolarendszert, s an-

nak tárgyi és személyi feltételeit az elmaradottság jelmezte. Így meglehetősen kedvezőtlen volt a helyzet a napközi otthon terén is. Az újjáépítés időszakában az iskolák mellett a napközi otthonok kialakítása is megkezdődött, a szülők, a pedagógusok, a különböző társadalmi szervek segítségével. Az első napközi otthon megnyitásának hirdetésére 1945. január 14-én került sor a Gyöngyösi Néplapban: "A fővárosi napközi otthon Menház u. 43. sz. alatt hétfőn, f. hó 15-én megnyilik." /69/ Az 1945-46-os tanévben napközi otthonban járó tanulókról országos statisztikai adat nem áll rendelkezésünkre, de annyit tudunk, hogy a fővárosban 8567 gyermek részesült napközi otthoni ellátásban. /70/ 1948-ban az iskola mellett megalakult Szülői Munkaközösségek egyre nagyobb tábora támogatta az oktató-nevelői munkát, a napközi otthonok kialakítását. A szülők nagy segítséget nyújtottak az "Építsük szépítsük iskolánkat!" mozgalomnak, mely a napközi otthonok fejlesztése szempontjából is igen jelentős. Ebben a mozgalomban a szülők 90 %-a részt vett. Eredményes munkájuk révén jöttek létre az iskolák mellett a napközi otthonok, a sportpályák, a mozgásra, játékra alkalmas iskolaudvarok, a virágos kertek. Munkájuk eredményének is köszönhető, hogy az 1948-49-es tanévben az általános iskolák 4,4 %-a azaz 273 iskola rendelkezett napközi otthonnal, mely 18704 gyermek ellátását biztosította, s ez az összes tanulók 1,6 %-a. Az ezt követő tanévben már 346 napközi otthon nyitotta meg kapuját /általános iskolák 5,6 %-a/. Az 1950-51-es tanévben a magas csoportlétszámok miatt

kb. 2000 tanulóval csökkent a napközis tanulólétszám /16538/ /71/, de a napközi otthonok létesítésének és tárgyi feltételei javításának szükségességét felismerve egyre nagyobb társadalmi összefogás tapasztalható.

Pl. Győr megyében 31 tantermet hoztak létre társadalmi úton.

Bács-Kiskun megyében 12.000,- Ft-ot fordítottak iskolai felszerelésre a szülők adakozásából

Békés megyében 126.000,- Ft értékű társadalmi munkát végeztek

Somogy megyében 1.200.000,- Ft értékben járultak hozzá az iskolák fejlesztéséhez

Zala megyében 472.000,- Ft értékű munkával támogatják az iskolákat /72/

Tehát a szülők áldozatos munkájukkal az iskolák támogatásán keresztül hozzájárultak a napközi otthonok tárgyi feltételeinek javításához is, s bebizonyították, hogy a gyermekek nevelését közügynek tekintik. A következő tanév napközi otthonaira vonatkozó statisztikai adatok hiánya miatt a számszerű fejlődés nem bizonyítható. Viszont annak ismeretéből, hogy a szülők 146 iskolai építkezésnél segítettek, következtethető, hogy e tanévben egyre több napközi otthon kezdhetette meg működését. Pregnánsan bizonyítják ezt az 1952-53-as tanév statisztikai adatai, mely szerint az általános iskolák 8,2 %-ában /503 iskolában/ 599 napközis csoportban, az össz tanulók 1,7 %-a, azaz 19957 tanuló napközi otthonos foglalkoztatása megoldott. /73/

A népgazdaság szocialista fejlődése lehetővé tette, hogy Népköztársaságunk kormánya évről-évre emelje a kulturára és ezen belül a közoktatásra fordított kiadásokat is. Az 1953. évi költségvetésben a kulturális célokra fordított 3,6 milliárd forintból 3 milliárd jutott oktatási célokra, s így az alsó és középfoku oktatásra fordított kiadások, az 1952. évi kiadásokhoz viszonyítva több mint 300 millió forinttal emelkedtek. Ezzel lehetővé vált, közel ezer újabb tanulócsoport szervezése, és több mint újabb tízezer gyermek étkezőssel ellátott napközi otthoni elhelyezése. /74/ A napközi otthoni hálózat gyors fejlődését bizonyítja a következő konkrét számadat: Az 1953-54-es tanév 33559 tanulóinak - az összes tanulók 2,8 %-ának - 1031 napközis csoportban való elhelyezését biztosította. A napközis tanulólétszám az iskolák 9,4 %-át, s 576 iskolát érintette, melyben 924 napköziben foglalkoztatott pedagógust alkalmaztak. /75/ A statisztikai adatokban először találkozunk a napközi otthonban alkalmazott pedagógusok számának feltüntetésével. Ha e számadatot összevetjük a napközis csoportlétszámmal, arra következtethetünk, hogy 107 csoport nem rendelkezett külön napközis nevelővel. E csoportokban a napközis munkát helyettesítésekkel oldották meg.

Az összesített statisztika jól tükrözi a napközi otthonos tanulók létszámalakulását.

Napközi otthonos tanulók létszámának alakulása

1948-1954 között

Tanév	Napközivel rendelkező ált. isk. száma %-a		Napközis csop. sz.	Napközis tanulók száma	Napközisek az orsz. tanulók %-ában	Napközi-ben fogl. tanerők száma
1948-49	273	4,4	-	18704	1,6	-
1949-50	346	5,6	-	-	-	-
1950-51	-	-	-	16538	1,3	-
1951-52	-	-	-	-	-	-
1952-53	503	8,2	599	19957	1,7	-
1953-54	576	9,4	1031	33559	2,8	924

Ez időszakban a pedagógiai folyóiratok elvétele bár, de számot adnak a napközi otthonok létesítéséről, nevelőmunkájáról. Pl. a Nagylak-kendergyári iskolánál ünnepélyes keretek között megnyílt az iskolai napközi otthon. Az igazgató beszédében rámutatott arra, hogy a napközi otthon megnyitásával a gyári munkásszülők 80 %-ának régi álma teljesült. A napközi otthon a tanításon kívüli időben barátságos, meleg otthont nyújt a tanulóknak. Biztosítja a másnapra való nyugodt felkészülés lehetőségét, ehhez nevelői irányítást, segítséget ad, s ezzel hozzájárul a tanulmányi színvonal emeléséhez. Nevelő munkájával, változatos foglalkozásaival az iskola nevelő munkáját nagymértékben támogatja. A napközi otthon beindításával új terem építése vált szükségessé, melyet a helyi üzem társadalmi uton épített fel. /77/

Az iskolákról, a napközi otthonokról való gondoskodás az egész társadalom érdeke lett. Országszerte terjedt a patronálási mozgalom, melyben üzemek, vállalatok kapcsolódtak be, és végeztek eredményes munkát. Eleinte az iskolák is és a vállalatok is bátortalanul terjesztették elő kívánságaikat, nem ismerték az egymáshoz vezető utat. Pl. "Kezdetben vállalatunk csak vonakodva teljesítette a kéréseket, később azonban felismertük a patronálási mozgalom nagy jelentőségét, hamarosan kiküszöböltük a kezdeti hibákat és most már évek óta jelentős mértékben segítjük a környező iskolákat..." "1953. nyarán renováltuk a Marcibányi-téri iskola napközi otthonát: a helyiséget kifestettük, a falakat körben olajjal festettük le, a padlózatot kijavítottuk, és még egyéb javítási és festési munkákat végeztünk."

/78/

A patronálási mozgalom egyre nagyobb teret hódított. Fokozatosan nőtt azoknak az iskoláknak, napközi otthonoknak a száma, amelyeket az üzemek, vállalatok különböző felajánlásokkal, karbantartási munkálatokkal segítettek. Pl. a gödöllői járásban a fokozott tisztaság érdekében mozgalom indult a napközi otthonok helyiségeinek gyermekmagasságig olajlábazattal való ellátására.

A Debreceni Erőmű évek óta patronálta a Petőfi Sándor Általános Iskolát. Nagyobb mennyiségű anyag szállításával az iskola udvarát egészséges, játszótérre alakították át a napközis gyermekek számára.

Budapesten a VIII. kerületi Vajda Péter utcai Fiu-iskolában új napközi otthont építettek a patronáló üzemek. A IV. ke-

rület Attila utcai általános iskola napközi otthonának meszelését vállalta a patronáló üzem, a szülői munkaközösség. A XI. kerületben a "Bocskai uti iskola napközi otthonának meszelését és olajlábazatát a Linum gyár készítette el." /79/

Ennek ellenére számos panasz, kifogás merült fel a napközi otthonokkal kapcsolatban, ami azt jelentette, hogy a napközi otthonok egy része nem tudta ellátni feladatát. Az 1953-54-es tanévben működő 1031 csoport az 1949-es adathoz viszonyítva, több mint háromszoros emelkedést mutatott, mely bizonyítja a számbeli fejlődés nagyságát. Az újabb csoportok nagyszámu engedélyezésénél sajnos nem voltak meg mindenütt a technikai feltételek, felszerelések, amelyek a jó nevelőmunka elengedhetetlen feltételei. A legtöbb helyen csak fokozatosan a Kerületi Végrehajtó Bizottságok és a társadalmi erők segítségével fejlődhettek tovább a napközi otthonok.

Sok olyan napközi otthon működött, amely a feladatát meg tudta oldani, ahol a gyermekek jól érezték magukat és a nevelők eredményesen végezhatték munkájukat. Budapest legszebb, legbarátságosabb napközi otthonai a szülői munkaközösségek segítségével jöttek létre. Pl. a XIII. kerületi Jász utcai, a XX. kerületi Ady E. utcai, a VI. kerületi Vörösmarthy utcai, az V. kerületi Reáltanoda utcai iskola napközi otthonai. /80/

A napközi otthonok többsége tárgyi körülményeinél fogva nagyon nehezen tudta teljesíteni feladatát. Az 1953-as Rendtartás értelmében erre a célra az iskola legjobb feke-

vésű helyiségét kell kijelölni. Alagsorban, pincében napközi otthont elhelyezni nem szabad. Ennek ellenére pl. a II. kerületi Vöröshadsereg uti iskola napközi otthona az alagsorban van, mely nem fűthető megfelelően, a gyerekek fáznak, a nyugodt tanulás lehetősége nincs biztosítva. A XX. kerületi Táncsics-iskolában egyetlen kis helyiségben történik a foglalkoztatás, étkeztetés, tálalás. A jól felszerelt és a rossz körülmények között működő napköziknek közös nehézségeik is vannak. Tulnyomó többségben pl. nincs személyzet a technikai munkák végzésére, a nevelők osztják az ebédet, készítik az uzsonnát. /81/ A nehézségek, amelyekkel a napközi otthon nevelőinek meg kell küzdeniük, nem kicsik. Ennek ellenére a nevelők többsége, sok többletmunkát vállalva igyekezik helytállni, feladatának eleget tenni.

A szocializmus építésével tehát új fejezet kezdődött a napközi otthonok fejlődésében. Ez a fejlődés nemcsak mennyiségileg érzékelhető, hanem a napközi otthon nevelő munkájában is nyomon követhető.

3. Az általános iskolai oktató-nevelő munka hatása a napközi otthonok tartalmi munkájára

A napközi otthon nevelőmunkájában végbemenő lényeges "minőségi" változások elsősorban a célkitűzések, a feladatok vonatkozásában jelentkeztek és kevésbé a nevelőmunka gyakorlatában. E tendencia érvényesült 1951-ben, a Fővárosi Tanács Oktatási Osztályának Utmutatójában, mely a módosi-

tott tanterv /1951/ hatására, megjelölte azokat az elveket és követelményeket, amelyek a jó napközi otthonban végzett munka alapfeltételei. Szabályozta a nevelők előkészületi munkáját, a módszereket, s megjelölte a szabadidős foglalkozásokat: pl. mese, ének, játék, séta, stb. Az Utmutató kitért arra is, hogy a napközis nevelők minél többet hospitáljanak, vegyenek részt különböző munkaközösségek munkájában, s tapasztalatcserékkel segítsék egymás munkáját. Az igazgatót arra kötelezte, tegyen meg mindent a jó tárgyi és személyi feltételek biztosítása érdekében. Az Utmutató elsőként fogalmazta meg, hogy a napközi otthon az általános iskola egyik legfontosabb tanórán kívüli szervezeti formája. Az Utmutató hatására, a kritikai hangok erősödésére az 1952-53-as tanévben mejelent ideiglenes rendtartás korszakhatárt jelentett a napközi otthon fejlődésében.

A Rendtartás XIV. fejezete már részletesen megjelölte a napközi otthon nevelőmunkájával kapcsolatos követelményeket. E Rendtartás az 1950-es Rendtartáshoz viszonyítva - mely általános utasításokat fogalmazott meg - minőségi fejlődést eredményezett.

Az 1953-as Rendtartás szerint a napközi otthont népi demokráciánk olyan általános iskolai tanulók számára létesítette, akiknek mindkét szülője alkalmazásban álló dolgozó. A napközi otthon feladatát a következőkben jelölte meg:

- a./ "a tanításon kívüli időben barátságos, meleg otthont nyújt a tanulóknak, hogy a termelésben, vagy a hivatalokban dolgozó szülők nyugodtan végezhesék munkájukat,

- b./ biztosítja a másnapra való nyugodt felkészülés lehetőségét, ehhez nevelői irányítást és támogatást nyújt, s ezzel hozzájárul a tanulmányi színvonal emeléséhez, valamint a szocialista nevelés eredményeinek az elmélyítéséhez,
- c./ nevelői munkájával növendékeit a szocializmus építésére kész alkotó emberekké alakítja, akik életük célját, értelmét a közösségben végzett közösségi munkában látják." /82/

A Rendtartás 25 órában megjelöli a nevelők kötelező óraszámát, kitér az elhelyezési, berendezési, felszerelési problémákra, a csoportok kialakítására. Megjelöli az igazgatóknak, a tantestületi tagoknak, a szülői munkaközösségeknek, a napközi otthonnal kapcsolatos teendőit. Szorgalmazza a szakmai és politikai ismeretek bővítése, mélyítése érdekében szervezett továbbképzéseken való részvételt. A feladatok sokrétű megjelölésében kellő hangsúlyt kapott a közösségi nevelés szükségessége, és az, hogy a napközi otthoni nevelőmunka szervesen hozzájárul a szocialista nevelés célkitűzéseinek megvalósításához.

A napközi otthonokban végzett nevelőmunkát legközvetlenebbül az 1953-ban megjelent Kézikönyv segítette, mely elsősorban a napközi otthonok szervezési feladataival foglalkozott. Javaslatokat tett a gyermekközösségek kialakítására, ötleteket adott a munkafoglalkozások változatosságához és kitért a pedagógiai munka tervezésének szükségességére.

/83/

A számszerű fejlődés ellenére a napközi otthonok tárgyi és személyi feltételei nem voltak kielégítőek, mely nagymértékben befolyásolta a napközi otthoni nevelőmunka hatékonyságát. A kezdeti heterogén összetételű, magas, kb. 60-70 fős csoportlétszám, a zsúfoltság, a hiányos felszerelés nem tette lehetővé a fegyelmezett munkavégzést. Így a napközis gyerekek tanulmányi átlaga az iskola átlaga alatt maradt. A központilag kiadott Utmutatók, kézikönyvek hiánya is éreztette hatását. A nevelők - a Tanterv magas követelményrendszerének teljesítése érdekében - nevelőmunkájukat a tanulmányi munkára, a másnapra való felkészülésre korlátozták. Így a fennmaradó minimális szabadidő nevelőértékű megszervezésére kevés lehetőség jutott. A felügyeleti szervek is a napközis nevelők munkáját főleg a tanulmányi munka és fegyelem területén elért eredmények alapján értékelték. Figyelmen kívül hagyták a gyermekeket pihentető, egyéb szabadidős tevékenységben végzett eredményeket. A nevelőket a sorozatos elmarasztalás elkeserítette, s átmeneti munkakörnek tekintve igyekeztek minél előbb "megszabadulni" e munkakörtől. Az 1953-as ideiglenes szövegű Rendtartás már azt bizonyította, hogy valamivel több figyelmet fordítottak a napközi otthonban folyó nevelőmunkára.

E korra jellemző minőségi változások elsősorban a nevelési célkitűzések és feladatok megjelölése terén jelentkeztek, de a mindennapi nevelőmunkában kellőképpen nem realizálódtak. A gazdasági életben végbemenő változásokat, a dokumentumok felhasználásának hatását, a napközi otthoni munka mennyiségi és minőségi fejlődését pregnánsan bizonyítják a következő korszak eredményeit.

III.

A NAPKÖZI OTTHONOK FEJLŐDÉSE AZ 1954-1961-IG TERJEDŐ IDŐSZAKBAN

1. A legfontosabb közoktatási dokumentumok és hatásuk a napközi otthon tevékenységrendszerére

A közoktatás fejlesztési programjának kidolgozása és megvalósítása ellentmondásos körülmények között folytatódott. A párt Központi Vezetőségének 1953. júniusi határozata helyesen tárta fel a szocializmus építésében elkövetett hibákat, így az oktatással kapcsolatos hiányosságokat is. A kongresszus rámutatott arra, hogy az iskolai munka nemcsak oktatásügy, hanem társadalmi ügy is. Az igaz, hogy az oktatás minőségi megjavítása elsősorban a pedagógusok feladata, de ehhez szükséges a szülők és üzemek, gyárak, termelőszövetkezetek erkölcsi-anyagi támogatása.

A család és iskola jó kapcsolatainak kialakításáról a közoktatás helyzetéről és feladatairól szóló határozatban a következőket olvashatjuk: "Nem alakult ki az iskola és a szülői nevelés egysége. Ennek következtében gyakran kifogásolható a tanulóifjuság magatartása. Gyakori a tiszteletlenség a pedagógusokkal szemben. A szülőknek fokozottabban kell támogatni az iskolai nevelőmunkát és az iskolának a családi nevelést. Az iskola a nevelés sokoldalú feladatát csak az egész társadalom erkölcsi támogatásával oldhatja meg." /84/
Az 1954-es párthatározat a hibák felismerésével és azok elem-

zésével új periódust nyitott a szocialista pedagógia fejlődésén belül. A határozat megfogalmazta, hogy "Oktatási intézményeink megfelelő fejlesztése és anyagi ellátása, tudományos és ideológiai követelményeinek, szükségleteinek biztosítása, a pedagógusok e hivatásának megfelelő erkölcsi és anyagi megbecsülése párt- és állami szerveinknek elsőrendű feladata." /85/ Ennek érdekében "Ki kell alakítani a nevelői közgondolkodást" és azt, hogy az ifjúság nevelésében az egész társadalomnak nagy szerepe van: "Az embereket, az üzemeket, a hivatalok dolgozóit aszerint is értékeljük, az is számítódjék bele emberi értékük megítélésébe, hogy milyen édesapák, milyen édesanyák, milyen gondosan nevelik gyermekeiket." Ezt követően kritikusan állapítja meg Ágoston György a következőket: "Az elmúlt években egyenesen erénynek számított, ha valaki kora reggeltől késő estig a munkahelyén tölti idejét túlmunkával vagy társadalmi munkával és alig tartózkodik otthon. Kispolgárnak minősítették azt, aki kijelentette, hogy neki arra is időt kell szakítani, hogy gyermekeivel mondjuk sétálni menjen." /86/

A szülők gyermekük iránti kötelességeinek elmulasztásáról meglepő statisztikai adat áll rendelkezésünkre. A budapesti XXII. kerületi tanács oktatási Állandó Bizottsága felmérést készített a kerületi iskolák 1954-55-ös tanév félévi eredményeiről. A felmérés célja az volt, hogy az elégséges és elégtelen tanulmányi eredményt elért tanulók édesanyjának foglalkozását vizsgálja. E tanulók édesanyjának 48,6 %-a háztartási munkát végzett. "Évekig áltattuk magunkat azzal,

hogy a gyermekek gyenge tanulásának egyik legfőbb oka az, hogy édesanyjuk házon kívül, a családtól távol dolgozik." Így munka után nincs ideje a gyermek nevelésére, tanulmányainak figyelemmel kísérésére. A következő évben /1955-56/ 50,8 %, majd 1957-58-ban a vizsgált tanulók édesanyjának 50,0 %-a háztartásban dolgozó. Sajnos e magas százalékból arra következtethetünk, hogy az anyák százai nem foglalkoznak gyermekük tanulmányi munkájával, s így "neveletlenül", műveletlenül nőnek fel. Pedig "a szellemileg, lelkiileg magára hagyott gyermek is árva, hiába van anyja, apja. Szomorú, tétova szeme kifejezi árvaságát, az otthon kedélytelenségét, szeretetlenségét." /87/

A kerületi Nőtanács felkereste ezeket a családokat, s próbálta meggyőzni a szülőket a gyermekükkel való foglalkozás szükségességéről. Tehát az oktatás minőségi megjavítása elsősorban a pedagógusoktól függ, de ehhez nagymértékben szükséges a szülők segítsége és rajtuk keresztül az üzemek, gyárak, termelőszövetkezetek erkölcsi és anyagi támogatása.

1953-tól elvétele, majd egyre gyakrabban, de 1956 tavaszától kezdve folyamatosan ellenforradalmi jellegű nézetek uralkodtak a köznevelés területén is. A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Főbizottsága 1956. június 30-i vitaülésén rámutatott arra, hogy milyen hatásai voltak a személyi kultusznak és a dogmatizmusnak a pedagógiában: "Talán nem is kell különösképpen bizonyítani, hogy a gazdasági és társadalmi politikai életben jelentkező visszasságok nagymértékben nehezítették az ifjúság kommunista nevelését. Egyre nagyobb akadályok tornyosultak a kommunista nevelés helyesen

kitűzött céljainak megvalósítása elé. A nevelés céljai és a gazdasági, társadalmi, politikai helyzet alakulásának negatív hatásait megsínylő nevelési gyakorlat elkerülhetetlenül ellentmondásba kerültek egymással." /88/

Az első ötéves terv az oktatás anyagi alapjának megteremtését szerény mértékben biztosította, annak ellenére, hogy célként fogalmazódott meg az iskolahálózat fejlesztése. Ennek következményeként a tárgyalt időszak kezdetén az osztálytermek száma kevés volt, így emelkedett a váltakozó tanítással használt és a szükség tantermek száma. Az osztálytermek számában bekövetkező változásokat tükrözi a következő táblázat.

Osztálytermek száma
1945/46-1960/61.
/89/

Tanév	Osztályter- száma Ösz- szesen	Váltakozó tanítás- sal használt osz- tálytermek		Szükség osz- tálytermek	
		száma	%-a	száma	%-a
1945/46	17442	..	..	..	..
1946/47	..	..	..	..	..
1947/48	21559	..	..	..	..
1948/49	21954	..	..	..	..
1949/50	22451	..	..	..	..
1950/51	24723	6736	27,2	2012	8,1
1951/52	24896	7208	29,0	2057	8,3
1952/53	25116	9366	37,3	2159	8,6
1953/54	25434	10078	39,6	2181	8,6
1954/55	25998	10756	41,4	2268	8,7
1955/56	26905	11449	42,6	2249	8,4
1956/57	27343	12203	44,6	2629	9,6
1957/58	28054	12885	45,9	2408	8,6
1958/59	28690	12863	44,8	2526	8,8
1959/60	29550	12642	42,8	2321	7,9
1960/61	30155	12568	41,7	3151	10,4

A tanulólétszám emelkedése az általános iskolák túlszűfolt-
ságát eredményezte, ahol sem az oktatási sem az egészség-
ügyi feltételek nem voltak kielégítőek. Az általános isko-
lák legfontosabb összehasonlító adatai bizonyítják az em-
litett problémákat.

Iskolák, osztálytermek, tanulócsoportok, tanerők és tanulók száma 1946/47 - 1960/61 /90/

Tanév	Iskolák száma	Osztálytermek száma	Tanulócsoportok sz.	Tanerők száma	Tanulók száma
1946/47	7380	..	..	32930	1099550
1947/48	7497	21559	..	33142	1126624
1948/49	6202	21924	30015	35203	1188056
1949/50	6205	22451	30234	35041	1202057
1950/51	6185	24723	31459	35248	1229957
1951/52	6156	24896	32277	38009	1205173
1952/53	6102	25116	33402	39869	1196043
1953/54	6108	25434	34764	43108	1203346
1954/55	6168	25998	36786	45955	1207455
1955/56	6220	26905	38404	50259	1226200
1956/57	6273	27343	39597	52214	1255001
1957/58	6291	28054	41032	53667	1259114
1958/59	6314	28690	41616	55056	1268650
1959/60	6322	29550	42255	56449	1314432
1960/61	6307	30155	42763	57290	1392260

Az általános iskolák tanulóinak az 1954-55-ös tanévben csak 78,9 %-a részesült szakrendszerű oktatásban. 364 olyan általános iskola volt, ahol egyetlen tanító, teljesen osztatlan 1-8. osztályos rendszerben tanított. /91/

Az általános iskolák elmaradottságát bizonyítja az oktatási Minisztérium 1954-55. tanévi brigádvizsgálatának tapasztalata is. A vizsgálat kiterjedt több megye általános iskoláinak és középiskoláinak anyagi és személyi feltételeire, és az oktató-nevelő munka néhány problémájára.

Pl. A Borsod megyei brigádvizsgálat tapasztalatai a következők:

- a beruházási tervek teljesítése terén súlyos elmaradás tapasztalható. A felújítási munkáknál nem szervezik meg kellően a társadalmi szervek segítségét, így a patronáló mozgalom gyengén működik,
- a kis iskolák nevelőhiánnyal küzdenek, míg a városok nevelőfelesleggel rendelkeznek. Szaktanárhiány nagyobb mértékű mint az országos átlag,
- az oktató-nevelő munkában a sok hiba az alapismeretek hiányából adódik,
- a politechnikai oktatást a szaktanárhiány és a rossz felszerelés lehetetlenné teszi,
- több iskolában laza a pedagógusok munkafegyelme. /92/

A Borsod megyei vizsgálat során tapasztalt hiányosságok nem egyedülállóak. E probléma felszámolására 1954-től alapelveként határozták meg, hogy a rendelkezésre álló összeg nagy részét az általános iskolák fejlesztésére kell fordítani. Ezt követően, de különösen az ellenforradalom után bekövetkező konszolidáció időszakából viszonylag gyors ütemben megkezdődött az iskolák tárgyi feltételeinek javítása, biztosítása. 1956-59-ig csak a fővárosban 400 tanterem épült, ami 30 új 12 tantermes iskola létesítését jelentette. /93/

Az oktatásügy tartalmi fejlesztése érdekében az 1954-55-ös tanévben új tanterv-tervezetet dolgoztak ki. E tervezetet az 1954-ben megalakult Pedagógiai Tudományos Intézet

készítette, mely a hibák megszüntetése érdekében a következő feladatokat jelölte meg:

- A tantervi anyag helyes kiválasztásánál figyelembe kell venni a tanulók életkori sajátosságait, s az elrendezés során biztosítani kell a tanulók helyes világkép kialakulását.
- A maximalizmus felszámolásával biztosítani kell a szilárd ismeretek és készségek kialakításának feltételeit, figyelembe véve a gyakorlati élet követelményeit. /94/

Az e koncepció alapján készült tanterv 1956-ban lépett életbe az 1-4 osztályosok számára, a felső tagozatban pedig 1958-tól került bevezetésre. A tanterv a következőképpen határozta meg az általános iskola célját: "Az általános iskola nyújtson minden tanulónak dialektikus materialista világnézetet, megalapozó egységes alapkultúrát, egész oktató-nevelő munkájával céltudatosan fejlessze bennük a kommunista ember erkölcsi tulajdonságait, jellemvonásait, magatartását, tegye képessé őket arra, hogy szocializmust építő hazánk művelt, mindenoldalúan fejlett, öntudatos dolgozóivá és védelmezőivé váljanak." /95/ A tanterv nagy érdeme, hogy törekedett a nevelőmunka hatékonyságának fokozására, a dialektikus materialista világnézet megalapozására, a szilárd ismeretek nyújtására és az alapkészségek fokozottabb fejlesztésére.

A tantervvvel egyidőben /1956/ lépett életbe az új általános iskolai Rendtartás, mely konkrétságával hozzá-

járult az iskola rendjének és fegyelmének megszilárdításához.

"A napközi az általános iskola szerves része." /96/ - mondja az 1956-os Rendtartás, valamint annak 1961-es módosítása. A napközi otthon nevelőmunkája tehát alárendelt az iskola oktató-nevelő munkájának. Sajátos feladatai megvalósításán keresztül segíti az iskola oktatási-nevelési céljának, feladatainak megvalósítását. Ezért a napközi nem szakadhat el az iskola oktató-nevelő munkájától.

A fejlődés ezekben az években nem volt egyértelmű. Az első ötéves terv hozott eredményeket, de politikai életünk fejlődése az 1953-56-os időszakban rendkívül ellentmondásos volt. Ebből adódóan a pedagógiai célok az irányító utmutatókban nem voltak mindig egyértelműek. Az ellenforradalom utáni konszolidáció megteremtette az iskolákban a nyugodt munka légkörét és ha a megjelölt feladatoknak csak részben sikerült eleget tenni, bizonyos fejlődés akkor is tapasztalható. A tanítók politikai állásfoglalása tisztult, bár világnézetük alakulása még nem volt elég határozott. Azonban az előző évek munkájához viszonyítva a dialektikus materialista világnézet kialakulása terén is fejlődés indult meg. /97/

2. A napközi otthonok létszámalakulása a számok tükrében

Hazánkban a szocialista társadalom építésével évről-évre növekedett az igény az iskolai napközi otthonokkal szemben.

A napközi otthonok tárgyi és személyi feltételeinek biztosítását az általános iskoláknál tapasztalt zsúfoltság nagymértékben befolyásolta. Az 1953-54-es tanévtől az állami és a társadalmi szervek egyre nagyobb segítséget nyújtottak a napközi otthonok tárgyi feltételeinek javításához, s ezzel hozzájárultak a napközi otthonnal rendelkező iskolák számának növekedéséhez. A Köznevelésben és a Hírlapokban az időszakról egyre több általános iskoláról olvashattunk, ahol új napközi otthonok létesültek, vagy korszerűsítési munkálatokat végeztek.

Pl.: A IV. kerületi Megyeri uti leányiskola napközi otthonában a Szülői Munkaközösség egyik rendezvényének bevételeiből jutott a napközi otthonnak is annyi, hogy könyveket, társasjátékokat és függönyanyagot vásárolhattak. A mamák kiszabták, megvarrták, a gyerekek pedig kihimezték. A napközi kertjének parkosításában is segítettek a szülők. "Hogyne segítettek volna, hiszen minden szülő érzi, hogy a gyerekek második otthonát szépíti, teszi barátságossá." /98/

Balatonalmádi községben a Betonut Építő Vállalat felvonulási épületének átalakításával óvoda és iskolai napközi otthont létesítettek, majd 20000 Ft költséggel étkező helyiséget biztosítottak a napközis gyermekek számára. /99/

A tiszafüredi általános iskolások részére napközi otthont szerveztek. /100/

Uj 40 férőhelyes napközi otthont létesítettek
Lábatlanban. /101/

A Budapest II. Schönherz utcai általános iskola
napközi otthonában hangulatos névadó ünnepség
keretében leplezték le a névadó Hámán Kató képe-
it. /102/

Villányban a megye más községeihez hasonlóan ki-
csinek bizonyult a napközi. A tervek szerint rö-
videsen a földművesszövetkezet keretén belül gyer-
mekklubot létesítenek, ahol a KISZ felügyelete
mellett tanulhatnak és játszhatnak a gyerekek. Ha
sikerül megnyerni a szülőket, akkor a gyerekek na-
ponta egyszer meleg ételt is kaphatnának.

Központi napközi otthont létesítenek Ujpesten,
oly módon, hogy a Venetiánér utcai iskola régi épü-
letét kibővítik, s így négy általános iskola 500
tanulójának jut férőhely. /103/

A nagykőrösi Kossuth Lajos Általános Iskola napkö-
zi otthonát május 1-től 40 férőhellyel bővítik.
A kékesalmi Általános Iskolát társadalmi munká-
val tatarozták. A szülők közel 2000 Ft értékű mun-
kát végeztek. /104/

Szirmabesenyőn 1959. októberétől tanítás után lyu-
kas órákban, minden réérő idejükben egyszerre fog-
tak hozzá a pedagógusok a napközi otthon építéséhez.
A férfi nevelők téglát hordtak, a nők meszet oltot-
tak kb. három hétig. "S ekkor a szülők kivették a
szerszámot a kezükből és munkaidő után 40000 Ft ér-

tékü társadalmi munkával, négy hónap alatt valóban otthont nyújtó napközi otthont létesítettek.

/105/

E néhány példa is bizonyíték arra, hogy országsszerte nagy segítséget nyújtottak a szülők a napközi otthonok tárgyi feltételeinek biztosítása érdekében. A segítségadás szükségességét a számszerű fejlődés is igazolja. A napközi otthonok létszámalakulásában történt változást tükrözi a következő táblázat:

Napközi otthonok /106/

Tanév	Napközivel rendelkező ált. isk. száma %		Napközis csoportok száma	Napközis tanulók száma	Napközi- sek az összes tanulók %-ában	Napköziben foglalkoz- tatott tanerők száma
1945/46	..	..	..	..	..	..
1946/47	..	..	..	..	..	..
1947/48	..	..	..	..	..	..
1948/49	273	4,4	..	18704	1,6	..
1949/50	346	5,6	..	..	..	..
1950/51	..	..	..	16538	1,3	..
1951/52	..	..	..	..	..	..
1952/53	503	8,2	599	19957	1,7	..
1953/54	576	9,4	1031	33559	2,8	924
1954/55	713	11,6	1349	45100	3,7	1322
1955/56	859	13,8	1547	52296	4,3	1562
1956/57	920	14,7	1769	62879	5,0	1772
1957/58	950	15,1	1914	63789	5,1	1877
1958/59	975	15,4	2067	72017	5,7	2051
1959/60	1015	16,1	2331	87872	6,7	2272
1960/61	1194	18,9	2849	112855	8,1	2731

A napközi otthonokkal szemben támasztott fokozottabb igény következtében az 1953-54-es tanévben 576 általános iskola rendelkezett napközi otthonnal, mely az összes általános iskolák 9,4 %-a, míg az 1960-61-es tanévre a napközi otthonnal rendelkező általános iskolák száma megduplázódott - 1194 általános iskola - s ez az összes általános iskolák 18,9 %-a. E lassu fejlődéssel arányosan nőtt az önálló napközis szobák száma. Az 1953-54-es tanévról ezzel kapcsolatos számadat nem áll rendelkezésünkre, de a következő tanévtől 822 napközis szobáról 1960-61-es tanévre 1518-ra emelkedett a számuk. /107/ Viszont a csoport szobák számának emelkedése nem volt arányos a napközis tanulók számának háromszoros emelkedésével, így ennek következtében nőtt a váltótermek és a kényszernapközis termek száma.

Az 1953-54-es tanévben 33559 tanuló, az összes tanulók 2,8 %-a volt napközis, míg 1960-61-es tanévben 112855 fő - az összes tanulók 8,1 %-a - vette igénybe a napközi otthont.

A háromszoros növekedést megközelítőleg követte a napköziben foglalkoztatott nevelők száma. Ezt bizonyítják a következő számadatok: 1953-54-ben 924 pedagógus, az 1960-61-es tanévben 2731 nevelő dolgozott a napközi otthonokban. A napközis tanulólétszám és a napközis nevelők száma lehetővé tette a napközis csoportok számának emelkedését, mely a nyolc év alatt 1031-ről 2849-re nőtt.

Az eddigi számadatokból egyértelműen kitűnik, hogy 1953-54-ben az egy napközis csoportra jutó tanulók számátalaga

33,2, míg 1960-61-es tanévben 39,6. A fővárosban volt a legkedvesebb a helyzet az egy csoportra eső tanulólétszám tekintetében: 26,0-27,9 fő között mozgott. Ettől fogva évről-évre egyre magasabb a csoportátlag vidéken, pl. az egy napközis csoportra jutó tanulók átlaga a Hévízi Általános Iskolában, 42,0-54,0 fő. Borsod megyében átlagosan 32,7 és 38,0 között, míg Miskolcon 34,1-36,1 fő között mozog. /108/

A Borsod-Abaúj-Zemplén megye napközi otthonaira vonatkozó statisztikai adatokból is megállapítható, hogy a napközis csoportok számával nem nőtt arányosan a napközis nevelők száma. Míg 1954-55-ben 82 napközis csoportra 83 nevelő jutott, addig 1960-61-ben 136 csoport nevelőmunkáját csupán 117 napközis munkakört betöltő pedagógus látta el. A 19 csoport nevelői ellátását különböző formában, helyettesítésekkel oldották meg. /109/

A tárgyalt időszak /1953-54 - 1960-61/ alatt a napközi otthonok számának emelkedése, a napközis tanulók létszámának növekedése emelkedő tendenciát mutat. Viszont a nem megfelelő anyagi támogatás következtében problémák merültek fel az objektív feltételek biztosításában, az otthonos légkör kialakításában, mely a napközis nevelőmunka hatékonyságát befolyásoló tényezők közé tartozik.

3. A napközi otthonok működéséhez szükséges tárgyi feltételek alakulása

Az "otthon" elnevezés arra utal, hogy a napközi otthon részére kijelölt termeknek elsősorban az otthonosság

feltételeinek kell megfelelniük. Ennek legideálisabb formája, ha a napközi az oktatástól távol eső területre kerül, hogy az önálló életre, időbeosztásra, berendezésekre, mozgásra legyen elég lehetőség. Sajnos ez a legtöbb általános iskolában megoldatlan, sőt még az új iskolák tervezésénél, építésénél sem veszik figyelembe az említett pedagógiai megfontolásokat. Vannak általános iskolák, ahol a helyzet tarthatatlan, pl. a következőket olvashatjuk:

van olyan iskola, ahol egy helyiségben tanulnak, játszanak az iskola összes napközis gyermekei, egy másik iskolában az alagsorban van 2-3 terem napfény és levegő nélkül. A harmadikban folyosóból felfalazott térség a napközi "terem", sok iskolának még megfelelő udvara sincs, ahol játszhatnának a gyerekek. /110/

Azokban a napközis csoportokban - amelyek száma az 1919 foglalkozási helyiségből 1151 /111/ - ahol tanteremben osztálycsoporttal váltva oldják meg az elhelyezést, szintén nagy gondot jelent az otthonosság biztosítása. Sajnos a butorzat nem flexibilis, nem variálható, hiányoznak a tanulókhöz méretezett székek, játékpolicok, szekrények, függönyök, szőnyegek, az egészségügyi sarok, az első osztályos napközi tanulók pihenését biztosító összecsatolható heverők /csoportonként legalább 2 db/. /112/ Tehát a napközi otthonok tárgyi feltételeinek javítása, a hiányosságok pótlása, az otthonos légkör biztosítása érdekében sürgős intézkedés vár az iskolák vezetőire, a közoktatás-

ügyre, a szülőkre, az üzemekre, akik sokat tehetnek az ügy érdekében.

Az objektív feltételekhez tartozik a napközis gyermekek étkeztetésének biztosítása. A napközis gyermekek kollektív ételmezése a tárgyalt időszakban Budapesten és a nagyobb városokban általában szervezett formában történt. Jónéhány intézményben már ún. "befejező konyhák" is működtek, így előkészítő helyiségre nem volt szükség.

A legtöbb napközi otthonban a gyerekek ebédet és uzsonnát kaptak. A rendszeres és tápláló étkezés megszervezésének sikerét és fontosságát bizonyította az, hogy 1959-ben - az eddig napközis ellátásban nem részesülő gyermekek - az étkezés megkezdésének első hónapjában rendszerint 3-4 kg-ot gyarapodtak. /113/

Ez azt jelenti, hogy az étkezés rendszeressége - komplett volt - nagyon fontos, különösen az egyoldalúan táplált, vagy elhanyagolt vidéki gyermekeknél. E gyermekek szülei vagy nem fordítottak nagy gondot gyermekük táplálkozására, vagy elfoglaltságuk miatt a gyermekekre bízák. Ennek ellenére a minőségi ellenőrzések alkalmával több napközi otthon étrendjével kapcsolatosan megállapították, hogy a heti étrend gyakran nem felel meg a gyermekek igényeinek. Nem elég változatos és komplettáló szempontból sokszor kifogásolható. Az ellenőrző szervek felhívták a napközis nevelők, az iskolaorvosok és az ételmezés vezetők figyelmét, hogy nagyobb gondot fordítsanak az étrend összeállítására és vegyék figyelembe az alábbi helyes gyermekétkeztetés alapelveit:

- az élelmiszer anyagok minél szélesebb skáljának felhasználásával biztosítani kell a tápanyagok helyes arányát, a szükséglethez igazodó mennyiséget,
- fontos az életkori igényeknek megfelelő energiamennyiség biztosítása,
- az ételek elkészítésének módja igazodjon a gyermekek izléséhez, ugyanakkor izlésformáló legyen,
- elengedhetetlen a változatos étrend,
- törekedni kell a korszerű konyhatechnikai módszerek segítségével az élelmiszerek értékes tápanyagainak megőrzésére, a korszerű élelmezési forma megvalósítására,
- biztosítani kell az izléses tálalást, egészséges nyugodt étkezési feltételeket.

A napközis étkezés egészségügyi követelményei közé tartozik, hogy minden gyermeknek meglegyen az étkezéshez szükséges eszköze. Sajnos több napközi otthonban nem volt elegendő eszköz, s a gyerekek egymás kezéből kivéve, s esetleg egy edényben kikészített vízben leöblítve használták az eszközöket. /114/

A napközi otthonok egyik fontos egészségügyi követelményét az 1955. évi június hó 11-én kelt 8331-18/1955. XII. sz. VB rendelkezéssel határozták meg. Az intézkedés kimondja, hogy a napközis nevelőknek minden évben kötelező szűrővizsgálaton kell részt venni. Az a nevelő, aki a vizsgálaton nem jelent meg, a vizsgálat elvégzésének megtörténteig napközi otthonban nem dolgozhat.

Az 1953-1961-ig terjedő időszakban a napközi otthonok objektív feltételeinek alakulásában bizonyos fejlődés tapasztalható. E fejlődés azonban nem volt egyértelmű és nem volt megnyugtató, hisz súlyos ellentmondásokat rejtett, s a minőségi visszaesés veszélyével fenyegetett. A problémák forrása a napközis létszám túl gyors növekedése és az önálló napközis termék aggasztó méretű hiánya. Az oktatásügy irányítói megértették és komolyan vették az iskolák napközi otthoni igényeit és igyekeztek minél több gyermeknek férőhelyet biztosítani. Ugyanakkor az anyagi befektetésekkel, a szülők, a társadalmi szervek segítségével sem voltak képesek lépést tartani a tartalmi igények rohamos növekedésével.

4. A napközi otthonok működéséhez szükséges személyi feltételek alakulása

Az objektív feltételek biztosításával a napközi otthonban folyó tartalmi munka a napközis nevelők és a gyerekek összehangolt tevékenységében valósul meg. Az itt folyó nevelés sokoldalúsága pedagógiaiilag jól alkészült nevelőket igényel.

Az 1953-1960-ig terjedő időszakban - de talán még ma is - a pedagógusok nagy része nem szívesen vállalta a napközi otthoni nevelőmunkát. E munkakörrelkapcsolatos problémák fő oka az említett időszak pedagógiai tévedéseiből eredt. Az egyik ilyen alapvető tévedés volt, hogy az iskola a

tulmértétezett tananyag átadását tűzte ki fő célként, és elhanyagolta a nevelőmunkát. Ennek következtében a napközi otthoni munka csak a lecke ellenőrzéséből állt, s "a nevelők fő feladata, hogy a 40-60 fős csoportokban biztosítsák a tanuláshoz szükséges csendet." /116/ A napközis nevelők gyakran úgy érezték, hogy munkájuk nem produktív, hisz nem adnak új ismereteket a gyerekeknek, hanem csak elmélyítik a tanultakat. "A tanulóknak is megvan az az érzés, hogy a napköziben dolgozó pedagógus nem egyenrangú a többi tanárral, hiszen nem osztályoz" /117/ - olvashatjuk.

A túlzásfoltosság, a nem megfelelő tárgyi feltételek, a nevelőmunka szűk értelmezése nehezítette a napközis nevelők sokoldalú feladatainak teljesítését. Magas óraszámban, igazi "polihisztorként" kellett végezni az oktató-nevelő munkát, sok esetben "az első betűvetéstől a fizikáig, az egyszerűszeregtől az egyenletig mindenhez érteni kell, de az ő feladata a kulturált magatartás kialakítása, a késsel, vilával bánás művészetének elsajátíttatása is." /118/ Tehát fontos kérdésként említhetjük a napközi otthon nevelőhatásainak fokozását, amely elsősorban a nevelő személyiségétől függ. Sajnos a napközi otthon e tekintetben is lebecsült helyzetben volt, hisz a napközis nevelőket gyakran a tanításra alkalmatlan pedagógusok közül jelölték ki, mivel "csak felügyeletet várnak tőle, nem nevelőmunkát." /119/ Az is előfordult, hogy idős, fáradt, a nehéz munkát önhibáján kívül ellátni nem tudó nevelőket osztottak be napközis nevelőnek. Néha volt olyan eset is, hogy valaki "bün-

tetésből" került napközis csoporthoz. Megtörtént például az a kecskeméti járásban, hogy egy napközis munkára jelentkező nevelőt nem engedett el az igazgató, mert: "ilyen jó nevelőt nem adhatunk oda napközis nevelőnek." /120/ Szubjektív tényezők között kell említenünk a napközis nevelők munkáját befolyásoló napközis csoportok összetételét is. Sajnos sok volt a heterogén összetételű csoport, mely 1-3, 2-4, 1-4 osztályos tanulókból állt. A vegyes életkorú csoport nehezen tette lehetővé a helyes napirend összeállítását és betartását, hisz a különböző évfolyamok tanulóinak a másnapra való felkészüléshez nem azonos idő szükséges. Így a szabadidős programok szervezése nem állt arányban a tanulók életkori sajátosságaival.

A napközi otthonnal kapcsolatban cikkében helyesen jelölte meg Gábor István napközis nevelő az egyik legfontosabb feladatot, mely anyagi áldozat nélkül is megoldható. Véleménye szerint rövid időn belül el kell érni, hogy a napköziben végzett munka egyenértékű legyen a tanítással. "Ott ahol nevelőmunkának lényegesen nagyobbnak kell lennie, mint a szakismeretek közlésének, nem a jó szakoktatókat, hanem a legjobb nevelőket kell munkába állítani." /121/

Viszont azt is meg kell állapítanunk, hogy megbecsülés nélkül, magára maradva - hiányos tárgyi feltételek mellett - a legjobb napközis nevelő sem képes kifogástalanul ellátni a feladatokat. Tehát szükség van az igazgató, a tantestület állandó segítségére, s arra, hogy országos ügyé váljon a napközi otthonok támogatása.

5. A napközi otthonokban dolgozó pedagógusok továbbképzése

A pedagógusképzésben felmerült problémák és hiányosságok, a gyakran változó iskolai dokumentumok és a napközis nevelők nagyarányú fluktuációja egyre nagyobb terhet hárított a szakfelügyeletre, a továbbképzési rendszerre, annak tartalmára, szervezeti kereteire.

A felszabadulásunktól eltelt 15 év alatt a szocialista iskola és pedagógia fejlődésében a napközis nevelők ideológiai, pedagógiai és szakmai továbbképzése nem volt arányban a társadalmi elvárásokkal. A továbbképzések szükségessége nem vitatható, sőt a pedagógusképző intézmények munkájának fejlesztésében is számolni kell azzal, hogy csak állandó és rendszeres továbbképzéssel válhat a pedagógus a társadalom és a fejlődés igényeinek megfelelő felkészültségű pedagógussá. A napközis nevelők továbbképzésének fontosságát már a magyar Tanácsköztársaság idején megjelent rendelet is megfogalmazta: "A napközi otthonok tanszemélyzetének képeztetése szempontjából a kerületi megbízottak gondoskodnak mintafoglalkozásokról és utmutató előadások tartásáról... a napközi otthonnak állandó és jól képzett tanszemélyzete legyen, akik munkájukat kedvvel és hozzáértéssel végzik." /122/

A feldolgozott időszakban sajnos a napközis nevelők többsége nem kellően képzett erre a sajátos pedagógiai munkára, mely indokolja a napközis nevelők továbbképzésének fontosságát, melyeket éveken keresztül a Fővárosi Pedagó-

giai Szeminárium irányított.

A továbbképző tanfolyamok célja az volt, hogy a napközi otthon nevelőmunkájában nem járatos nevelőknek tájékoztatást adjon a szükséges elméleti és gyakorlati ismeretekből, figyelembe véve az elméleti és a gyakorlati foglalkozások helyes arányát. A továbbképzések az 1957-58-as tanévtől lényeges tartalmi és módszerbeli változáson mentek keresztül.

A megyékben szervezett pedagógiai tanfolyamok hasznosak és különböző típusúak voltak. 1958 nyarán Bács, Borsod, Csongrád, Fejér, Hajdu, Heves, Komárom, Nógrád, Somogy, Szabolcs, Tolna, Veszprém, Zala megyékben szerveztek tanfolyamokat, s egyes megyékben pl. Borsod, Heves, Fejér megyékben csak az igazgatók, más megyékben a felügyelők is részt vettek a továbbképzéseken. Voltak megyék, ahol külön-külön a napközis nevelőknek, a szakmai munkaközösség vezetőinek szerveztek továbbképzéseket. /123/ Pl. Hajdu megyében az 1957-58-as tanévben alakult meg a megyei, 6 járási és 3 városi munkaközösség, melynek célja az volt, hogy minden évben értékelje az előző továbbképzési munkát, kitűzze a további fő feladatokat, a tartalmi és szervezeti célokat és megállapítsa a továbbképzés munkaformáit. /124/

Hajdu megyében a napközis továbbképzési napokat megyei szinten, más-más községben tartották, s évente egy-egy alkalommal ellátogattak más megye napközi otthonába is. Eredményesnek bizonyultak a helyi tanfolyamok szervezései is, melyeket pl. Hajdu megyében 1959. június 22-27-ig rendez-

tek meg. E továbbképzésen részt vett a megye valamennyi napköziotthon-vezetője, több tanulmányi felügyelő, valamint Debrecenből 4, Szabolcs megyéből 10 napközis munkaközösség-vezető. /125/ A fővárosban a tanfolyamok egy éven át, kéthetenként 5 órai foglalkozást jelentettek, melynek látogatása rendszeres és kötelező volt. A szemináriumokat a gyakorló iskola napközi otthonában dolgozó nevelők vezették, a pedagógiai tanszék irányításával. /126/

Budapesten az 1959-60-as tanévben szervezett napközis tanfolyamon 14 előadás megtartására került sor, s szemináriumonként 14 - összesen 56 - bemutató foglalkozást tartottak a következő foglalkozásokból: gyülekezés, tanulás, játék, szórakoztató foglalkozás, összefüggő gyakorlat. A bemutatókon kívül 20 órában műhelyfoglalkozáson vettek részt a hallgatók, ahol különböző munkadarabok elkészítésével próbálkoztak. /1. sz. melléklet/

A tanfolyamok jelentős eredményeként említhetjük, hogy "azok a nevelők is megszerették a napközis munkát, akik e munka lényegét nem ismerték. Munkájuk színesebb, tervszerűbb, sokrétűbb lett." /127/

A szervezett továbbképző tevékenységhez tartozott a munkaközösségek munkája. Budapesten 1960-ban 1 központi, 44 kerületi és több mint 100 iskolai napközi otthoni munkaközösség működött, melynek célja, hogy a napközi otthonban folyó oktató-nevelő munka színvonalának emelésével szervezettebbé, céltudatosabbá és tervszerűbbé tegye e munkát. A munkaközösség vezetői évente öt időszerű pedagógiai, pszichológiai előadást hallgattak és vitattak meg. Pl. 1960-ban

a következő témák feldolgozására került sor:

- a napközi otthoni nevelők feladatai és lehetőségei a dialektikus materialista világnézetre nevelésben
- a 6-14 éves tanulók lelki és testi fejlődésének sajátosságai
- a napközi otthonban tartott munkafoglalkozások tartalmi és módszertani kérdései
- a napközi otthoni tanulók szórakozási és játék-kulturájának fejlesztési feladatai és lehetőségei Budapesten
- a napközi otthoni nevelők személyisége, a tanulók és a nevelők helyes kapcsolata.

Az elméleti ismeretek feldolgozása mellett a munkaközösség-vezetők részt vettek a gyakorló iskolák napközi otthonában tartott bemutató foglalkozásokon és tapasztalataikat továbbították a kerületi napközis nevelőknek. A továbbképzés során tájékoztatást kaptak arról is, hogy milyen kérdések feldolgozását tartják szükségesnek, pl. a játék életkor szerinti csoportosítása, a tantárgyak tananyagához kapcsolódó érdekes nevelőhatású mesék, utleírások stb. gyűjtése. /128/ A budapesti napközis nevelők továbbképzésének részletes programja hűen tükrözi az elmélet és a gyakorlat helyes arányát. /2. sz. melléklet/

A tapasztalatokkal kapcsolatban néhány általánosítás megfogalmazható. A továbbképző tanfolyamok elengedhetetlen vonása a céltudatosság, ezért a korábbiakhoz viszonyítva jobban kell törekedni a tematikák összeállításánál az adott időszak kulturpolitikai feladataira, figyelembe véve a különböző munkaterületek sajátos problémáit. A témák megvá-

lasztásánál kerülni kell a túl általános, átfogó témák megjelölését, s a tanfolyamok programjainak tulzsufoltságát. /129/

A vázolt időszak napközi otthoni nevelőmunkájának tapasztalatai alapján, és a továbbképzési rendszer ismeretében, a továbbképzés célját és valós tartalmát tekintve bizonyos ellentmondás figyelhető meg. Az ellentmondás abból adódik, hogy a továbbképzés nem pótolhatja azt, amit a nevelőknek az "alapképzés" keretében kell illetve kellett volna elsajátítaniuk, így a továbbképzéseken évről-évre az alapképzés feladatainak feldolgozása dominált.

A napközi otthoni munka színvonalának emeléséhez tehát szükséges az igazgatók szemléletformálása, a szoros együttműködés kialakítása az osztálytanítókkal és a napközis nevelők igényességének, módszertani kultúrájának emelése. E területeken felmerülő problémák megoldása a továbbképzés számára további feladatokat jelent.

A továbbképzéssel kapcsolatban kialakult az az elv, hogy az önképzésnek e formáját a pedagógus önkéntesen választhatja meg, ugyanakkor a felettes hatóságok egyes személyeket kötelezzenek valamely továbbképzési formára. A valóság azonban az, hogy a folyamatos önképzés, a pedagógiai problémák tanulmányozása, a tapasztalatcserék nem váltak általánossá. A sok jó eredményen kívül nem sikerült olyan helyi apparátust létrehozni, amely biztosítani tudná a központi elképzelések széles körben történő terjesztését és a helyi problémák eljuttatását a központi szervekhez.

/130/

Fontos elvként állapítható meg az egész továbbképzési munkát átható egységes szellem szükségessége, melynek alapja a határozott és hatékony központi irányítás. A centralizált vezetés viszont nem képes megoldani a helyi sajátosságok figyelembe vételével valamennyi pedagógus képzését, s ez indokolttá teszi a differenciált továbbképzési rendszer kiépítését. Viszont a távlatokat tekintve meggondolandó a továbbképzések differenciáltságának szükségessége. Az igaz, hogy a gyakorlatban az osztály munka és a napközis munka elkülönül, de - különösen az alsó tagozatos nevelő-oktató munkában - az egységes továbbképzések lehetőségét biztosíthatnának az integrálódáshoz, a nevelőiskola célkitűzéseinek megvalósításához.

A továbbképzések központi irányítója a Budapesti Pedagógus Továbbképző Intézet volt, mely 1957-től a régi néven Fővárosi Pedagógiai Szeminárium néven folytatta működését, 1962-ig. Megszűnése után ugyanabban az évben a Pedagógiai Tudományos Intézet a Központi Pedagógus Továbbképző Intézettel Országos Pedagógiai Intézet néven összeolvadt. Az új intézet /OPI/ feladata: "... a már működő pedagógusok felkészítése a szocialista iskola teljes megvalósításából adódó feladatokra, az - általa is kutatott - neveléstudomány legújabb eredményeinek alapján, továbbképzésük segítségével. Felelős a hatáskörébe utalt tartalmi feladatok tudományos igényű gondozásáért." /131/

6. A pedagógusképző intézmények felkészítő munkája a napközi otthoni tevékenységre

Minden pedagógiai tevékenységnek, így a napközi otthoni munkának is egyik legdöntőbb tényezője a pedagógus. Az iskolai oktatás céljára, tartalmára, módszereire, szervezeti formáira az állandó változás jellemző, melynek természetes következménye a pedagógusképzésben történt változás.

A képzés problémáit - mely vonatkozik a napközi otthonok nevelőmunkájára is - vizsgálnunk kell az általános képzés és a szakképzés területéről.

A felszabadulás után érthető módon vetődött fel a pedagógusképzés újjászervezésének kérdése. 1947-ben nyílt meg az első Pedagógiai Főiskola, melynek feladatát Faragó László a budapesti főiskola első igazgatója a következőkben fogalmazta meg: "A Pedagógiai Főiskola feladata az általános iskola nevelőinek képzése... olyan pedagógusok kialakításáról van szó, akik alsó foku osztálytanításra, felső fokon bizonyos tantárgycsoportok szaktanítására nyernek képesítést." /132/ A koncepció nagy tévedése az volt, hogy egy személyben akart alsó és felső tagozatra alkalmas pedagógusokat képezni, s ez maga után vonta a középfoku tanítóképzők megszüntetését. /1948/ Egy év eltelte után belátták, hogy a pedagógiai főiskolák az általános iskolai nevelőképzést sem számszerűen, sem az egy személyben történő alsó és felső tagozatra alkalmas pedagógusok képzésében nem tudja

biztosítani. Az állítólagos "szinvonaligény" azt eredményezte volna, hogy általános iskolai nevelőink felkészületlenül meglehetősen csekély tudással kerültek volna ki a főiskolákról. /133/

Ezt követően 1949-ben a pedagógiai főiskolákon átalakult a képzési rend és új feladata az általános iskola felső tagozatára való képzés visszaállítása lett. A tanítóképzést pedig beillesztették az egységes gimnázium iskolarendszerébe és létrehozták a pedagógiai gimnáziumokat, azzal a feladattal, hogy művelt, alsó tagozatos nevelőket képezzen. E kettős feladat maximalizmust, sok gondot eredményezett, s a problémák megszüntetése érdekében 1950-ben megszüntették a pedagógiai gimnáziumokat és visszaállították a középfoku tanítóképzőket. /134/

E képzési forma az együttes általános és szakképzésből adódó nehézségek megoldását nem tette lehetővé, s 1955-ben ismét előtérbe került a felsőfoku tanítóképzés gondolata. Az országos méretű viták, megbeszélések után a reform előkészítésére létrejött munkabizottság által kidolgozott tervet a Köznevelés /135/ közölte, melyet nagy sajtóvita váltott ki. /136/. Az iskolák előtt álló feladatokban egyre jobban előtérbe került a nevelőkörzpontuság, melynek megvalósítása felszínre hozta a pedagógusképzés hiányosságait is, pl. hogy a végzett pedagógusok a tanítási órákon és iskolán kívüli tevékenységek szervezésében, a megfelelő felkészítés hiánya miatt járatlanok. Különösen felvetődött e kérdés a napközis nevelők képzésénél, mivel munkájuk értékelésekor olyasmit kértek számon, amit a képzés során nem kaptak meg.

Az Elnöki Tanács 1958-ban törvényerejű rendeletet hozott a felsőfoku tanítóképzők létesítéséről és a középfoku képzők megszüntetéséről /137/, s az 1959. szeptember 1-én megnyitott tanítóképző intézetek célját a következőkben jelölte meg: "... az általános iskola I-IV. osztálya számára művelt, hivatásukat értő és szerető kommunista világnézetű és erkölcsű tanítók képzése." /138/ Mivel egyre sürgetőbben került előtérbe a napközis nevelők képzésének szükségessége, figyelemre méltó a Felsőfoku Tanítóképző Intézetek 1959-es tanterve, mely külön foglalkozott a napközi otthonok nevelőmunkájával kapcsolatos elméleti és gyakorlati felkészítéssel. A tanítóképző intézetekben a 3. sz. mellékletben /139/ bemutatott óraterv szerint történt a képzés, ahol a pedagógiai /neveléstan, oktatástan/ tantárgyon kívül az "osztályon és iskolán kívüli munka" c. tárgy keretében ismerkedhettek meg a hallgatók a napközi otthoni nevelőmunkával kapcsolatos ismeretekkel. Ez a képzési forma bizonyos eredményekkel járt, hisz a végzett fiatal pedagógusok már rendelkeztek annyi elméleti és gyakorlati ismerettel, amit pályájuk során hasznosítani tudtak.

Az I. Országos Napközis Nevelők Tanácskozásán /1960/, majd a II. Országos Napközis Nevelők Tanácskozásának - mely elmaradt - előkészületi munkája során tervezet készült a napközis nevelők képzésére. A "Tervezet a napközi otthoni nevelőmunkára való felkészítésre a pedagógusképző intézményekben" címmel Füle Sándor szakfelügyelő munkája alapján készült. /140/

A Tanítóképző Intézetek 1964-es Tantervében már önálló tantárgyként nem szerepelt a "szakképzés", hanem beépült a pedagógia és pszichológia tárgyak rendszerébe.

/4. sz. melléklet/ /141/ A Tantervben a korszerű neveléseméleti program nem tartalmaz utasításokat arra vonatkozóan, hogy az addig külön tantárgyként szereplő napközi otthoni nevelés kérdéseit a továbbiakban hogyan, illetve milyen tartalommal, milyen szervezeti formában és milyen metodikával dolgozzák fel.

Ebből arra következtethetünk, hogy újra nem megoldott a napközis nevelők "speciális" képzése, pedig az általános iskolai nevelők nagy része vagy helyettesítés, vagy szünidei foglalkoztatás vagy napközis munkakör során találkozik a napközis nevelőmunkával.

E fontos kérdés tisztázását az is indokolja, hogy a nevelési cél megvalósítása érdekében elengedhetetlenül szükséges az iskolán belüli és iskolán kívüli nevelési tényezők koordinálása. A Nevelési Terv /1963/ így fogalmaz: "A koordináció tehát megköveteli a nevelés legkülönbözőbb tényezőinek céltudatos, tervszerű és összehangolt együttműködését, a magatartási norma tudatosításában és a normáknak megfelelő tevékenység, illetve magatartás megkövetelésében." /142/

7. A napközi otthonok tartalmi munkájában végbemenő minőségi változások

A felszabadulás előtti helyzethez viszonyítva a napközi otthoni nevelőmunka céljának, feladatainak változása,

legalább olyan jelentős mint a napközi otthonok számszerű növekedése.

Az 1945-ben megjelent "Gyakorlati gyermekvédelem" című könyvben, amely a korábbi vallásos és nacionalista nevelési feladatokkal szemben haladó pedagógiai gondolatokat tartalmaz a napközi nevelőmunkával kapcsolatban, a következőket olvashatjuk: "Napközi otthonainkban az történi, vagy legalább is kellene, hogy történjék, ami minden más - az ember lelki szükségleteinek megfelelő kezdeményezéssel: kiművelődnek. A napközi otthonok életének tehát fel kell ölelnie a gyermek kultúraalkotó törekvéseit, és amennyiben ezt teszi, az értékes gyermekemberi megnyilvánulások olyan gazdag tárházával fog szolgálni, amelyből még pszichológusaink is tanulhatnak és tanulhatnak pedagógusaink is, akiknek meg kell érezniük majd, hogy a gyermekben valóban gazdag, értékes energiák szunnyadnak, amely azonban abban a rövid pórázos világban, amelyben agyengébbeket eddig tartották, nem tudtak érvényesülni." /143/ Ezek a gondolatok ez időszakban is korszerűek és időszerűek.

A társadalom gazdasági életének alakulása, a közoktatásban végbemenő változások, a neveléssel kapcsolatos koncepciók hatása, az általános iskola életét szabályozó és meghatározó dokumentumok megjelenése, egyre kritikusabban érintette a napközi otthonok nevelőmunkáját.

Az 1956. július 1-én életbe lépett Rendtartás részletesen rögzíti a napközi otthonban dolgozó pedagógusok

feladatait és a velük szemben támasztott követelményeket, mely nagymértékben segítette a napközi otthon tartalmi munkáját.

A Rendtartás megjelenését az 1954-55-ös tanévben nagy előkészületi munka előzte meg. A pedagógusok az ideiglenes Rendtartás egyes részeire vonatkozó módosító, kiegészítő konkrét javaslatait a pedagógiai folyóiratok folyamatosan közölték. A napközi otthonnal kapcsolatos vélemények és viták bizonyítják, hogy e fontos nevelőmunkát sok pedagógus szívügyének tekintette.

Pl. Annási Ferenc az egri Pedagógiai Főiskola II. sz. Gyakorló Általános Iskola igazgató-helyettese, az ideiglenes Rendtartás 178. paragrafus 6. pontjában a következő szöveget javasolja törölni vagy módosítani: "Egy napnál hosszabb iskolai szünetben a napközi otthon vezetője azonos elbírálás alá esik a tantestület többi tagjával." /144/ E rendelkezést igazságosnak tartotta, de csak látszólagos. Véleménye szerint a valóságban összehasonlíthatatlanul nehezebb munkát végez az a nevelő, aki tanít, mint a napközi otthon vezetője. E megállapítását azzal próbálta indokolni, hogy részletesen kifejtette a napközis nevelő napi ötórási munkarendjét, s hogy ehhez a munkához különösebb felkészülésre, foglalkozási vázlatra nincs szükség. Javaslata tehát az volt, hogy a napközi otthon vezetőknek csak az évi rendszerességgel kell biztosítani, a többi napokon végezze a foglalkozást, akár szünet van, akár nincs. "Semmi nem indokolja azt, hogy a szünnapokon a különben is eléggé terhes és sokrétű oktató-nevelő munkát ellátó nevelők helyettesítsék

a sokkal kevesebb és könnyebb munkát végző napközi otthon vezetőjét." /145/

E vélemény bizonyíték arra, hogy egyes helyeken a napközi otthon intézményének fontos neveléspolitikai céljai és feladatai teljesen elsikkadtak. Az említett gondolkodásmód sok pedagógusban jogos elkeseredést, elégedetlenséget váltott ki. A válaszok közül egyik legjellemzőbb Pornyos Zoltán a sztálinvárosi Vasvári Pál Általános Iskola vezetőjének véleménye, aki a napközi fontos feladatát és a napközivezető sokoldalú munkáját méltatta. Helyesen hangsúlyozta, hogy a napközi otthoni munka nem merülhet ki a felügyelet, a "gyermekmegőrző" tényében, hogy sok helyen az igazgatók is az utolsó kérdésként kezelik a napközi otthon ügyeit, s a Köznevelés is csak elvétve foglalkozik ezzel a kérdéssel. Jogos az a megállapítása, hogy "a napközi nevelő" pedagógusokat még akkor sem szabadna hátrányos megkülönböztetésben részesíteni, ha a helytelen gyakorlat országos lenne." /146/

Viszont örömmel közölte, hogy a legtöbb helyen az eredeti utasításoknak megfelelően a napközis vezetői széles körű tapasztalatokkal rendelkező pedagógusok. Hozzászólásából levonhatjuk azt a következtetést, hogy többet kell nyilvánosan foglalkozni a napközis nevelők munkájának problémáival s akkor nemcsak a napközi vezetője, hanem minden pedagógus fontosnak fogja tartani e munkát, melynek értéke egyenlő az osztályban folyó munkával.

A vitát kiváltó 178. paragrafus 6. pontja a végleges

szövegezésű Rendtartásban a következőképpen módosult:

224. paragrafus 9. pontja "Olyan egynapos iskolai szünet alkalmával, amely egyébként üzemi munkanap, a foglalkozást a napközi otthon vezetője tartozik ellátni. Ilyenkor azonban az igazgató köteles kisegítő pedagógust is beosztani a napközi otthon-vezető mellé." /147/

A javaslatok, vélemények figyelembe vételével elkészült 1956-os Rendtartás XXIII. fejezete rögzíti a napközi otthon munkájával kapcsolatos utasításokat. Az 1953-as ideiglenes Rendtartáshoz hasonlóan fogalmazza meg a napközi otthon feladatát, kiegészítve a következő helyes utasítással:

218. paragrafus 4. pontja "Az igazgató biztosítsa, hogy a napközi otthon vezetője részt vehessen a tantestületi értekezleteken. Időnként tűzze napirendre a napközi otthon-vezető beszámolójának megvitatását, és az igazgató beszámolóiban foglalkozzék a napközi otthonban folyó munkákkal ... az igazgató vegyen részt a napközi otthon-vezetők járási /városi, kerületi/ munkaközösségi értekezletein." /148/

A feladat megjelölése is pregnánsan tükrözi, hogy a napközi otthoni nevelőmunka hatékonyságának fokozása, e munka megbecsülése nagymértékben függ az igazgatók hozzáállásától. A Rendtartásban /1956/ a napközi otthon feladatainak meghatározását a következő területekre vonatkozó utasítások követik:

219. §: A napközi otthon elhelyezése

220. §: A napközi otthon berendezése

221. §: Felvétel a napközi otthonba

222. §: Csoportok alakítása a napközi otthonban

- 223. §: A napközi otthon belső szervezete és működése
- 224. §: A napközi otthon vezetője
- 225. §: A napközi otthon tanulóinak kötelességei
- 226. §: Étkeztetés a napközi otthonban
- 227. §: A napközi otthoni ügyelet
- 228. §: A napközi otthon-vezető kapcsolata a tantestület
többi tagjaival
- 229. §: A napközi otthon-vezetők munkaközössége
- 230. §: A VIII. osztályosok tanulószobája. /149/

Az utasítások kiterjedtek a napközi otthon egész rendszerére, s realitásukkal hozzájárultak ahhoz, hogy a következő időszakban, a Köznevelés és a folyóiratok is egyre többet foglalkoztak a napközi otthoni nevelőmunkával. Mindez azt bizonyítja, hogy e kérdés fontossága előtérbe került, hogy a napközi otthon intézménye szociális szempontból nélkülözhetetlen. Tehát törekedni kell arra, hogy a napközi otthon, a meglévő tárgyi nehézségek ellenére elég tudjon tenni a Rendtartásban rögzített feladatoknak.

Az 1957-58-as tanévtől kezdődően figyelemre méltó fejlődés indult meg a napközi otthonok nevelőmunkájában. A fejlődés egyik jelentős irányítója, segítője a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium Pedagógiai Tanszéke volt. A dinamikus fejlődés mindinkább a tartalmi munkára terelte a figyelmet, mely szükségessé tette az 1953-ban kiadott Kézikönyv pedagógiai elveinek új szempontból való átértékelését. Erre azért is szükség volt, mert e Kézikönyv nem határozta meg elég konkrétan és sokoldalúan a napközi otthon feladatát.

Az 1957-ben megjelent Kézikönyv legfőbb értéke a gyakorlatias jellege. A pedagógusok részéről kellő pedagógiai és pszichológiai ismereteket feltételez, s ehhez adja a gyakorlati utmutatásokat. Nagy segítséget nyújt a napközi otthon közösségi életének kialakításához, az egyéni és csoportos tanuláshoz. A feladatok megjelölésénél részletesen kitér a gyakorlatban felmerülő problémákra, s konkrét példákon keresztül javaslatokat ad a megoldási lehetőségekre. A játék és munkafoglalkozások megtervezéséhez szintén ad tanácsokat, de részletesen nem foglalkozik azokkal a pedagógiai és didaktikai problémákkal - és azok feloldásának lehetőségeivel - amelyek a tevékenységek közben előfordulhatnak. A Kézikönyv egyik legfigyelemre méltóbb fejezete a napközis nevelők tervező és adminisztratív feladataira vonatkozó rész, mely részletesen, évszakokra bontva, konkrét javaslatokat tartalmaz.

A Kézikönyv nagy jelentőségét és sikerét az bizonyította legjobban, hogy az 1957-ben kiadott 3200 példány után 1959-ben újabb 1000 példány nyomtatására került sor.

A napközi otthon nevelőmunkájának hatékonyságát fokozta az 1957-58-as tanévben, a Fővárosi Tanács által megszervezett függetlenített napközis szakfelügyelet, mely a többi megyében 1959-ben jött létre. A szakfelügyelők a látogatásaik során összegyűjtött tapasztalataikat a kerületi szakmai értekezleteken kritikus elemzés mellett feltárták s megbeszélték a nevelőmunka hatékonyságát fejlesztő eljárásokat.

A fővárosi szakfelügyelők vállalták a napközi otthoni munka ellenőrző szempontjainak kidolgozását, mellyel segítették az igazgatók ellenőrző tevékenységét. Az 1957-es Rendtartás ugyan részletesen közli a napközi otthon feladataival kapcsolatos utasításokat, de érintőlegesen, nem kellő részletességgel jelöli meg az igazgatók napközi otthonra vonatkozó ellenőrző munkáját. A Rendtartás 218. §-ának 3. pontjában ezt olvashatjuk: "A napközi otthon munkáját az igazgató irányítja és ellenőrzi. Ezért minél gyakrabban látogassa meg a napközi otthon foglalkozásait, és tanácsaival, utasításaival segítse az otthonban folyó munkát. Ellenőrző látogatásai hasonlóak legyenek a tanítási órák ellenőrző látogatásaihoz." /150/

Aszal, hogy az igazgató a napközi otthon nevelőmunkájának látogatásakor a tanítási óra elemzésének szempontjait vesszi figyelembe, tevékenysége leszűkül csak a tanulmányi foglalkozásokra, az oktató munkára, így nem fordít kellő hangsúlyt a szabadidős tevékenységek területén elért eredményekre vagy eredménytelenségekre, a tanulói személyiség sokoldalú fejlesztésére.

Az 1957-58-as tanév említésre méltó kezdeményezése a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet szerkesztésében megjelenő "Magyar Pedagógusok Tapasztalatai" kiadványsorozat. A kezdeményezést az a helyes elgondolás vezérelte, hogy a nevelők eredményes alkotó munkavégzéséhez szükség van elméleti fdkészültségre, mely összehangolva a gyakorlati nevelőmunkával fejleszti a nevelők tudatformálását is. A napközi otthoni nevelés kérdéseinek fontosságát, s előtérbe

kerülését bizonyítja az, hogy 1960. május 9-11 között már 270 általános iskolai napközi otthonvezető vitatta meg a napközi otthoni munka tapasztalatait. /151/

Az I. Országos Konferencia /1960/ célja az volt, hogy az egész társadalom figyelmét felhívja a napközi otthon legfontosabb szervezeti és pedagógiai problémáira. Hiszen "Az a fokozott igény, amely a társadalom részéről évről évre mindjobban megnyilvánul a napközi otthonokkal szemben, szükségessé teszi, hogy a napköziben dolgozó pedagógusok elemzés alá vegyék munkájukat, felfedjék azokat a tényezőket, amelyek még akadályozzák a napközi nevelést céljai megvalósításában, s javaslatokat tegyenek arra, hogy hogyan lehet eredményesebbé tenni a napközi otthoni nevelőmunkát." /152/ A tanácskozáson elhangzott kérdéskörök közül az egyik legfontosabb a napközi otthon feladatainak helyes értelmezése, mivel a napközi otthonra sokkal több feladat hárult, mint amennyinek megoldását szervezeti keretei lehetővé tették. Sajnos sok szülő, a gyermek tanulásával és nevelésével kapcsolatos minden gondot a napközire hárított, pedig "a szülők nevelését a napközi otthon nem helyettesítheti." /153/

A tanulmányi munkával kapcsolatban megfogalmazásra került, hogy a napközi otthonok tanulmányi munkája és a tanítási órán folyó munka közötti viszony kielégítő. E megállapítás abból adódott, hogy a napközi otthonban tanuló gyermekek tanulmányi átlaga magasabb volt mint az osztály, az iskola tanulmányi átlaga. Az országos napközi tanulmányi átlagról statisztikai adat nem áll rendelkezésünkre, de pl.

a hévizi Általános Iskola napközi otthonainak tanulmányi átlaga 1957/58-ban 3,45, míg az iskola tanulmányi átlaga 3,42. /154/ A valóság viszont azt tükrözte, hogy a magasabb tanulmányi átlagot a napközis nevelők csak úgy tudták elérni, hogy a tanulmányi foglalkozásokra fordított időarány sokkal nagyobb volt a szabadidős foglalkozások időarányától. Tehát a tanítási órák hiányosságain úgy próbáltak javítani, hogy "második tanítási órát" szerveztek, korlátlan korrepetálást végeztek, pedig a tanítási órák minőségének javítására lett volna szükség. Hisz a napközi otthonoknak "csak" az lenne a feladatuk, hogy a nyugodt tanulás feltételeinek biztosításával hozzájáruljanak a házi feladat elkészítéséhez, és a szükséges ellenőrzéseken keresztül megvalósítva a tanulók általi ellenőrzést, az összellenőrzést.

A napközi otthon nevelőmunkájával kapcsolatosan elhangzott a közösségi nevelés központba állítása, tartalmi kérdéseinek helyes kiválasztása, mely segíti a meglévő negatív jelenségek kiküszöbölését, a tanulók szabad idejének hasznos eltöltését.

Megfogalmazásra került a napközi otthon nevelőmunkájában a játék nagy jelentősége, mivel számos napközi otthonban a játék foglalkozások aránytalanul keveset szerepeltek. Sajnos akadtak napközik, ahol a gyerekek játékkulturája éveken át alig fejlődött, és helyenként a "focizás", a vad szaladgálás "szinvonalán" maradt. /155/ Tehát nagyobb figyelmet kell fordítani a játékfoglalkozásokra, hisz a tanulás segítése mellett az egyik legfontosabb feladata a rendszeres, céltudatos, tervszerű játékfoglalkozások biz-

tosítása. A tanácskozás résztvevői helyesen állapították meg: "mindenütt megfelelő nevelőket a napközi otthonba", s a tantestületben olyan légkört kell kialakítani, ahol a nevelők felismerik e munkaterület fontosságát. /156/

Az eddigi tapasztalatok alapján a napközi otthoni nevelőmunkát szinte a nevelők ösztönös utkeresése jellemezte. A Kézikönyv adott bizonyos segítséget, de tervszerűbb kutató munkával, gyakoribb tapasztalatcserek lehetőségeinek megszerzésével eredményesebb munkavégzés biztosítható. E tanácskozás alkalmára 1960-ban jelent meg az első Tapasztalatgyűjtemény, amely az Alsófoku Oktatási Főosztály által meghirdetett pályázatra beérkezett és kiválasztott anyagot tartalmazta. A gyűjtemény 16 cikke két fő témával foglalkozott, a nevelés problémáival és a tanuláson kívüli idő helyes, célszerű felhasználásának tapasztalataival. A nevelés problémáival kapcsolatos cikkek többsége helyesen ír a nevelésről, mint a napközi otthonok elsődleges feladatairól, s mélyrehatóan foglalkozik a nevelés szükségességének, lehetőségeinek kérdésével: pl. Kistelegdi Ernő mályi pedagógus a munkára való nevelést tartja az egyik legjelentősebb nevelési területnek a napközi otthonban, amely "... szinte korlátlan lehetőséget biztosít minden más nevelési terület megvalósításához". /157/ Három csoportba gyűjti össze a munkákat, figyelembe véve a gyermekek életkori sajátosságait.

Dombrády Lajos budapesti napközi otthon vezető arról számol be, hogy a testnevelésben milyen nevelési lehetőségek rejlenek. Baghi László tiszafüldvári ószőlősi napközi nevelő ismerteti, hogy csoportja hogyan vált kis kö-

zösséggé.

A közösség szép példáját találjuk Horváth Katalin Bp. VIII. kerületi napközis nevelő munkájában. Szűcs Gáborné törökszentmiklósi napközis nevelő a bizalomkeltést látja elsőrendű feladatnak a sikeres nevelés előfeltételének.

A tanuláson kívüli idő helyes és célszerű felhasználásának gazdag tapasztalatait gyűjtötte össze Csontos Lajosné /Bp. XVI. ker./, Marossi Lajosné /Miskolc/ és Hetesi Istvánné /Bp. IV. ker./ napköziotthon-vezető. Azt bizonyítják, hogy egy kis ötlettel gazdaggá, kellemessé és hasznossá lehet tenni a gyermekek tanuláson kívüli idejét. A tapasztalatgyűjtemény a segítségadás egyik formája volt, amely a napközi otthonok tartalmi munkájának javítása érdekében jelent meg.

1961-re "A munkafoglalkozások jelentősége a napközi otthonainkban" címmel újabb gyűjtemény kiadását tervezték, melyben kérték a nevelők tapasztalatainak beküldését.

/158/ A lelkes napközis nevelők örömmel tettek eleget a kérésnek, s 1961. októberében megjelent az "Általános iskolai napköziotthon-vezetők tapasztalatainak gyűjteménye" című kiadvány, mely a tervező munkával és a tanuláson kívüli idő megszervezésével kapcsolatos 24 tanulmányt tartalmazott. A második Tapasztalatgyűjtemény kiadását indokolta az a tény, hogy a tervezés és azon belül a tanuláson kívüli idő helyes megszervezése alapvető fontosságu. A tapasztalatok azt bizonyították, hogy az idő arányos beosztása, a foglalkozások változatos megszervezése sok

gondot okoz a napközi otthoni nevelőknek.

"A napközi otthonokban folyó munka tervezése" c. fejezetben Füle Sándor a Fővárosi Pedagógia Szeminárium Pedagógiai Tanszékének tanára a tervezőmunka fontosságairól így ír: "... fontos, hogy a napközi otthoni nevelőmunka folyamatát - ugyanugy mint az iskolai nevelőmunkát - úgy tervezzük meg, hogy a gyermek szocialista szellemű nevelésében a céltudatos és tervszerű hatások domináljanak." /159/ Helyesen állapítja meg, hogy a heti és napi időbeosztás nagyon sok körülménytől függ, többek között a gyerekek korától, nemétől, egészségi állapotától, a csoport összetételétől, a gyermekek érdeklődésétől, az évszaktól, az időjárástól. A nevelőknek rugalmasan kell mindezekhez alkalmazkodnia.

A tervezőmunkához ad hasznos ötleteket Prick Imréné Budapesti napköziotthon-vezető, a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium pályázatán díjat nyert munkaterve. Munkatervében a követelmények, részfeladatok megjelölését a nevelés következő területein tervezte: erkölcsi, értelmi, munkára nevelés, esztétikai, testi nevelés. Így pl. a nevelői beszélgetéseket, ünnepélyek, megemlékezések témáit az erkölcsi nevelés, a tanulással, a korrepetálással kapcsolatos követelményeket, feladatokat az értelmi nevelés körében részletezte.

A tervezőmunka elképzelhető a napközi otthoni foglalkozási formák szerint is. Árvár Józsefné szombathelyi napközis nevelő munkatervében a részfeladatokat a következő foglalkozásokban jelölte meg: nevelői beszélgetések,

tanulmányi munka, játék- és szórakoztató foglalkozás, szabadfoglalkozás, munkafoglalkozás, egyéb teendők. Külön fejezetben közli azokat a szabadtéri és szobai játékokat, melyeket beépített az éves munkatervébe.

A Tapasztalatgyűjteményben hasznosak Szabó Erzsébet budai napközis nevelő értelemfejlesztő, szórakoztató és szabadtéri játékok csoportosítása, majd Reményi Sándorné nyíregyházi napköziotthon-vezető versenyjátékok összegyűjtése, Baghi Józsefné bábjátékok készítésének vázolója.

A Tapasztalatgyűjteményben értékes tanulmányokat találunk a munkafoglalkozások tervezésének szempontjairól, a foglalkozások didaktikai folyamatáról. Pl. Halmi Gyuláné hajdunánási napköziotthon-vezető munkája, ötletes, esztétikus munkadarab-gyűjteményt közöl Reményi Sándorné nyíregyházi napköziotthon-vezető, Szücs Ferenc budapesti szakfelügyelő. E tanulmányok értékét emeli az, hogy munkájuk során figyelembe vették a tanulók életkori sajátosságait, a munkadarabok kiválasztásánál a változatos és hasznosságot, a vázlatos rajzokkal pedig segítséget adtak a munkadarabok elkészítéséhez.

A II. Napköziotthon-vezetők Tapasztalatgyűjteménye megjelenése nagy segítséget nyújtott a gyakorló, kezdő napközis nevelőknek, s ötleteivel, helyes pedagógiai ismeretekkel lehetőséget biztosított a helyi sajátosságok és körülmények figyelembevételéhez.

Az 1960-61. tanév kiemelkedő eseményei közé tartozik az 1956-os Rendtartás napközi otthonokra vonatkozó

részének módosítása, mely az addigi tapasztalatok, vizsgálatok és az I. Országos Konferencia hatásának következménye. E módosított Rendtartás szerint a napközi otthon feladata, hogy: az általános iskola nevelési és oktatási célkitűzéseivel összhangban biztosítsa a tanulók zavartalan tanulmányi felkészülését, mélyítse el a szocialista szellemű nevelést, nyújtson barátságos otthont. A Rendtartás rögzíti a foglalkozások jellegét, naponta előírva a gyülekezést, a tanulást, a korrepetálást, az ellenőrzést, az étkeztetést, a játékot és a munkafoglalkozást, s bevezette napközi otthonba is a felmenő rendszert. Nagy érdeme az 1961-es Rendtartásnak az is, hogy külön fejezetben szabályozza az igazgatók napközi otthonnal kapcsolatos teendőit. /160/

A napközi otthonok tartalmi munkájára vonatkozóan megfogalmazhatjuk, hogy alapvető feladata a családi nevelés kiegészítése. Viszont a társadalmi fejlődés tendenciái, a mindkét szülő munkába állása a család strukturális változását eredményezte, s e változásokkal a napközi otthonok fejlesztése nem volt mindig szinkronban. Az említett feladaton kívül a napközi otthonok további feladata az iskolai munka elmélyítése, mely az adott szervezeti körülmények között főként az otthoni tanulásra korlátozódott. Így a napközi otthonokban a másnapra való felkészülésre sok időt és energiát fordítottak, de törekedtek a maradék kevés idő hasznos, tartalmas eltöltésére, a gyermeki személyiség sokoldalú fejlesztését célzó foglalkozások szervezésére.

A közel 95000 /161/ fős létszámkülönbségből adódó gyors mennyiségi változás, és az összegyűjtött tapasztalatok következményeként megállapítható, hogy az eddigi formában nem "fejleszthető" tovább a napközi otthon, hisz a gyermekek a korábbi évekhez viszonyítva rosszabb helyzetbe kerülnek, mivel a nevelőmunka alapvető pedagógiai feltételei nem biztosítottak. Tehát megfogalmazhatjuk, hogy nevelőmunkánk fejlődése a felszabadulás első 15 évében nem volt probléma mentes, s a problémák felszámolását csak egy hosszutávú, az egész oktatási rendszerre kiterjedő változás oldhatta meg. Erre vállalkozott az iskolareform, az új oktatási törvény.

1959 tavaszán megkezdődtek a reform előkészítő munkálatai, s az iskolareform téziseit 1960-ban országos vitára bocsátották. Az irányelvek vitájában közel 900000-en vettek részt és ebből 700000-en véleményt is mondtak. Ilyen széles körű társadalmi vitára még nem volt példa a magyar közoktatás történetében. /162/

Az iskola-reform "egyben és átfogó értelemben" nevelési reform volt, melyet Ilku Pál művelődésügyi miniszterhelyettes a nevelési szükségletekkel a következőképpen indokolta: "olyan ifjúságot akarunk, amely mélységesen meg van győződve a szocialista társadalom fölényéről, magasabbrendűségéről a kapitalista társadalmi rendszerrel szemben. Olyan ifjúságot, amely öntudatánál fogva képes ennek a szocialista társadalmi rendszernek az érdekében az élet bármilyen területén aktív munkát kifejtteni." /163/

Egy év múlva az országgyűlés megalkotta a Magyar Népköz-

társaság oktatási rendszeréről szóló 1961. évi III. törvényt, mely a nevelés feladatait a következőkben jelölte meg: "A szocialista világnézet és erkölcs alapján neveljenek iskoláink igazi hazafiakat, jellemes és törvénytisztelő állampolgárokat, akik forrón szeretik hazánkat, népünket, odaadással szolgálják a szocializmust, a békét, a népek testvériségének ügyét, építik és védik a nép államát." /164/ Az 1961. III. sz. törvény az alábbi alapelveket fogalmazta meg:

- szorosabbá kell tennünk iskoláink kapcsolatát az élettel, a termeléssel, a gyakorlattal
- mind magasabbra kell emelni a korszerű általános és szakmai műveltség színvonalát,
- az iskolának szocialista világnézetű és erkölcsi törvénytisztelő jellemes hazafiakat kell nevelnie. /165/

Az alapelvekben, a célok, feladatok meghatározásában kifejezésre jutott az oktatás és a társadalmi fejlődés összhangja, a nevelés és oktatás egységének szükségessége. Az oktatási reform a nevelési célokat részben az oktatás nevelő hatékonyságának fokozásával, részben a nevelőmunka egyéb lehetőségeinek megszervezésével kívánta megvalósítani. E feladatok figyelembe vételével 1963-ban új általános iskolai Tanterv került bevezetésre és oktatásügyünk történetében először az általános iskolákban 1963-tól használták a Nevelési Tervet.

A nevelési program differenciáltan és konkrétan tartalmazta a követelményeket és megjelölte a különböző tevékeny-

ségi formákat. A Nevelési terv értelmezése és funkciója közül több félreértés adódott, ennek ellenére bizonyos segítséget nyújtott a napközi otthoni nevelőmunka tervezéséhez, a napközi otthoni munka tartalmi színvonalának emeléséhez.

Az 1961. évi II. számú közoktatási törvény hatására, az új célkitűzések megvalósítása érdekében kidolgozott és életbe lépett dokumentumok a napközi otthonok nevelőmunkájában is figyelemre méltó változást eredményezett.

Szem előtt tartva azt, hogy "állandó és folyamatos kritikai éberséggel figyelni kell hogyan változik a gazdaság és társadalom az iskola körül, milyen új igényeket támaszt az épülő szocializmus és a gyorsuló idő." /166/

1963-ban Füle Sándor szakfelügyelő szerkesztésében jelent "A napközi otthoni nevelés kérdései" című szakkönyv, mely a napközi otthon feladatait a reformban megfogalmazott alapelvek figyelembe vételével határozta meg, és metodikai ajánlásokkal segítette a gyakorló napközis nevelők munkájának hatékonyságát. /167/

Az iskolareform eredményes megvalósítása szükségessé tette az oktató-nevelő munkában új módszerekkel kísérletező napközis nevelők tapasztalatainak összegyűjtését és széles körben való terjesztését. E célból készült el 1964-ben a III. Általános iskolai napköziotthon-vezetők tapasztalatainak gyűjteménye, Somogyi Elek szerkesztésében. /168/ A tanulmánykötet a Művelődésügyi Minisztérium 1961-ben meghirdetett pályázati felhívására beküldött napközis nevelők tizenhárom válogatott pályamunkáját tartal-

mazta, melynek központi témája a közösségi nevelés aktuális kérdései volt.

Ezt követően egymás után jelentek meg szakmai kötetek, tanulmányok a napközi otthonok nevelőmunkájának segítése érdekében, és a Köznevelésben, más folyóiratokban egyre több cikket olvashatunk a napközi otthonok kérdéseiről, problémáiról.

A feldolgozott időszakban feltártuk, hogy milyen tényezők fokozták, s milyen okok tették egyre sürgetőbbé a napközi otthoni elhelyezés iránti igényt. Az igények és a követelmények a napközi otthonok ügyét társadalmi ügyé tették. Sajnos az elvárásoknak megfelelő tárgyi és személyi feltételek megteremtésének lehetőségei, melyvel szorosan összefügg a tartalmi munka színvonalának emelése, még nem biztosítottak.

Napközis nevelőink helyesen látták meg, hogy nem várhatnak addig, amíg a korszerű és alkalmas, az igényeknek megfelelően felszerelt napközis termek létesülnek, hanem fokozatosan s egyre többen keresték azokat a lehetőségeket, amelyekkel egyre tartalmasabbá tehetnék a napközi otthoni munkát. E napközis nevelők munkája eredményeként megfogalmazhatjuk, hogy a napközi otthonok nevelőmunkájában, a korábbi évekhez, évtizedekhez viszonyítva nagy minőségi fejlődés tapasztalható.

8. A napközi otthontól az egész napos iskola kísérleti
kimunkálásáig

A nevelés mindig a társadalmi változások függvényeként alakul, s gyors fejlődése nemcsak az oktatás tartalmát, a képzés rendszerét, hanem a nevelési célokat, feladatokat is újrafogalmaztatja. Az egész napos nevelés szükségességét is társadalompolitikai okok indokolták, melyet az 1950-es évek végén, illetve az 1960-as évek elején megalkotott iskolatörvények sürgették.

Az egész napos nevelésre való fokozott áttérés lényeges szerepet játszik az iskola és a társadalom új kapcsolatának kialakításában.

A kapitalista országokban az egész napos intézmények létesítését szociális okokkal indokolták, s kevésbé a szervezeti formából adódó sajátos nevelési lehetőségekkel. Az egész napos nevelés legegyszerűbb formája mikor a tanítási órákat délelőttre és délutánra szétosztva, két órás szünet közbeiktatásával oldják meg. Ez a gyakorlat pl. Franciaországban, ahol 8.30-12.30ig, és 13.30-17.00-ig tartózkodnak iskolában a gyerekek, s a másnapra való felkészülést odahaza végzik. A két órás déli időszaknak nincs pedagógiai funkciója, sőt a felügyeletet gyakran nem pedagógusok látják el. [redacted]
Az USA-ban 9.00-13.00-ig tart a tanítás és a szabad idő pedagógiai szervezésére nem fordítanak nagy gondot. Dániában pl. az egész napos foglalkoztatásra az jellemző, hogy jól felszerelt napközis épületekben gondoskodnak a gyermekek kellemes szabadidő eltöltéséről.

A kapitalista országok közül a Német Szövetségi Köztársaságban találkozunk a korszerű értelemben vett egész napos nevelés legszervezettebb törekvéseivel. /169/

A szocialista országokban több formája alakult ki az egésznapos nevelésnek. A Szovjetunióban Lunacsarszky /1920/ az egész napos nevelésben látta a jövő iskoláját, ahol a tanulók sokoldalú nevelését különböző tevékenységformákon keresztül klubokban végzik. Kezdetben az egész napos foglalkoztatás célja a gyermekek gondozása volt, viszont később a tanulás, a termelő munka, a testi nevelés összekapcsolásának megvalósítására törekedtek. E cél érdekében hozták létre a bentlakásos iskolákat, melyek feladata, hogy a "tanulók általános és politechnikai képzéséhez, magas rendű erkölcsi tulajdonságaik kialakításához, megfelelő testi és esztétikai fejlődésükhöz szükséges feltételeket biztosítsa, és valósítsa meg a termelőmunka és az iskolai élet összekapcsolásáról szóló lenini tanítást". /170/

1958-ban a Szovjetunió Legfelső Tanácsa "Az iskola és élet kapcsolatának megszilárdításáról és a szovjet közoktatási rendszer továbbfejlesztéséről" szóló iskolatörvényben az egész napos iskolák, egész napos csoportok létesítését szorgalmazták, s kísérletként 450 iskola megszervezésével próbálkoztak, /171/ ahol osztálytermen, ebédlőn kívül orvosi rendelő és elkülönítő szobákról gondoskodtak.

Az idegen nyelvi és a készségfejlesztő órákat délután tartották, s a tanulók szabadidős programját klubokban, könyvtárakban, kulturházakban, nyilvános sportpályákon szervezték. 1960-61. tanévben 19 egész napos iskola és 68 bentla-

kásos iskola működött Moszkvában.

Mivel az általános oktatás területén a bentlakásos iskolák jó eredményeket értek el, az "egyetemes kommunista nevelés" minta iskolájának kezdték nevezni. Később a magas követelmények és a család és a bentlakásos iskola kapcsolatainak kidolgozatlansága miatt a problémák is felszínre kerültek. /172/

Bulgáriában az 1959. évi iskolatörvény következtében hozták létre az első egész napos iskolákat, ahol a statisztika szerint 600 kísérleti iskola működött. Egy évvel később 1960. évi oktatási törvény alapján kezdték el szervezni Csehszlovákiában is az egész napos iskolákat. Kísérleti céllal 5 iskolában folyt ilyen nevelő-oktató munka. /173/

A 60-as évek elején az NDK-ban kísérleti jelleggel 200 egész napos iskolát szerveztek, mely nálunk "iskola otthon" néven vált ismertté. Az egész napos osztályok két típusát alakították ki, az intézményes vagy napközis /pl. bölcsődék, óvodák, iskolai napközi otthonok/ illetve a nem intézményes formát, azaz az egész napos nevelést.

Összegzősként, idézve a szakirodalomból, Kocska János cikkéből /1971/ emelhetünk ki néhány gondolatot: "A hagyományos félnapos iskolának máig sem sikerült a tanítóközpontuság szépséghibáit eltüntetnie. Azért jár évtizedek óta a társadalmi fejlődés mögött, mert eddig még nem tudta az életviszonyok alapvető változásait pedagógiailag megválaszolni... Olyan új iskola fajtát sürget ma világszerte

a társadalmi igény, amely a délelőtti tanítás és délutáni szabadidőt helyesen szervezi, a tanulók biológiai egyensúlyát megteremti. Az a körülmény, hogy a tanuló pedagógiai vezetése - kötött és szabad foglalkozásban egyaránt - megtervezett és tudatosan irányított, játékonosan határozza meg a felnőtté válás feltételeit. /174/

Hazánkban az Országos Pedagógiai Intézet Neveléstudományi Tanszéke, a Művelődési Minisztérium Köznevelési Főosztályának egyetértésével az 1964-65-ös tanévben kezdte el az egész napos iskola szervezeti és tartalmi kérdéseinek kidolgozását. A kísérletet az OPI 1964-ben a budapesti VI. kerületi Gorkij fasor 4-6. sz. alatti általános iskolában, és a győri Radnóti Miklós Általános Iskolában indította be. Ez évben kezdte meg kísérletét a szegedi József Attila Tudományegyetem Neveléstudományi és Lélektani Tanszéke is a hódmezővásárhelyi Petőfi Sándor Általános Iskolában és a makói Szoboszlai Imre Általános Iskolában. /175/ A tapasztalatok alapján 1968-ban több általános iskolában megszervezték az első iskolaotthonos osztályokat, s az MM. 1969. évi - egész napos osztályok szervezéséről szóló ajánlások hatására meggyorsult az ilyen jellegű osztályok fejlesztése. Az 1972/73. tanévben 400 iskolaotthonos osztály működik 208 iskolában /Ebből Budapesten 126 iskolában 234 osztály./ /176/

E szervezeti forma megjelölése nem egységes, mivel a szakirodalmi terminológia "iskolaotthonos" és "egész napos osztály"-nak egyaránt nevezi. Pedig az "iskolaotthonos"

elnevezés jobban kifejezi a szervezeti forma tartalmát és elkülöníti a napközis csoporttól, hisz az egész napos osztály napközis és iskolaotthonos osztályt egyaránt jelenthet.

Az egész napos iskolai koncepció nem a félnapos iskola egyszerű meghosszabbítását jelentette, hanem egy újfajta nevelési intézmény: "kibővült rendeltetéssel, a személyiségformálás gazdag lehetőségeivel. Nem az intézményes nevelés mennyiségi kiterjesztéseként, hanem sajátos minőségként érdemel figyelmet" - fogalmazza meg Zrinszky László, majd a lényegét kiemelve összegzi, hogy az egész napos iskola nevelőhatását nem egyszerűen az fokozza, hogy a gyermekek hosszabb időt töltenek szakképzett pedagógusok felügyelete alatt, hanem az a mód, ahogyan e szervezeti formában foglalkoznak a tanulókkal, "ahogyan a gyermekek saját tevékenységi köre kibővül, társas kapcsolataik sokoldalubbakká válnak." /177/

Az egész napos nevelés kiterjesztése érdekében a napközi és iskolaotthon szoros együttműködésére van szükség, hisz sok olyan kezdeményezés van a napközi otthonokban, amelyek az új egész napos nevelési formát biztosíthatják. Ennek figyelembevételével a napközisekből szervezhető iskolaotthonos osztályok mellett fő feladatként fogalmazódott meg a napközi otthonok munkájának korszerűsítése, s a differenciált egész napos foglalkoztatási formák kidolgozása. /178/ Tehát a napközi otthonos formák tartalmi továbbfejlesztésével párhuzamosan az iskolapolitika előtt álló feladatok megoldása érdekében célszerű az egész na-

pos iskola kérdéseivel is foglalkozni.

A napközi otthon - mint az iskola szerves része, mint az iskolai munkát támogató intézmény, különösen az utóbbi években - a tervezőmunka javítása, koordinálása terén fejlődést mutat. Ennek ellenére a napközi otthonok számszerű növekedése nem járt együtt az iskolavezetés szemléletének változásával, s így nem épült be az iskola életébe, szervezetébe.

Az egész napos iskolában, az osztálymunka és az osztályon kívüli tevékenységek összehangolásával a pedagógiai, pszichológiai és egészségügyi követelmények maximálisan érvényesülhetnek. Egyenletesebben megterhelő, egyszerűbb munkarend alakítható ki, mely fokozza a gyermekek teljesítőképességét, a tanító-tanuló, valamint a tanulók egymáshoz fűződő kapcsolatait. Hozzájárulhat az eddigi két "munkafázisban" megkísérelt oktatás-képzés és nevelés szintézisének tervszerű megvalósításához.

Az évek során a kezdeti életrend többszöri módosításából kialakult egy újfajta iskolaotthonos életrend, mely rugalmasabban alkalmazkodik a tanulók teherbirásához és fejlettségi szintjéhez. Az egészséges életrend összeállításánál figyelembe vették a napközi otthonban felismert törvényszerűségeket, pl. azt, hogy a délelőtti és délutáni tanulás között minél hosszabb pihenőidő legyen, hogy a tanulók ebéd után minimálisan egy órás pihenés után kezdjék a tanulást, s hogy naponta legalább egy órát szabad levegőn tartózkodjanak. /179/

A napirend összeállításánál arra is ügyeltek, hogy a napnak legkedvezőbb időszakát használják fel tanítási órákra, s a fáradtság szempontjából kedvezőtlen időszakot a felfrissülésre, amint azt az 5. számú /180/ és a 6. számú /181/ mellékletekben láthatjuk.

Az említett szempontok mellett nagyon fontos a környezet egészségügyi követelményeinek, a pedagógiai munka higiénijához tartozó előírásoknak betartása, a szükséges tárgyi eszközök biztosítása. Hisz az egész napos iskolában a legfejlettebb nevelési-oktatási tevékenység hatásfoka csak ekkor lesz optimális, s csak így biztosítható az oktató-nevelő munka a gyermekek túlfáradása, túlterhelése nélkül. Az iskolaotthonos osztályok eszköznormáját részletesen tartalmazza a 7. sz. melléklet /182/.

A tanulók napi foglalkoztatását félnapos időbeosztással két nevelő látja el, s feladataik egyfelől a tanítókkal és a napközis nevelőkkel azonos munkavégzésből, másfelől a sajátos lehetőségekből következik.

A pedagógiai munka összetettsége lehetővé és szükségessé teszi a különböző tevékenységek közötti hatások érvényesítését. Ennek érdekében a nevelőnek törekedni kell az ismeretanyag elsajátításának megkönnyítésére, a tevékenységek megszervezésére tanórákon és szabadidőben egyaránt, s a tanulók sokoldalú megismerésére, az optimális fejlődésüket biztosító nevelői segítség megadására.

A feladatokból következően mindkét nevelőnek rendelkeznie kell pedagógiai képesítéssel, pedagógiai gyakorlattal s azonos nevelési célkitűzéseket szem előtt tartó

kölcsönös munkatársi, együttműködési viszonyal. Az egész napos nevelés sajátos feladatok elé állítja a pedagógusokat s e feladatra a nevelőket a képzésük során fel kell készíteni.

Nem külön napközis nevelők képzésére van szükség, hisz közoktatásunkban nincs külön oktatás és külön nevelés, hanem ahogy Róssa Éva fogalmazta: "Arra azonban szükség lenne, hogy - figyelembe véve az iskolával szemben támasztott társadalmi igények perspektivikus növekedését - pedagógusainkat az alapos szakmai képzés mellett felkészítsük a várható nevelési feladatokra is." /183/

Az iskolaotthon tehát a nevelésügy - és oktatásügy a párt-határozat által feltárt problémának - a túlterhelés csökkentésének, a művelődési igények felkeltésének, az egyéni képességek optimális kibontásának megoldási lehetőségét biztosítja. A megvalósítás azonban a formából automatikusan nem következik, sőt fennállhat az a veszély is, hogy a hagyományos tartalom negatív vonásainak nagyobb teret ad. /Pl. feszített életrend, a minden áron jó eredményt produkálni akaró meghosszabbított tanítás stb./

Kezdetben az "egész napos iskola" mint új szervezeti forma kiterjesztését mind a nyolc évfolyamra tervezték. Viszont pár év múlva, 1971-ben a Fővárosi Tanács Művelődésügyi Főosztály kérésére készült javaslattevő szerint, az iskolaotthonos életrend csak az 1-2. évfolyamon életképes, s a 3-4. osztályban a vizsgálatok egyértelműen túlterhelést jeleztek. A felsőtagozaton pedig a napközi otthon mellett gyökeresen más, kötetlenebb, de koordináltabb,

a tanárok számára komplex munkaköri lehetőséget biztosító forma kidolgozását tartották fontosnak. /184/

Ugy tűnt, erre a célra legalkalmasabb a klubszerű foglalkoztatási rendszer megszervezése. Az MM Általános Iskolai Főosztályának 26791/1973. sz. engedélye alapján, kísérleti jelleggel klubszerű egész napos foglalkoztatási rendszert szervezhettek az általános iskola felső tagozatában. Az első klubnapközi a Fővárosi Pedagógiai Intézet irányításával 1973-ban a budapesti Hunyadi János Általános Iskolában indult, de ez időben több iskolában hasonló törekvések bontakoztak ki. /185/ E kezdeményezések bizonyították, hogy a tanítási órán kívüli foglalkoztatás átalakítása elengedhetetlenül szükséges, hogy a napközi otthoni foglalkozás alapproblémáiból szinte magától értetődően következett az "újítás", a tartalmi munkában és a szervezeti keretekben egyaránt.

A klubnapközi az elmúlt évtizedben mozgalommá vált. Az 132/1982. MM. sz. utasítás megjelenésének időpontjában Békés megyében, Budapesten, Csongrád és Hódgrád megyében összesen nyolcban iskolában működött klubnapközi.

A klubnapközi olyan szervezeti forma, mely lehetőséget nyújt a differenciált tanulásirányításra, a szabadidő-tevékenységek szakszerűbb vezetésére és nagy teret enged a gyerekek önállóságának. Mindemellett valamennyi igénylő tanuló számára biztosítja a déli pihenést, szabadfoglalkozást és a napközis rendszerű étkezést. E szervezeti formában a szaktanári és a napközi otthoni státusban

lévő nevelők egyaránt komplex munkakört látnak el, mivel tanítási órákat és szabadidő tevékenységeket vezetnek. A kísérleti koncepció szerint a klubnapköziben a délutáni tanulásra szánt maximum két órát a hazamenetel előtt célszerű beiktatni, ugyanis a vizsgálatok szerint a felkészülés produktivitása, tempója a közbeiktatott pihenési idő minőségének, tartalmának és mennyiségének függvénye. /186/ A tanulók a tanulási idő tartalmára életkoruktól függetlenül, a tanulásban elért önállósági szintjük alapján csoportokat alkotnak. Akik képességeiknek megfelelő szinten tudnak tanulni önállóan, azok a tanulók akik önálló tanulásra még nem képesek külön csoportokban - tanári segítség mellett készülnek a tanítási órákra. A korrepetálás külön csoportban történik, de időben nem haladhatja meg a napi két órát, mely vonatkozik az önálló tanulásra és korrepetálásra egyaránt. /187/

A klubnapközis szabadidőben a gyerekek a számukra biztosított többféle tevékenység között, szabad választás alapján alkotnak csoportokat. A szabadfoglalkozások formái pl. klubok, szakkörök, sportfoglalkozások, ének- és zenekar, őrsi- és rajfoglalkozások stb., melyek 3, 5, illetve 10 hónapos program alapján működnek, s a tanulók egy vagy két klub programjára jelentkezhetnek. A programok tartalmas, változatos példáját tükrözi a 8. sz. melléklet, mely szerint a tanulói önállóság is maximálisan biztosított. /188/

A klubrendszer, mint szervezeti keret tehát nagy lehetőséget jelent az egész napos foglalkoztatás korszerű-

sítésében. Pozitívumként említhetjük azt is, hogy egy adott iskola a klubrendszer nyújtotta lehetőségekkel úgy élhet, hogy sajátosságainak legmegfelelőbb területeit erősítheti, s így az adott iskola klubrendszere rendelkezhet egyedi, sajátos vonásokkal.

A jó elképzelések, a bizonyos eredmények ellenére a gyakorlat azt bizonyította, hogy a klubnapközi elméleti és gyakorlati kérdései még nem elég kidolgozottak. Problémaként merült fel pl. a veszélyeztetett gyermekekkel való egyéni foglalkozás, az uttörőmozgalommal való koordináltabb munka, és a tehetséggondozás lehetőségeinek hatékonyabb kimunkálásának szükségessége.

A tehetséggondozás és a klubnapközi kapcsolatának kidolgozását a szegedi Tanárképző Főiskola Neveléstudományi Tanszék irányításával a békéscsabai 11. sz. Általános Iskola végzi.

A pedagógusok elenyésző hányada "éli át", hogy a gyerekek tanítási órák utáni szabadidejét úgy szervezze meg, s a felkészüléshez olyan helyzetet teremtsen, ahol a gyerekek kedvvel, lendülettel, önállóan dolgozhatnak, és a szabad időt - amit maguk választanak - olyan programok nyújtásával biztosítsa, amelyben a tanulók örömmel vesznek részt a közben a végzett tevékenység igényükké válhat.

Sajnos ritka az ilyen nevelői magatartás és az iskolák általában nem rendelkeznek a szükséges tárgyi feltételekkel. A problémák, a hiányosságok ellenére ha a minimális tárgyi feltételek biztosítottak és a tantestület

néhány tagja szívesen vállal tanítási órán kívüli tevékenység vezetését, s próbálkozni kell a klubnapközök bevezetésével, hisz az egész napos nevelés, az egész napos foglalkoztatás egyik igen hasznos formája.

Hazánkban a napközi otthon a századdal egyidős, s az utóbbi két évtizedben a napköziből "nőtt" ki az említett két új szervezeti forma, az iskolaotthon és a klubnapközi. A napköziben, az iskolaotthonban, a klubnapköziben számtalan még feltáratlan nevelési lehetőség van, s a nevelők komoly tudatosságára van szükség ahhoz, hogy a szabadidős programokat ne úgy irányítsák mint a tanítási órákat, hogy törekedjenek kihasználni a szabadidőben együtt átélt élmények adta lehetőségeket, s így a tanítási órákon az oldottabb légkör biztosítottabb.

Az említett nevelői tudatosság szükségességét az is indokolja, hogy azok a gyerekek, akik napi 9-10 órát töltenek az iskolában, általában idegesebbek, feszültebbek, mint azok, akik a tanítási órák után hazamennek, hisz kevesebbet vannak a szüleikkel, s az esti beszélgetések időtartama és tartalma lessükül. Popper Péter szerint ez is oka annak, hogy a napközis gyermekek személyiségfejlődése kedvezőtlenebb mint a félnapot iskolábantöltött gyerekeké.

/189/

Tehát meg kell ragadnunk minden lehetőséget, hogy a hagyományos napközi otthoni tevékenységrendszer felváltása egy rugalmasabb, sokoldalubb, a gyermekek érdeklődését jobban figyelembe vevő foglalkoztatási forma, ahol a gyermekek felszabadultan, vidáman élhetnek, ahol személyiségük maximálisan fejlődhet. Ennek érdekében a foglalkozta-

tási formák közé beiktatott különböző pedagógiai-pszichológiai tréningek hatékonysága nem lehet kétséges, hisz hozzájárulnak a felfrissüléshez, a gyorsabb regenerációhoz, melyek fokozzák a tűrőképességet, az akaraterőt, fejlesztik az önkontrollt, az önkritikát s javítják a tanulók teljesítmény-szintjét.

A gyakorlatok közül a napközis általános iskolás gyerekeknél a legalkalmasabbnak tűnik az autogén tréning és az önismereti csoport. Az autogén tréning végzése során egy koncentrált önlasítás történik, melynek alapja önünk saját magunk által végzett befolyásolása, s eredménye, hogy a szervezeti és pszichés működésünket szabályozni, uralni tudjuk. A gyakorlatnak belső koncentrációval, önmagunkra irányuló passzív figyelemmel kell végbemennie, hogy szomatikus és pszichés értelemben létrejöjjön a teljes ellazultság.

A gyermekek 8 éves kortól könnyedén megtanulhatják a technikát, sőt nagyon figyelmes és gyors felfogású gyerekek már az iskolaérettség elérésekor is végezhetnek ilyen jellegű gyakorlatokat. Az autogén tréning alkalmazása segíti a gyermeket az iskolai szorongás leküzdésében, s számos, a mindennapi élet harmónikusságát akadályozó tényezők megszüntetését. A tréning előnye még pl. hogy 5-10 perces gyakorlat 2-3 órás alvásnak megfelelő pihenést jelent, vagy hogy a tűrőképesség pszichés fokozása tompítja az indule-

tokat és a "rendithetetlen nyugalom" a konfliktusszituációban sokat jelent. /190/

Az önismereti csoportok alkalmazása különösen a felső tagozatos gyerekeknél ajánlatos 10-12 éves kortól gyakran fogalmazódnak meg a gyerekekben: Ki vagyok? Mi vagyok? Merre megyek, hová jutok? Mit akarok elérni, miért? stb. kérdések. Olyan kérdések ezek, melyek válaszaiban az önismeret fejeződik ki, az önismeret tartalma fogalmazódik meg.

A gyerek - de a felnőtt is - könnyebben megismeri önmagát ha a társaktól visszajelzést kap. A gyorsabb és realisabb önismeret kialakulásában nyújtanak segítséget az e célból létrehozott 8-16 fős kiscsoportok. A csoportok célja, hogy a csoporttagok énképének ellenőrzése, módosítása, javítása, s ezen keresztül személyiségük önmaguk és környezetük számára kedvező irányu fejlesztése, a csoportban megölt tapasztalataik segítségével.

Az önismereti csoportok a következő értékeket képviselik, közvetítik, a következő irányban befolyásolják a résztvevőket: tolerancia, segítség, elfogadás, megértés, együttműködés, felelősség, tisztelet, bizalom, öröm, kommunikáció másokkal, önmagunk vállalása kapcsolatainkban, másokra figyelés. /191/

Az önismereti csoportok számtalan változata ismeretes, de a verbális önismereti csoport és a pszicho-dráma személyiségfejlesztő eljárás alkalmazása tűnik legcélszerűbbnek az általános iskolában, a napközi otthonokban, az egész napos nevelés során. A verbális kiscsoportokban a közöle-

dés, a másik és önmagunk megismerésének útja szabad, spontán, verbális közléseken át történik. A gyerekek megpróbálják elmondani, kimondani érzéseiket, gondolataikat, az adott helyzetben, ahol érzelmi viszonyulásaik, konfliktusaik jelennek meg.

A pszicho-dráma módszere másfajta közeledése, megismerési lehetőséget kínál. Közvetlenebb megnyilatkozást, valódi találkozást biztosít, mivel a csoporttagok eljátszák, lejátsszák a felmerülő szituációkat, konfliktusokat, problémákat. A játékban a viselkedés spontánabb, nem olyan kontrollált mint a szavakba foglalt megnyilvánulásoknál. A csoporttagok a játésszal való azonosulásban vagy elhatárolódásban maguk is könnyebben innoválódnak az eseményekben. /192/ Ezek a foglalkozások előre meghatározott időszakban hetente két órát vesznek igénybe. Az önismereti csoport előnyei többek között a személyiség, az önismeret fejlesztése, másokra figyelés, kommunikáció, kapcsolatteremtés megtanulása, s a csoportba tartozás érzésének növekedése.

A XX. század emberére jellemző a fokozott élettempó mellett a szociális kommunikáció csökkenése, a magányosságérzés, a kiegyensúlyozatlanság, a szorongás.

Az említett tréningek a gyermekek esetében lehetőséget adnak a jelenségek megelőzésére, hisz a gyakorlatok során és eredményeként javul a gyermekek alkalmazkodása, emelkedik vitalitásuk, fokozódik a szellemi stabilitásuk s ezek birtokában magától értetődőbb és természetesebb a szociális kontaktusteremtésük.

A vásolt tréningek általános iskolai gyakorlati életben való alkalmazása nemcsak a napközi otthoni nevelés hatékonyságát növeli, s a korszerűsítés tendenciáját fokozza, hanem beépítve az iskolaotthon, a klubnapközi szabadidős tevékenységrendszerébe, hozzájárul az egész napos neveléshez, egész napos foglalkoztatáshoz, s így közreműködik az általános iskola célkitűzésének megvalósításában.

Az általános iskola célját és feladatát az 1978-ban bevezetett Nevelési és Oktatási Terv rögziti, mely a tanítási órán kívüli nevelés, ezen belül az egész napos foglalkoztatás szempontjából neveléstörténeti jelentőségű. Magyarországi tanterv először foglalkozik a tanítási órán kívüli neveléssel, s azt a pedagógiai szemléletet kívánja érvényesíteni, amely a tanítási órán kívüli, szűkebben a napközi otthonban, iskolaotthonban, klubrendszerben folyó nevelésben nélkülözhetetlen, amely a pedagógustól elsősorban a gyermekek tevékenységének megtervezését, nevelését kívánja, s a tudatos nevelőhatások érvényesítésével a gyermekek öntevékenységre épít.

Annak érdekében, hogy az egész napos foglalkoztatás hozzájáruljon a tanórai, s tanítási órán kívüli nevelőhatások egységes rendszerre szervezéséhez az egész napos foglalkoztatást vezető napközis, iskolaotthonos, klubrendszerben dolgozó pedagógus a nevelőmunka tervezésében és megvalósításában működjön együtt a szülőkkel, az osztályvezetőkkel, osztályfőnökökkel, az uttörőcsapat vezetőjével, a szaktanárokkal,

a közművelődési intézmények illetékes munkatársaival. /193/
Tehát a társadalom elvárása az iskolától, hogy a tanulók
egész napos felügyeletén túl egyre többet vállaljon magára,
a tanítási órákon kívüli nevelési feladatokból főleg a nap-
közi otthon és az iskolaotthonos nevelőmunkára támaszkodik,
mely helyes szervezéssel és irányítással az össznevelési
eljárások kezdeményezőjévé válhat.

A nevelőiskola létrehozása, szüntelen fejlesztése több
éves programját jelenti köznevelésünknek. Egyetérthetünk
Eperjessy Gézáné 1973-ban megfogalmazott gondolatával:
"Lehetséges, hogy a neveléstörténetben új korszak kezdetét
jelenti majd az az időszak, amikor a társadalom fejlődése
a félnapos tanítóiskola helyett az egész napos nevelőisko-
la igényét fogalmazta meg." /194/

IV.

KÖVETKEZTETÉSEK, FELADATOK, PERSPEKTIVÁK

Amint azt a disszertációban már előzetesen jeleztük, az ezredforduló ipari fejlődésének szakaszában egyre több lett az olyan család, ahol mindkét szülő dolgozott. Ennek következtében nőtt a felügyelet nélkül maradt gyermekek száma, mely főleg Budapesten éreztette hatását.

Néhány haladó pedagógus kezdeményezésére a tanügyi hatóságok is keresték a magukra hagyott gyermekek nevelésének megoldását. Ez jelentette, hogy Budapesten 1900-ban "kísérleti" jelleggel, próbaként, majd a következő évtől valamennyi kerületben elrendelték a napközi otthonok felállítását. Ezzel a kezdeményezéssel indult meg hivatalosan a napközi otthonok önálló, szervezett nevelőmunkája. A legtöbb napközi otthonban a foglalkoztatás étkeztetésből állt, de néhol foglalkoztak a házi feladatok elkészítésével is, melyet az 1911-12-es tanévtől a tanév tíz hónapjára kiterjesztettek. E kezdeményezéseket a nehézségek ellenére nagy jelentőségűnek kell értékelnünk, hisz 5094 többnyire munkásgyermek meleg szobát, élelmet és több-kevesebb nevelői gondoskodást kapott.

A fővárosi közoktatási Ugyosztály - témánk szempontjából első - Utmutatójának /1901/ jelentősége nem kétséges, hisz a gyermekekkel való foglalkozás és étkeztetés szabályozásával tartalmazta a napközi otthonok munkájára vonatkozó utasításokat. Ezzel megközelítették a jelenlegi

napközi otthonok munkájának formáit, de tartalmában a napközi otthon nevelése a kapitalista társadalom jelle-
géből fakadóan még egyoldalú volt.

A tartalmi munka szerény fejlődése mellett azonban évről-évre emelkedett a napközivel rendelkező iskolák száma, s már egyre több nagyobb városban is szerveztek napközi otthonokat. Az első világháború kitörése, az ét-
kezési nyomor a napközi otthonba készítette a gyerekeket, ahol a tanulók életét - az iskola rendje, törvénye sze-
rint - a passzív fegyelem megtartása, az "állandó" tanu-
lás, a kevés és egyhangú foglalkoztatás jellemezte.

A Tanácsköztársaság közoktatási reformja az egységes állami iskolahálózat megteremtését tűzte ki célul. Szám-
talan, figyelemre méltó gyermekvédő intézkedést hozott, mely vonatkozott a napközi otthonok tárgyi feltételeinek javítására, a napközi otthoni nevelőmunka színvonalának emelése érdekében a gyakori, változatos foglalkoztatások szorgalmazására is.

A magyar Tanácsköztársaság leverését követően, a súlyos társadalmi problémák a napközi otthoni nevelésre is kihatottak. A napközi otthonok szükségességét felis-
merve a néptanítók és a jóteköny egyesületek egyre több gondot fordítottak a napközit igénylő gyermekekre. Nagy jelentőségűnek kell minősítenünk a III. Egyetemes Tanügyi Kongresszust, /1928/ mely először részletezte a napközi otthoni nevelés célját és feladatát, nem feledkezve meg a tárgyi és személyi feltételek tartalmi munkát meghatározó jelentőségéről sem. Bár a tézisek megfogalmazása pozitív

tendenciát mutatott, a gyakorlati megvalósításra azonban kismértékben került sor. Ennek oka a tárgyi-személyi feltételek hiánya, a napköziben folyó nevelőmunka hiányos körülhatárolása volt. Ezek a nehézségek, küzdelmek a napköziben dolgozó nevelők gyakori váltakozásához vezettek. A hatóságok úgy érezték - ha formálisan is - de tenniük kell valamit a napközi otthonok alapításának 40 éves jubileumi esztendeje" /1943/ alkalmából rendezett ünnepségre. Az évforduló alkalmából, 1943-ban kiadott Utmutató a napközi otthonok nevelőmunkájának hatékonyságát kívánta fokozni, viszont célját nem érte el, mivel a II. világháború sulyos csapása a napközi otthonokat is lebénította.

Hazánk felszabadulásával gyors és mélyreható politikai, gazdasági fejlődés következett, mely érintette a népoktatást s ezen belül a napközi otthonok fejlődését is. A nehéz időszak ellenére a napközis tanulók létszáma megduplázódott, ami az összes tanulók 1,3 %-át jelentette. Viszont a tárgyi feltételek hiánya, a magas csoportátlag, a nevelők felkészületlensége, az igazgatók helytelen értékelési koncepciója - mely csak a tanulmányi munkára és a fegyelmi helyzetre korlátozódott - elkeserítette, elriasztotta a nevelőket, akik ezek miatt továbbra is átmene-ti munkakörnek tekintették a napközi otthoni állást. E kedvesőtlen helyzet változtatásának érdekében figyelemre méltó az 1951-ben kiadott Utmutató, mely segítséget nyújtott a napközis nevelőknek, s elsőként fogalmazta meg, hogy a napközi otthon az általános iskola egyik legfontos-

sabb tanórán kívüli szervezeti formája. A segítségadást fokozta a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium által újra megszervezett napközis nevelők továbbképzése.

Az 1953-as év fordulat évet jelentett a napközi otthonok nevelőmunkájában. A legközvetlenebb segítséget a napközi otthoni munka színvonalának emeléséhez az első Kézikönyv /1953/ nyújtott.

Korszakhatárt jelentett a napközi otthonok fejlődésében az 1953-as Rendtartás is, mert elsőként jelölte meg a napközi otthonok nevelőmunkájával kapcsolatos követelményeket, s a feladatok sokrétű megjelölésével kellően hangsúlyozta, hogy a napközi otthoni nevelőmunka szervesen hozzájárul a szocialista nevelés célkitűzésének megvalósításához.

Az 1953-54-es tanévtől ugrásszerűen megemelkedett a napközis tanulók száma. /Az összes tanulók 2,8 %-a, mely 33559 fő./ E magas napközis tanulólétszám abból is eredt, hogy megkezdődött a vidéki napközi otthonok intenzív szervezése, a napközis országos hálózatának kiépítése. Némileg javulás tapasztalható a napközi otthonok tárgyi feltételeiben, de az önálló csoportterem, az ebédlő hiánya, az otthonosság nem megfelelő biztosítása, a heterogén, magas csoportlétszámból eredő zsúfoltság nagymértékben befolyásolta a napközi otthoni nevelőmunka hatékonyságát.

E korra jellemző minőségi változások elsősorban a nevelési célkitűzések és feladatok megjelölése terén jelentkeztek, viszont a mindennapi nevelőmunkában nem realizálódtak.

Az 1956-os ellenforradalmi időszak a napközi otthonok nevelőmunkáját is megsavarta. Ennek ellenére a napközi otthonok számának emelkedése, a napközis tanulók létszámának növekedése emelkedő tendenciát mutatott. Az otthonos légkör kialakításában, a tárgyi feltételek biztosításában változás nem tapasztalható, de néhány napköziben a szülők ilyen irányú kezdeményezése említésre méltó.

Az 1956-ban megjelent Rendtartás utasításai - mely kiterjedt a napközi otthon egész rendszerére - realitásukkal hozzájárultak e kérdés fontosságának előtérbe kerüléséhez és így a napközi otthonban dolgozó nevelők a tárgyi nehézségek ellenére igyekeztek a Rendtartásban rögzített feladatok teljesítésére.

A következő évtől figyelemre méltó fejlődés indult meg a napközi otthonok nevelőmunkájában. A dinamikus fejlődés egyre inkább a tartalmi munkára terelte a figyelmet. A további fejlődés céljából került kiadásra az 1957-es Kézikönyv, mely konkrét nevelési szituációk, példák elemzésével gyakorlati tanácsokat adott a napközi otthonban dolgozó nevelőknek.

A napközi otthoni nevelés fontosságát és előtérbe kerülését bizonyítja az 1960-ban megrendezett I. Országos Konferencia, ahol fontos kérdéskör volt a napközi otthon feladatainak helyes értelmezése. E probléma tisztázását az tette szükségessé, hogy eddig a napközi otthonokra sokkal több feladat hárult mint amennyinek megoldását szervezeti keretei lehetővé tették.

A napközi otthonban felmerülő problémákat az MM Uta-

sítás az 1960-61. tanév fő feladatainak meghatározásánál a következőkben jelölte meg: A napközi otthonban - bár a szocialista nevelés követelményeinek és a gyermekek életkorának megfelelően egységesebbé vált a nevelés - mégis kevés helyen működik jól a csoportközösség. A foglalkozási formákat optimális tartalommal megtölteni, és azt az iskolai nevelés folyamatába beépíteni, a közös nevelés szolgálatába állítani kevés nevelő tudta. A gyermekeket nem készítették fel kellően a gyakorlati életre, a fizikai munkára. Az oktató munka egyoldalúan elméleti beállítottságú. Tul sok a házi feladat, a gyermekek túl vannak terhelve.

A napközi otthoni nevelőmunka fejlődése szempontjából nagy jelentőségűnek kell értékelnünk a Napköziotthon-vezetők tapasztalatainak gyűjteménye I. /1960/ és II. /1961/ megjelenését, mely nagy segítséget nyújtott a gyakorló pedagógusoknak és helyes pedagógiai ismeretekkel lehetőséget biztosított a helyi sajátosságok, körülmények figyelembevételéhez. A napközi otthonok tartalmi munkájában történt fejlődés nem kétséges, de a mennyiségi növekedés, a nevelési célokban és feladatokban végbement változás fokozottabban felvetette a nevelőmunka színvonalának további emelését.

Az 1961. évi II. számú közoktatási törvény hatására, az új célkitűzések megvalósítása érdekében kidolgozott dokumentumok a napközi otthonok nevelőmunkájában is nagy méretű változást eredményezett.

Az iskolareform eredményes megvalósítása szükségessé tette az új módszerekkel kísérletező napközis nevelők ta-

tapasztalatainak összegyűjtését és széles körben való terjesztését. E célból került kiadásra a napközis nevelők III. Tapasztalatgyűjteménye /1964/. A napközis nevelők között is egyre nőtt a lelkes pedagógusok száma, melynek hatása - ha nem is általánosan - de megmutatkozott a napközi otthoni nevelőmunka eredményeiben, s az e munkával foglalkozó tapasztalatgyűjtemények, tanulmányok, cikkek számának emelkedésében.

A napközi otthonok számának gyors növekedésével megváltoztak a napközivel szemben támasztott társadalmi igények is. A társadalmi követelmények mindig a napközi otthonok tényleges lehetőségei előtt jártak. Így állt elő az a sajátos helyzet, hogy bár a napközi otthonok fejlődésükben óriási utat tettek meg, a napközis munka korábbi általános színvonalát alig lehet hasonlítani a maihoz. Mégis a meglehetősen objektív viszonyítási tényezők hiányában a napközi otthoni nevelőmunka értékelése - általában - a negatívumok irányából indul és oda is vezet vissza.

A normatívák hiányában a szülők, a pedagógusok nagy száma meglehetősen egyénileg keresi és állapítja meg, illetve értelmezi a napközi otthonok célját, feladatát, s ebből adódóan többnyire negatív kép rajzolódik ki a napközi otthonok munkájáról.

Hazánkban a napközi otthonok több évtizedes fejlődése sok tapasztalat összegyűjtését eredményezte. Ezeket mindenkor fel lehet és fel kell használnunk a napközi otthonok nevelőmunkájának korszerűsítése érdekében.

Múltunk haladó hagyományait figyelembe véve, úgy kell mun-

kánkat megterveznünk, hogy a napközi otthonokban a szocialista társadalom számára hasznos, sokoldalú embereket neveljünk. A további munkánk szempontjából döntő fontosságú, hogy felismerjük és helyesen értékeljük társadalmunk, népgazdaságunk jelenlegi helyzetét, teljesíthető feladatokat határozzunk meg és törekedjünk azok tervszerű és maradéktalan megvalósítására.

A dolgozatban elemzett tapasztalatok alapján a napközi otthonok fejlesztésének távlati feladatait a következőkben foglalhatjuk össze:

- törekedni kell a napközi otthon tevékenységrendszérében rejlő megnövekedett nevelési lehetőségek érvényre juttatására;
- meg kell újítani a napközi otthoni nevelőmunka módszerét és stílusát, változtatni kell a napközi otthonok élet- és munkarendjén, figyelmet fordítva a sokoldalú közösségi tevékenységre;
- el kell érni, hogy a napközi otthonok a pedagógiai gondoskodás középpontjába kerüljenek;
- a pedagógusképzésben célul kell kitűzni, hogy a napközi otthoni nevelőmunka elméleti és módszertani ismeretei beépüljenek a képzés folyamatába és a továbbképzés megfelelő felkészítést nyújtson a napközi otthonban dolgozó pedagógusoknak; nyújtson ez segítséget mind a permanens önművelődésben, mind a szervezett továbbképzésekben résztvevő gyakorló nevelők számára is;

- erősíteniünk kell azt a szemléletet, hogy egyre határozottabban kell tudatosítanunk, hogy a napközi otthoni nevelés rendszerében a pedagógus - a nevelési célkitűzéseket tekintve - "kulcsszerepben" van, s e szerep megvalósítása, a tanulói személyiség eredményes formálása a pedagógus személyiségének is függvénye;
- tudatosítanunk kell, hogy a napközi otthoni nevelés magába foglalja a céltudatosan tervezett és szervezett hatások összessége mellett a spontán érvényesülő hatásokat is, amelyek formálják a tanulók szemléletét, magatartását, tevékenységét s egyben a személyiséget is;
- a tanulók társadalmi elkötelezettségének, közösségi aktivitásának fejlesztése érdekében - az életkori sajátosságokat és a napközi otthoni munka jellegét is figyelembe véve - segíteni kell a tanulók önállóságának és kezdeményező-készségének kibontakoztatását;
- célul kell kitűzni olyan foglalkoztatási formák kialakítását, amelyek alkalmazkodnak a gyermekek életkora által meghatározott igényekhez, érdeklődésükhöz s vonzók is számukra;
- az eddiginél tágabban kell értelmezni a személyi adottságok, a tehetségek kibontakoztatását, fejlesztését, melynek során a napközi otthon adta lehetőségeket kihasználva a tehetséges gyermekek számára több és változatosabb lehetőséget kell teremteni képességeik fejlesztésére;

- napközi otthonaink nevelőmunkájának egyik feladata azoknak a pedagógiai megoldásoknak a megteremtése, amelyek segíteni tudják a hátrányos helyzetű gyermekek hatékonyabb támogatását;
- a napközi otthonok munka- és szervezeti formáit az egész napos nevelés irányába kell fejleszteni;
- a napközi otthonok fejlesztésének együtt kell járnia az egész napos foglalkoztatás feltételeinek érezhető javulásával: egészséges, kulturált környezet biztosítása, elfogadható, az egyéni foglalkoztatást is lehetővé tevő csoportlétszámok és színes programok kialakítása;
- a napközi otthon megnövekedett feladatainak ellátása - az ott dolgozó pedagógusok létszámának további növelése, szakértelmük, nevelőmunkájuk nagyobb elismerése mellett - gyermekfelügyelők alkalmazását is szükségessé teszi;
- javítani kell a napközi otthoni nevelőmunkával kapcsolatos körszerűsítés feltételeit, s szorgalmazni kell a segédanyagok kidolgozását, megvitatását és megjelenését is;
- a tanulók világnézetének és magatartásának pozitív formálását csakis akkor lehet sikeresen megoldani, ha egységes szemlélet és követelmények érvényesülnek a tanulók életét befolyásoló intézmények és szervezetek tevékenységében. Ennek érdekében kiemelkedő fontosságu a napközi ott-

hon és a tanulók nevelésére hivatott különböző intézmények és szervezetek koordinálása;

- törekedni kell arra, hogy a napközi otthoni ellátást igénylő tanulók felvétele biztosított legyen;
- tervszerűbben és körültekintőbben kell tájékoztatni a szülőket is a napközi otthonnal szemben támasztott elvárásokról.

A társadalmi célok eredményes megvalósítása mind jelentősebben függ az embertől, mint szubjektív tényezőtől. A képességek fejlesztése, a szemlélet, a magatartás formálása, a társadalom és a kisebb közösségek céljai, gondjai és problémái iránti érzékenység, a céltudatos tevékenység és feladatvállalás belső indítékainak kialakítása, a közösségi és egyéni érdekek összehangolása jelenteli a legfontosabb feladatokat - melyeket az iskolának így a napközi otthonnak is teljesíteni kell.

Ahhoz, hogy a napközi otthon a megjelölt feladatainak jól megfeleljen és valóban az általános iskola szerves részévé váljon, szükség van a tapasztalatok összegyűjtésére, elemzésére, általánosítására, a szocialista pedagógia elvi és gyakorlati célkitűzéseinek figyelembe vételére és a jelentkező időszakos problémák gyors, maradéktalan megoldására.

1. sz. melléklet

A továbbképzés elméleti programja /126/

1959-60.

A következő 14 előadás megtartására kerül sor:

- a napközi otthonban folyó nevelőmunka feladatainak áttekintése, összefüggései
- A napközi otthonban folyó pedagógiai munka tervezése
- A dialektikus materialista világnézetre nevelés lehetőségei a napközi otthonban
- Az erkölcsi nevelés feladatai és módszerei a napközi otthonban
- Az akarat és a szocialista jellem nevelése
- A tanulók esztétikai nevelésének lehetőségei a napközi otthonban
- A 6-14 éves fiú és leány tanulók testi és lelki fejlődésének sajátosságai
- A napközi otthon egészségügyének kérdései
- A gyülekezési idő szervezési és nevelési kérdései
- A napközi otthonban folyó eredményes tanulás lélektani és pedagógiai kérdései
- A napközi otthoni munkafoglalkozások tartalmi és módszertani kérdései
- A napközi otthonban folyó játékfoglalkozások fiziológiai, pszichológiai és pedagógiai hatása, a foglalkozások

vezetésének módszertana

- A napközi otthon szórakoztató és egyéb otthonon belüli és kívüli foglalkozásai.

2. sz. melléklet

A budapesti napközi otthoni nevelők továbbképzésének /128/
1960/61. tanévi programja

A programterv összeállításának fő szempontja, hogy az elmélet és gyakorlat helyes arányban legyen.

Előadások:

1. A napközi otthonban folyó pedagógiai munka lényege és a munka tervezése.
2. A napközi otthoni pedagógus személyiségének fontosabb tulajdonságai.
3. A napközi otthon egészségügyének kérdései.
4. A napközi otthon vezetőjének feladatai az iskolával és a családdal való kapcsolat kiegészítésében.
5. A tanulói személyiség megismerésének pszichológiai és pedagógiai alapjai, feladatai és módszerei a napközi otthonban.
6. A napközi otthoni közösség megszervezése és nevelése
7. A készülő új iskolareform lényege, főbb kérdései, ebből eredően a napközi otthoni nevelők feladatai
8. A dialektikus materialista világnézet alakításának és az értelmi nevelésnek lehetőségei a napközi otthonban.
9. A napközi otthoni "gyülekezési idő" szervezési és nevelési kérdései
10. A napközi otthonban folyó esztétikai nevelés feladatai és módszerei.

II. Az erkölcsi nevelés feladatai és módszerei a napközi otthonban

Szemináriumi foglalkozások "speciális" előadásai:

1. A napközi otthonban folyó tanulás pszichológiai és pedagógiai kérdései /Két tanulási bemutató foglalkozást tartunk a hallgatók számára/
2. Játékfoglalkozások a napközi otthonban. A játék pedagógiai hatása. Játékelméleti kérdések. Két bemutatót - szobait, szabadtérít tartunk.
3. A napközi otthon otthonon belüli és kívüli szórakoztató foglalkozásainak tartalmi és módszertani kérdései - Egy szórakoztató foglalkozás bemutatót tartunk.
4. A film, rádió és a magnetofon felhasználása a napközi otthoni nevelőmunkában. Gyakorlati bemutatóval egybekötve.
5. A bábjáték nevelő szerepe és felhasználási lehetőségei Gyakorlati bemutatóval egybekötve.

Gyakorlati képzés:

A napközi otthoni nevelők gyakorlati jártasságának és készségének fejlesztése érdekében a következő foglalkozásokat tervezzük:

1. Munkafoglalkozások 20 órában a hallgatók közvetlen

részvételével.

2. A hallgatók elsajátítják a filmvetítőgépek és a magnetofon kezelését.
3. Több órán gyermekjátékokat tanulnak, valamint játékos könyveket tanulmányoznak, és játékokat pedagógiai szempontból elemeznek.
4. Ismertetjük a tanfolyam résztvevőivel a bábkészítés, a bábszínpadkészítés és a bábozás technikáját.

Füle Sándor

a Főváros Pedagógiai Szeminárium

Pedagógiai Tanszékének tanára

3. sz. melléklet

A Tanítóképző Intézetek óraterve /139/
1959.

Tantárgy	F é l é v e k				
	I.	II.	III.	IV.	V-VI.
Marxizmus-leninizmus	3	3	3	3	3
Orosz nyelv	2	2	2	2	-
Lélektan	3	2	3	-	-
Logika	2	-	-	-	-
Pedagógia					
a/ neveléstan	-	2	2	-	-
b/ oktatástan	-	4	-	-	-
Neveléstörténet	-	-	-	2	3
Anyanyelvi ismeretek	2	2	-	-	-
Osztályon,					
iskolán kívüli munka	-	-	-	5	4
Földrajz	-	-	2	-	-
Matematika	2	2	-	-	-
Módszertan					
a/ anyanyelv	-	2	2	2	-
b/ számtan	-	2	2	-	-
Mezőgazdaságtan	-	-	2	2	-
Ének és módszertana	3	2	2	2	3
Rajz és módszertana	3	3	2	2	4
Kézimunka és módszer-					
tana	3	-	-	-	2
Testnevelés és mód-					
szertana	2	2	3	2	4
Ifjúsági irodalom	2	2	-	-	-
Gyakorlati képzés	-	-	6	6	6
	27	30	31	28	29

4. sz. melléklet

A Tanítóképző Intézetek 1964/65. tanévben élethe /141/

lépett óraterve

Tantárgyak	F é l é v e k					Összes óra- szám
	1	2	3	4	5	
	oktatási hetek száma					
	15	15	15	15	15	
Marxizmus-leninizmus	2/1	2/1	2/2	2/1	1/1	225
Logika	2/0	-	-	-	-	30
Lélektan	2/1	2/1	2/1	-	-	135
Oktatáselmélet	3/1	-	-	-	-	60
Neveléselmélet	-	2/0	2/1	-	-	75
Neveléstörténet	-	-	-	-	2/1	45
Népművelés	-	-	-	1/0	0/2	45
Anyanyelvi ismeretek módszer- tana	-	0/3	0/3	-	-	90
Számítástanítás módszertana	-	0/2	0/2	-	-	60
Környezetismeret módszertana	-	0/3	-	-	-	45
Énektanítás módszertana	-	-	-	0/2	-	30
Rajztanítás módszertana	-	-	-	0/2	-	30
Gyakorlati foglalkozás módszertana	-	-	0/2	-	-	30
Testnevelés módszertana	-	-	-	0/2	-	30
Tanítási gyakorlat	-	-	0/6	0/6	0/3	225
Anyanyelvi és irodalmi ismeretek	1/2	1/2	-	2/0	4/0	180
Orosz nyelv	0/2	0/2	0/2	0/2	-	120
Művészettörténet	-	-	-	-	2/0	30
Matematika	0/2	0/2	-	-	-	60
Földrajz	-	-	-	2/0	-	30
Mezőgazdaságtan	-	-	-	2/0	-	30
Anatómia-fiziológia	2/0	-	-	-	-	30
Gyakorlati foglalkozás	0/2	0/2	-	-	-	60
Ének	0/3	0/3	0/2	0/3	0/3	210

Rajz	0/2	0/2	0/2	-	0/2	120
Testnevelés	0/2	0/2	0/2	-	0/2	120
Heti óraszám	30	32	31	27	23	2145
Elméleti órák száma	12	7	6	9	9	
Gyakorlati órák száma	18	25	25	18	14	
Fakultativ tárgy	0/2	0/2	0/2	0/2	0/2	150
Kollokvium	4	3	3	1	3	
Gyakorlati jegy	2	6	5	5	3	
Aláírás	6	4	3	5	4	

5. sz. melléklet

Iskolatthonos osztályok napi időbeosztása /180/

/1-2. osztály/

a/ 1. Önálló foglalkozás	8	-	8,30
2. Reggeli	8,30	-	8,45
3. Két tanóra	8,45	-	10,25
4. Szabadidő	10,25	-	12
5. Ebéd	12	-	12,30
6. Alvás, pihenés	12,30	-	13,30
7. Frissítő torna a szabadban	13,30	-	13,45
8. Önálló foglalkozás	13,45	-	14,15
9. Két tanóra	14,25	-	16,05
10. Uzsonna	16,05	-	16,15
11. Szabadidő	16,15	-	17
b/ 1. Első tanóra	8	-	8,45
2. Reggeli	8,45	-	9
3. Második tanóra	9	-	9,45
4. Szabadidő	9,45	-	11,30
5. Önálló foglalkozás	11,30	-	12
6. Ebéd	12	-	12,30
7. Alvás, pihenés	12,30	-	13,30
8. Frissítő torna a szabadban	13,30	-	13,45
9. Két tanóra	13,45	-	15,25
10. Uzsonna	15,25	-	15,40
11. Önálló foglalkozás	15,40	-	16,10
12. Szabadidő	16,10	-	17

6. sz. melléklet

Iskolaotthonos osztályok napi időbeosztása /181/

/ 3-4. osztály/

1. Frissítő torna	8	-	8,15
2. Reggeli	8,15	-	8,30
3. Önálló foglalkozás	8,30	-	9,15
4. Első tanóra	9,25	-	10,10
5. Második tanóra	10,20	-	11,05
6. Harmadik tanóra	11,15	-	12
7. Szabadidő	12	-	12,45
8. Ebéd	12,45	-	13,15
9. Szabadidő	13,15	-	14,15
10. Negyedik tanóra	14,15	-	15
11. Ötödik tanóra	15,15	-	16
12. Szabadidő	16	-	17

Megjegyzés:

A 3. pontban megjelölt időhatár az önálló foglalkozás maximális időtartamát jelzi. Amelyik napon nincs szükség 45 perces tanórán kívüli önálló foglalkozásra, azon a napon a délelőtti szabadidő tartama nő.

7. sz. melléklet

Napközi otthoni csoportok helyiségeinek berendezése /182/

A/ Butorok, egyéb berendezési tárgyak

Magnevezés	Fontossági sorrend	Mennyiség				
		cs.	t.	2t.	4t.	6t.
Tanulói asztal, fiókos vagy polcos ajánlott sorrendje:	I.	-	1	-	-	-
- egyszemélyes						
- kétszemélyes						
Nevelői asztal	I.	1	-	-	-	-
Társalgóasztal	II.	1-2	-	-	-	-
Tanulói szék favázás, kárpitozott	I.	-	1	-	-	-
Egyéb ülőkék 1-2. osztályosok számára	I.	-	1	-	-	-
társalgósarokhoz	II.	4-6	-	-	-	-
Tanulói tanszerszekerény, tanu- lónként külön fiókkal	I.	1	-	-	-	-
Szakmai eszköztároló szekrény	I.	1	-	-	-	-
Játékszekrény	I.	1	-	-	-	-
Könyveszekrény	I.	1	-	-	-	-
Táskatartó polc vagy állvány	I.	1	-	-	-	-
Játékpole vagy állvány	I.	1-2	-	-	-	-
Könyvespolc vagy állvány	I.	1-2	-	-	-	-
Cipőspole, elfedhető, lehetőleg előtérben	I.	1	-	-	-	-
Fektető 1. osztályosok számára	I.	-	1	-	-	-
Fektető, pihentetéshez	I.	2-4	-	-	-	-
Kispárnák, cserélhető huzattal	I.	2-4	1	-	-	-
Takarók	I.	2-4	1	-	-	-
Szekrény vagy állvány a párnák, takarók tárolásához	I.	1	-	-	-	-

B/ Egészségügyi, tisztálkodási berendezések, eszközök

Megnevezés	Fontossági sorrend	Mennyiség				
		cs.	t.	2t.	4t.	6t.
Mentőláda felszerelve	I.	1	-	-	-	-
Folyóvízes mosdókagyló	I.	-	-	-	-	1
vagy						
Tartályos folyóvízes kézmosó berendezés	I.	-	-	-	-	1
Fedett vízeskanna tartályos folyóvízes berendezéshez	I.	1	-	-	-	-
Vödör, fedhető	I.	1	-	-	-	-
Törülközőtartó állvány vagy fali fogasok, tanulónként külön horoggal /törülközők mögött lemosható falburkolat/	I.	-	1	-	-	-
Törülköző	I.	-	1	-	-	-
Körömkefe	I.	-	-	-	-	1
Szappan	I.	mosdókagylónként 2-2 db folyamatosan pótolva				
Fogkefe, fedett tárolásban	I.	-	1	-	-	-
Fogmosópohár, fedett tárolásban	I.	-	1	-	-	-
Fésű /egyéni felszerelés között/	I.	-	1	-	-	-
Üveg pohár, lehetőleg törhetetlen, fedett tárolásban	I.	-	1	-	-	-
Vízeskancsó, porcelán vagy üveg	I.	1	-	-	-	-
Kistányér, porcelán vagy üveg	I.	-	1	-	-	-
Tálca	I.	1-2	-	-	-	-
Papírszalvéta	I.	folyamatos pótlással				
Egészségügyi papír	I.	folyamatos pótlással				
Papucs	I.	-	1	-	-	-
Ruhakefe	I.	-	-	-	-	1
Cipőkefe	I.	-	-	-	-	1
Sárkefe	I.	-	-	-	-	1
Falitükör	I.	1	-	-	-	-
Lábtörlők, bejáratok előtt	I.					

Kabátfogas /falihorog/, elfed- hető, lehetőleg előtérben	I.	-	1	-	-	-
Fedett hulladékartó	I.	1	-	-	-	-
Játékszőnyeg /nagymeretű/	I.	1	-	-	-	-
Vetítőállvány	I.	1	-	-	-	-
Fali vagy asztali óra	I.	1	-	-	-	-
Tábla /zöld, lapokható, elfüg- gönyözhető	I.	1	-	-	-	-
Függöny /természetes világítást nem zavaró/	I.					
Elsötétítő függöny	I.					
Vászonredőny	I.					
Világítótestek /kétsorosan/	I.					
						izzólámpa esetén 200 Lux
						fénycső esetén 400 Lux
Fűtőtestek	I.					előírás szerint
Vaskályha esetén védőrács	I.					kályhánként
Szobahőmérő	I.	1	-	-	-	-
Ablakhőmérő	I.	1	-	-	-	-
Esernyőtartó /előtérben/	I.	1-2	-	-	-	-
Naptár	I.	1	-	-	-	-
Ceruzahegyező, mechanikus	I.	1	-	-	-	-
Falikepek	I.					
Cserepes vagy ládás növények	I.					
Virágtartók	I.					
Virágöntöző kanna	I.	1	-	-	-	-
Villanykapcsolók	I.					előírás szerint
Dugaszoló aljzatok	I.					előírás szerint
Előtérben padok vagy ülőkék	I.					

Takarítási eszközök:

kefeseprű	I.	1	-	-	-	-
szemétlapát	I.	1	-	-	-	-
padlótörölő ruha	I.	1	-	-	-	-
portörölő ruha	I.	1	-	-	-	-
nyelk hengerseprű, szemét-tartályos	II.	1	-	-	-	-
porszívó	II.	napközi otthonban egy				
Elektromos vasaló	I.	1	-	-	-	-
Vasalóállvány, gumi lábalátéttel	I.	1	-	-	-	-
Mosógép	II.	napközi otthonban egy				

C/ Étkezőhelyiségek berendezése, felszerelése

Megnevezés	Fontossági sorrend	Mennyiség				
		cs.	t.	2t.	4t.	6t.
Étkezőasztalok, lemosható lap- pal, lehetőleg négyszemélyes	I.	-	-	-	1	-
Asztalterítők, mosható	I.	asztalonként				
Székek	I.	-	1	-	-	-
Étel- és edényszállító kocsi	I.	étkezőhelyiségben 1-2				
Porcelán lapostányér	I.	-	1	-	-	-
Porcelán mélytányér	I.	-	1	-	-	-
Porcelán vagy üveg kistányér	I.	-	1	-	-	-
Kompótostálka	I.	-	1	-	-	-
Porcelán csésze vagy bögre, aljjal	I.	-	1	-	-	-
Üveg pohár, lehetőleg törhetetlen	I.	-	1	-	-	-
Rozsdamentes étkészlet:						
evőkanál	I.	-	1	-	-	-
villa	I.	-	1	-	-	-

kés	I.	-	1	-	-	-
kiskanál	I.	-	1	-	-	-
merőkanalak	I.	-	-	-	1-1	-
husvilla	I.	-	-	-	1	-
Vizeskancsó, porcelán vagy üveg	I.	-	-	-	1	-
Levesestál, legalább négyadagos	I.	-	-	-	1	-
Főzelékestál, legalább négyadagos	I.	-	-	-	1	-
Husostál, legalább négyadagos	I.	-	-	-	1	-
Kenyérkosár, legalább négyadagos	I.	-	-	-	1	-
Tálcák, tálak	I.	szükség szerint				
Papírszalvéta, minden étkezéshez	I.	folyamatos pótlással				
Fehér kötények és rövid fehér kabátkák,		ügyeletes gyermekbrigádok létszáma szerint, legalább két váltásban				
fehér fejezők és fehér csákók	I.					
Uzsonnaszállításhoz tálca vagy kosár, kendővel	I.	1-2	-	-	-	-

8. sz. melléklet

Tervezett klubok /188/

Az előzetes választások, érdeklődés alapján a klubok a következő létszámokra számíthatnak:

Orosz nyelvbarát	8-10 fő
Könyvtáros	10-12 fő
Természetjáró	27-30 fő
Ügyes kezek	15-16 fő
Vöröskeresztes	14-16 fő
Csillagász	8-9 fő
Honismereti	8-9 fő
Kis matematikusok	9-10 fő
Ezermester	15-20 fő
Kis vegyészek	8-10 fő
Anyanyelvi	8-9 fő
Képzőművészeti	15-17 fő
Kaméleon	12-14 fő
Önképzőkör	10-12 fő
Kis zenészek	10-12 fő
Angol nyelvi klub /társalgás/	8-10 fő
Angol nyelvi játékok	20-25 fő
Német nyelvi játékok	15-20 fő

Az előzetes jelentkezések alapján tanulóink kb. 60-65 %-a kíván a különböző klubtevékenységekben részt venni.

Előreláthatólag a következő t á r s a d a l m i uton
vezetett klubokat indítjuk:

Népi játékok klubja /Néprajzi Múzeum szervezésében/

Bábosok klubja /Bábszínház szervezésében/

Könyvtáros-képző klub /I. sz. Gyermekkönyvtár/

Modellező klub /MHSZ/

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Hanák Sándor: Magyarország története az abszolutizmus és a dualizmus korában
Bp. 1960. 82-90. old.
2. Nemzeti Nénevelés 1908. 92. old.
Bogyai Kálmánné
3. A fővárosi szeretettház Első Értesítője
Bp. 1877.
4. Karsai Sándor: A gyermekvédelem története
Gyermekvédelem Lapja 1926.
5. Magyarország 1902. 161. sz. 5. old.
6. Lévai Ödön: A dolgozó gyermekek
1906. I. 15. old.
7. Rottenbiller Fülöp: Az Országos Gyermekvédő Liga
30 évi működése
Bp. 1936.
8. Kun Béla: A fiatalokoruk támogatására hivatott jótékonycélu intézmények Magyarországon
Bp. 1911.
9. A népiskola jubileumához 1893.
A tanítók nyomorusága 1892.
Dokumentumok a magyar nevelés történetéből /1849-1919/
Szerk.: Köte Sándor-Ravasz János
Tk. Bp. 1979. 198-204. old.

10. Javaslatoak a népoktatás gyökeres reformjára
Dokumentumok a magyar nevelés történetéből 1849-1919
Szerk.: Kóte Sándor - Ravasz János
Tk. Bp. 1979. 206. old.
11. A szünidei gyermektelep egyesület háza
Vasárnapi Ujság 1892. 7. sz. 124. old.
12. Vasárnapi Ujság 1889. 28. sz. 425. old.
13. Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus
Magyarország 1899. 254. sz. 4. old.
14. Magyarország 1899. 251. sz. 1. old.
15. A fővárosi közjótékonyági bizottság ülése
Fővárosi Lapok 1888. 107. sz. 786. old.
16. Budapesti Szünidei Gyermektelep Egyesület
Az elemi népoktatás enciklopédiája
Bp. 1911.
17. Javaslatoak a népoktatás gyökeres reformjára /1895/
Dokumentumok a magyar nevelés történetéből /1849-1919/
Szerk.: Kóte Sándor - Ravasz János
Tk. Bp. 1979. 206. old.
18. Kindovits Pál: Budapest VI. ker. Angyalföldi községi
elemi iskola 30 éves fennállásának története
Bp. 1923. 24. old.
19. Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus
Magyarország 1899. 257. sz.
20. Tantárgytörténeti tanulmányok II. kötet
Szerk.: Garami Károly
Bp. 1963.

21. A székesfővárosi szakfelügyelő évi jelentése
Magyarország 1902. 37. sz.
22. Kézikönyv az általános iskolai napköziotthon-vezetők számára
Szerk.: Nagy László
Bp. Tk. 1957.
23. A napközi otthonok terjedése
Magyarország 1909. 210. sz.
24. Scuschny Henrik: Iskola és egészség
Bp. 1914.
25. Napközi otthonok
Budapesti Székesfővárosi Iskolák Évkönyve
1910/11. 104. old.
26. Az Est Hármaskönyve - Nyíregyháza, Abaujszántó
692-694. old.
27. Tanítók a munkások gyermekeiért
Dokumentumok a magyar nevelés történetéből 1849-1919
Szerk.: Kőte Sándor - Ravasz János
Tk. Bp. 1979. 449-450. old.
28. Az Est Hármaskönyve Újpest 339-340. old.
29. Tanulmányok a magyar Tanácsköztársaság nevelésügyének köréből
MPT Bp. 1969. 51. old.
30. A Magyarországi Tanítók Szakszervezetének közoktatásügyi programja /1918/
Dokumentumok a magyar nevelés történetéből
Szerk.: Kőte Sándor - Ravasz János
Tk. Bp. 1979. 482-483. old.

31. 1919. Borsodi Emlékek
Összeállította: Gyárfás Imre - Ibos Iván
Miskolc 1959.
32. A szocialista Kommunista Munkások Magyarországi
Pártjának programja
Dokumentumok a magyar nevelés történetéből
Szerk.: Kőte Sándor - Ravasz János
Tk. Bp. 1979. 502. old.
33. 1919. Borsodi Emlékek
Összeállította: Gyárfás Imre - Ibos Iván
Miskolc, 1959. 54. old.
34. A gyermekek testi és lelki védelme
A Forradalmi Kormányzótanács LXXI. sz. rendelete
Dokumentumok a magyar nevelés történetéből
Szerk.: Kőte Sándor - Ravasz János
Tk. Bp. 1979. 507. old.
35. Weltner Jakab: Forradalom, bolsevizmus, emigráció
Valóság 1929.
36. A Magyar Tanácsköztársaság művelődési politikája
Gondolat Kiadó 1959. 57. old.
37. Vincze László: A magyar Tanácsköztársaság közoktatás-
politikája
Bp. 1959. 25-26. old.
38. 1919. Borsodi Emlékek
Összeállította: Gyárfás Imre - Ibos Iván
Miskolc 1959. 45. old.
39. Magyar népoktatás Budapesten
1928. 85. old.

40. Tanterv az elemi népiskolák számára

Bp. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda 1925. 9. old.

41. Tanterv az elemi népiskolák számára

Bp. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda 1925. 93. old.

42. Adatok a gyermek és ifjúságvédelem történetéhez

Kézirat Bp. 1960.

Műv.Min. Gyermek- és Ifjúságvédelmi Osztály

43. Sárközi István: Az ellenforradalmi rendszer népiskolapolitikája Magyarországon

Akadémiai Kiadó, Bp. 1980. 85. old.

44. Borsodi Emlékek

Összeállította: Gyárfás Imre - Ibos Iván

Miskolc, 1959.

45. Est Hármaskönyve - Kispest 1927. 323. old.

46. Est Hármaskönyve - Újpest 1927. 339. old.

47. Est Hármaskönyve - Győr 1927. 422. old.

48. Est Hármaskönyve - Kaposvár 1927. 437. old.

49. Est Hármaskönyve - Nyiregyháza, 1927. 692-693. old.

50. A magyar Tanácsköntársaság művelődéspolitikája

Gondolat Kiadó 1959. 329. old.

51. Adatok a gyermek- és ifjúságvédelem történetéhez

Műv.Min. Gyermek- és Ifjúságvédelmi Osztály

Kézirat 1960. 125. old.

52. Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus Naplója II.köt.

1928. 276-278. old.

53. Magyar Pedagógiai Lexikon

Révai Irodalmi Intézet 1933.

54. Sárközi István: Az ellenforradalmi rendszer népiszkolapolitikája

Akadémiai Kiadó, Bp. 1980. 210. old.

55. Tanterv és Utmutatások a nyolcosztályos népiskola számára /III.kötet/

Kir. Magyar Egyetemi Nyomda Bp. 1941. 11. old.

56. Utmutató a napközi otthon nevelőmunkájához

Bp. 1943.

57. Kézikönyv az általános iskolai napköziotthon-vezetők számára

Tk. Bp. 1957.

58. Köznevelésügyi beruházásaink

Köznevelés 1953. 6. sz. 142. old.

59. A hároméves terv

Köznevelés 1953. 7. sz. 165. old.

60. Falusi pedagógusok Országos Konferenciája

Köznevelés 1954. 22-23. sz. 405-426. old.

61. Horváth Márton: A demokrácia közoktatási rendje 1945-1948.

Tk. Bp. 1975.

62. Vaskó László: A köznevelésügy fejlődése a tiszántúli tankerületben /1944-1950/

Debrecen 1980. 92. old.

63. Horváth Márton: A demokrácia közoktatási rendje /1945-1948/

Tk. Bp. 1975.

64. Vaskó László: A köznevelésügy fejlődése a tiszántúli
tankerületben /1944-1950/
Debrecen 1980. 92. old.
65. Tanterv az általános iskola számára
Országos Köznevelési Tanács Bp. 1946.
66. Szabolcsi Miklós: Az iskolák államosítása után
Köznevelés 1948/13. 289. old.
67. Simonics Istvánné: Az új tantervről
Köznevelés 1950. 15. sz. 433. old.
68. Pedagógiai Tudományos Intézet
Pedagógiai Szemle 1951. 5. sz. 16. old.
69. Zibolen Endre: A rendes tanítások megkezdődtek
Az iskolák újjáépítésének első nyomai az egykori
sajtókban
Köznevelés 1965. 6. sz. 204. old.
70. Budapesti Székesfőváros statisztikai évkönyve
Bp. Székesfőváros Statisztikai Hivatala 1948.
71. Statisztikai tájékoztató 1964/65
Alsófoku Okt. M. Terv. főoszt.
Statisztikai Oszt. Kiadványa
Összeállította: Kurucz Dezső
72. Család és Iskola 1952. 3. sz. 22. old.
73. Statisztikai tájékoztató 1964/65
Alsófoku Okt. M. Terv főoszt.
Összeállította: Kurucz Dezső
Statisztikai Oszt. Kiadványa

74. Willert Andor: Köznevelés 1953. évi költségvetése
Köznevelés 1953. 1. sz. 1. old.
75. Statisztikai tájékoztató 1964/65
Alsófoku Okt. M. Terv főoszt.
Statisztikai Osztály Kiadványa
Összeállította: Kurucz Dezső
76. Statisztikai tájékoztató 1964/65
Alsófoku Okt. M. Terv főoszt.
Statisztikai Osztály Kiadványa
Összeállította: Kurucz Dezső
77. Család és Iskola 1953. 3. sz. 32. old.
78. Horváth Mátyás: Villamossági Gyár patronáló munkája
Család és Iskola 1954. 10. sz. 12. old.
79. Innen - Onnan rovatból
Család és Iskola 1954. 7-8. sz. 13. old.
80. Pátkay Imréné: Az iskolai napközi otthonok munkájáról
Köznevelés 1954. 2. sz. 33. old.
82. Pátkay Imréné: Az iskolai napközi otthonok munkájáról
Köznevelés 1954. 2. sz. 34. old.
82. Rendtartás az általános iskola számára
Tk. Bp. 1953. XIV. évf.
83. Kézikönyv az általános iskolai napköziotthon-vezetők számára
Szerk.: Ujhelyi Tihamérné
Tk. Bp. 1953.
84. Balázs Mihály: A kongresszus utmutatásával
Család és Iskola 1954. 6. sz. 2. old.

85. Faludi Szilárd: Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből I-II. kötet /Könyvismertetés/
Pedagógiai Szemle 1963. 9sz. 864. old.
86. Ágoston György: A társadalom felelőssége ifjúságunkért
Köznevelés 1955. 1. sz. 1-3. old.
87. Megjegyzés egy statisztikához
Család és Iskola 1958. 6. sz. 8. old.
88. A magyar pedagógia a kibontakozás útján
Ágoston György, az Akadémia Pedagógiai Főbizottsága elnökének vitabevezető előadása
Pedagógiai Szemle 1956. 4. sz. 289. old.
89. Mai iskolarendszerünk fejlődése
A pedagógia időszerű kérdései hazánkban
Tk. Bp. 1972. 75. old.
90. Mai iskolarendszerünk fejlődése
A pedagógia időszerű kérdései hazánkban
Tk. Bp. 1972. 72. old.
91. Mai iskolarendszerünk fejlődése
A pedagógia időszerű kérdései hazánkban
Tk. Bp. 1972. 78. old.
92. Urr József: A Borsod megyei brigádvizsgálat eredményeiről
Köznevelés 1955. 13. sz. 303-304. old.
93. Kovácsnay Rezső: Köszöntjük pártunk kongresszusát
Köznevelés 1959. 21. sz. 481-482. old.
94. Tihanyi Andor: Az általános iskola alsó négy osztályának tanterv tervezete
Pedagógiai Szemle 1955. 1. sz. 29. old.

95. Tanterv az általános iskolák számára
Tk. Bp. 1956.
96. Rendtartás az általános iskolák számára
Tk. Bp. 1956.
97. Katona Katalin: Tanulóifjúságunk erkölcsi eszményeiről
Köznevelés 1959. 6. sz. 130. old.
98. Család és Iskola 1953. 3. sz. 11. old.
99. A köznevelés hírei
Köznevelés 1955. 16. sz. 366. old.
100. A Köznevelés hírei
Köznevelés 1955. 2. sz. 45. old.
101. A Köznevelés hírei
Köznevelés 1955. 22. sz. 514. old.
102. Rövid hírek
Köznevelés 1956. 12. sz. 299. old.
103. A Néktanács hírei
Család és Iskola 1958. 3. sz. 14. old.
104. A Köznevelés hírei
Köznevelés 1960. 10. sz. 301. old.
105. Nagy Zsuzsa: Országos Tanácskozás a napközi otthonról
Család és Iskola 1960. 6. sz. 6. old.
106. Mai iskolarendszerünk fejlődése
Pedagógia időszerű kérdései hazánkban
Tk. Bp. 1972. 85. old.
107. Mai iskolarendszerünk fejlődése
Pedagógia időszerű kérdései hazánkban
Tk. Bp. 1972. 76. old.

108. Statisztikai tájékoztató: Alsófoku oktatás 1980/81
Tudományszervezési és Informatikai Intézet
Bp. 1981. MM
109. B-A-Z megye fontosabb statisztikai adatai 1957.
Miskolc 1958. 344. old.
110. György Julia: Otthon-e a napközi otthon?
Család és Iskola 1958. 1. sz. 4-5. old.
111. Nagy Zsuzsa: Országos tanácskozás a napközi otthonról
Család és Iskola 1960. 6. sz. 7. old.
112. Gábor István: Válgják a napközi a gyermekek otthonává!
Család és Iskola 1958. 4. sz. 16. old.
113. Az iskolás gyermekek élelmezése
Az iskola orvos zsebkönyve
Szerk.: Karossa I. - Pfeiffer J. - Melley J.
Medicina Kiadó Bp. 1959. 45. old.
114. Az iskolás gyermekek élelmezése
Az iskola orvos zsebkönyve
Szerk.: Karossa I. - Pfeiffer J. - Melley J.
Medicina Kiadó Bp. 1959. 78. old.
115. Az iskolás gyermekek élelmezése
Az iskola orvos zsebkönyve
Szerk.: Karossa I. - Pfeiffer J. - Melley J.
Medicina Kiadó Bp. 1959. 92. old.
116. György Julia: Otthon-e a napközi otthon?
Család és Iskola 1958. 1. sz. 4. old.
117. Kunné Jász Vera: Tapasztalatok és megfigyelések
egy napközi otthonban
Köznevelés 1957. 10. sz. 218. old.

118. Mészáros Árpád: A napközi otthonokról
Köznevelés 1957. 9. sz. 181. old.
119. György Julia: Otthon-e a napközi otthon?
Család és Iskola 1958. 1. sz. 5. old.
120. Nagy Zsuzsa: Országos tanácskozás a napközi otthonról
Család és Iskola 1960. 6. sz. 6. old.
121. Gábor István: Válgják a napközi a gyerekek otthonává!
Család és Iskola 1958. 4. sz. 16. old.
122. A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája
Gondolat Kiadó Bp. 1959. 65. old.
123. Bakonyi Pál - Horváth Lajos: A megyei pedagógiai
tanfolyamokról
Köznevelés 1959. 17. sz. 389. old.
124. Huszti Elek: Nevelőmunka a napközi otthonban
Köznevelés 1960. 10. sz. 297. old.
125. Huszti Elek: Nevelőmunka a napközi otthonban
Köznevelés 1960. 10. sz. 299. old.
126. Balogh László: Magyar neveléstörténeti tanulmányok
Köznevelés 1960. 1. sz. 27. old.
127. Balogh László: Magyar neveléstörténeti tanulmányok
Köznevelés 1960. 1. sz. 28. old.
128. Köznevelés 1960. 5. sz. 145-146. old.
129. Bakonyi Pál - Horváth Lajos: A megyei pedagógiai
tanfolyamokról
Köznevelés 1959. 17. sz. 390. old.

130. Bakonyi Pál: A pedagógusok átképzése és továbbképzése
Nevelésügyünk husz éve
Szerk.: Simon Gyula
Tk. Bp. 1965. 660. old.
131. Az Országos Pedagógiai Intézet szervezeti- és működési szabályzata
OPI - dokumentáció 1962.
132. Faragó László: A Pedagógiai Főiskolák feladata és szervezete
Köznevelés 1948. 9. sz. 149. old.
133. Ágoston György: Ujjászervezzük pedagógiai főiskoláinkat
Köznevelés 1950. 15. sz. 460. old.
134. Bizó Gyula: Az általános iskolai nevelőképzés
Nevelésügyünk husz éve /1945-1964/
Szerk.: Simon Gyula
Tk. Bp. 1965. 425-430. old.
135. Az ovónők és tanítók akadémiai képzésének tervezete
Köznevelés 1957. 2. sz. 41. old.
136. Hozzászólások az akadémiai tervhez
Köznevelés 1957. 5. sz. 110. old.
Köznevelés 1957. 6. sz. 136. old.
Köznevelés 1957. 7. sz. 153. old.
137. A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 26. sz. törvényerejű rendelete a tanító- és ovónőképzésről
Magyar Közlöny 1958. szept. 6. 80. sz.

138. Tanterv és program a Tanítóképző Intézetek részére
Bp. 1959. Műv.Min. Házisoksz. 10. old.
139. Tanterv és program a Tanítóképző Intézetek részére
Bp. 1959. Műv.Min. Házisoksz. 9/a,b.
140. Füle Sándor: Az iskolai napközi otthoni nevelőmunka
fejlődése és perspektívái
Tanulmányok a neveléstudományok köréből 1965.
Szerk.: Kiss Árpád - Nagy Sándor - Szarka József -
Szokoliszky István
Tk. Bp. 1966. 328. old.
141. Tanterv és program a Tanítóképző Intézetek részére
A Műv.Min. 140/1964. /M.K. 15./ MM számú utasítása
Bp. 1965. Műv.Min. Házisoksz. 10. old.
142. Nevelési Terv az általános iskola tanulói számára
Tk. Bp. 1963. 177. old.
143. Burchard Erzsébet: Gyakorlati gyermekvédelem
Bp. Anonymus 1945. 106. old.
144. Rendtartás az általános iskolák számára - tervezet -
1956. 178. 6. paragrafus
145. Vita a Rendtartásról
Köznevelés 1955. 4. sz. 84. old.
146. Pompos Zoltán: Vita a Rendtartásról
Köznevelés 1955. 8. sz. 181. old.
147. Rendtartás az általános iskolák számára
Tk. Bp. 1956. 210. old.

148. Rendtartás az általános iskolák számára
Tk. Bp. 1956. 204. old.
149. Rendtartás az általános iskolák számára
Tk. Bp. 1956. 204-215. old.
150. Rendtartás az általános iskolai tanulók számára
Tk. Bp. 1956. 203. old.
151. Magyar pedagógusok tapasztalatai
Pedagógiai Tudományos Intézet Neveléslélektani
Munkabizottsága
Köznevelés 1960. 1. sz. 26. old.
152. A napközi otthonban
Tanuljunk egymástól
Szerk.: Eperjessy Gézáné
Pedagógusok Szakszervezete Bp. 1962. 3. old.
153. Magyar pedagógusok tapasztalatai
Pedagógiai Tudományos Intézet Neveléslélektani
Munkabizottsága
Köznevelés 1960. 1. sz. 27. old.
154. Mészáros Árpád: A napközi otthonról
Köznevelés 1957. 10. sz.
155. Füle Sándor: Játékfoglalkozás a napközi otthonban
Köznevelés 1960. 13. sz. 405. old.
156. Arató Ferenc : A napközivezetők országos tanácskozá-
sának néhány tanulsága
Köznevelés 1960. 11. sz. 325. old.

157. Általános iskolai napköziotthon-vezetők tapasztalatainak gyűjteménye I.

Szerk.: Gulácsi Józsefné

Felsőoktatási Jegyzetellátó Váll. 1960. 13. old.

158. Gulácsi Józsefné: Tapasztalatgyűjtemény a napköziotthonok munkájáról

Köznevelés 1960. 10. sz. 318. old.

159. Általános iskolai napköziotthon-vezetők tapasztalatainak gyűjteménye II.

Tk. Bp. 1961. 5. old.

160. Rendtartás az általános iskolák számára

Tk. Bp. 1961. XXIII. fej.

161. Mai iskolarendszerünk fejlődése

A pedagógia időszerű kérdései hazánkban

Tk. Bp. 1972. 75. old.

162. Szarka József: A nevelés elméletének fejlődése
Nevelésügyünk husz éve /1945-1964/

Szerk.: Simon Gyula

Tk. Bp. 1965. 94. old.

163. Ilku Pál: Az új típusú szocialista iskoláért

Köznevelés 1959. 17. sz. 377. old.

164. Szarka József: A nevelés elméletének fejlődése
Nevelésügyünk husz éve /1945-1964/

Szerk.: Simon Gyula

Tk. Bp. 1965. 95. old.

165. V. Nevelésügyi Kongresszus

Kézirat Tk. Bp. 1968. 6. old.

166. V. Nevelésügyi Kongresszus
Kézirat Tk. Bp. 1968. 6. old.
167. Füle Sándor: A napközi otthoni nevelés kérdései
Tk. Bp. 1963.
168. Somogyi Elek: Az általános iskolai napköziotthon-
-vezetők tapasztalatainak gyűjteménye III.
Tk. Bp. 1964.
169. Német demokratikus gyermekvédelmi folyóirat
/Jugendhilfe und Heimerziehung/
Pedagógiai Szemle 1958. 7-8. sz. 771. old.
170. Egész nap az iskolában
Szerk.: Werner Lindner
Pedagógia időszerű kérdései külföldön 1968. 19.o.
171. Tanulmányok az egész napos iskoláról
Szerk.: Szabadkai Simonné
Tk. Bp. 1971. 10. old.
172. Egész nap az iskolában
Szerk.: Werner Lindner
Pedagógia időszerű kérdései külföldön 1968. 19.o.
173. Tanulmányok az egész napos iskoláról
Szerk.: Szabadkai Simonné
Tk. Bp. 1971.
174. Koczka János: Egésznapos iskolai kísérletek Európában
Köznevelés 1971. 21. sz. 27. old.

175. Rózsa Éva: Az iskolában folyó egész napos nevelés,
mint társadalmi szükséglet
Ismerkedjünk az iskolában folyó egész napos neveléssel
Szerk: Eperjessy Gézáné
MPT. Bp. 197.
176. Tanulmányok az egész napos iskoláról
Tk. Bp. 1971.
177. Tanulmányok az egész napos iskoláról
Tk. Bp. 1971. 7. old.
178. Eperjessy Gézáné: Egész napos nevelés Budapesten
Köznevelés 1971. 23. sz. 37. old.
179. Eperjessy Gézáné: Egész napos nevelés: tapasztalatok
és lehetőségek
Köznevelés 1973. 29. sz. 10. old.
180. Utmutató az alsó tagozatos iskolaotthonos osztályok
számára
FPI 1973. 21. dd.
181. Utmutató az alsó tagozatos iskolaotthonos osztályok
számára
FPI 1973. 29. dd.
182. Felszerelési jegyzék az általános iskolai napközi
otthonok számára
Oktatási Minisztérium Ált.Isk. Főosztály
Bp. 1975. 7-12. old.
183. Rózsa Éva: Az iskolában folyó egész napos nevelés,
mint társadalmi szükséglet
Ismerkedjünk az iskoláinkban folyó egész napos ne-
veléssel
MPT Bp. 1971. 21. old.

184. Egy évtized a szocialista nevelésügyért
MPT Bp. 1979. 117. old.
185. Klubnapközi az általános iskola felső tagozatában
Szerk.: Kereszty Zsuzsa
Fővárosi Pedagógiai Intézet 1983.
186. Eperjessy Gézáné: Egész napos nevelés: tapasztalatok és lehetőségek
Köznevelés 1973. 29. sz. 11. old.
187. Utmutató a klubnapközök megszervezéséhez /Kézirat/
Fővárosi Pedagógiai Intézet 1983.
188. Klubnapközi az általános iskola felső tagozatában
Szerk.: Kereszty Zsuzsa
Fővárosi Pedagógiai Intézet 1983. 73. old.
189. Papper Péter: A kriminális személyiségzavarok kialakulása gyermekkorban
Akadémiai Kiadó Bp. 1981.
190. Pszichoterápia
Válogatást készítette: Buda Béla
Gondolat Kiadó 1981.
191. Önismereti csoportok
Szerk.: Rudas János
Bp. 1984. Tömegkommunikációs Kutatóközpont
192. Bagoly Emőke - Koronkai Bertalan: Relaxációs módszerek
Medicina Könyvkiadó Bp. 1978.

193. Kereszty Zsuzsa: Az általános iskolai nevelés és
oktatás tervének alkalmazása az egész napos foglal-
koztatásban

Oktatási segédanyag FPI. 1980.

194. Eperjessy Gézáné: Egész napos nevelés: tapasztala-
tok és lehetőségek

Köznevelés 1973. 29. sz. 10. old.